

ความรู้สึกรู้ว่ามีตัวตนเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์

ปณิธาน ๓ ประการ

ปณิธาน ๓ ประการ

พุทธทาสภิกขุ

ได้รับความเมตตาจากธรรมทานมูลนิธิ

ให้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมออกเผยแพร่

เพื่อประกาศพระสังฆธรรมและรักษาต้นฉบับเดิมของธรรมทานมูลนิธิ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ได้จัดพิมพ์ในสมัยที่หลวงพ่พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่

ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณธรรมทานมูลนิธิ ผู้จัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

คำนำในการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม

ปณิธาน ๓ ประการ

ธรรมสังการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พระพุทธศักราช ๒๕๔๙

หนังสือชุด 'ลอยปทุม' ชุดนี้ ธรรมทานมูลนิธิ โดยคุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิฯ ได้เมตตาตามอบให้ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่แก่พุทธศาสนิกชน หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ทางสวนโมกขพลาราม ได้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการแต่สาธุชนที่มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) มีชีวิตอยู่ และในปัจจุบันมีผู้สนใจสอบถามมาทางธรรมทานมูลนิธิเป็นจำนวนมาก ด้วยปรารถนามีไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เพื่อศึกษาปฏิบัติและเก็บไว้เป็นหนังสือประจำตน หรือมอบเป็นที่ระลึกในงานพิธีต่างๆ อันเป็นการช่วยเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

เพื่อเป็นการบูชาพระคุณ แห่งพระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้ก่อตั้งสวนโมกขพลาราม ธรรมทานมูลนิธิจึงได้มอบหมายให้ธรรมสภาดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นธรรมสังการะและ

แสดงกตเวทิตา ถวายแต่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าประคุณ
พระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) เนื่องในมงคลกาล
๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๕๔

หนังสือชุดนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์จากต้นฉบับเดิม
ของธรรมทานมูลนิธิ เพื่ออนุรักษ์ต้นฉบับเดิมไว้ อันเป็นการรักษา
พระธรรมคำสอนมิให้คลาดเคลื่อน โดยได้รับการตรวจสอบ และ
ตรวจทานจากธรรมทานมูลนิธิแล้ว ในกาลสมัยที่ท่านเจ้าคุณ
พุทธทาสภิกขุยังมีชีวิตอยู่ และเป็นไปตามความประสงค์ของท่าน
เจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ

ท่านสาธุชนที่ได้อ่านและศึกษาหนังสือชุดลอยปทุม
ชุดนี้ ถือว่าได้อ่านและศึกษาพร้อมทั้งปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง
ตามคำสั่งสอนของท่านเจ้าคุณพุทธทาสภิกขุ ซึ่งธรรมสภามี
ความภูมิใจและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ที่ทางธรรมทานมูลนิธิได้
มอบความไว้วางใจให้เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุมนี้ อนึ่ง
ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์รวมเล่มเป็นหนังสือ
ปกแข็งและเย็บเชือกอย่างดี เพื่อความคงทนแข็งแรง ให้มีอายุ
ยืนนานนับ ๑๐๐ ปี เพื่อในกาลต่อไปภายภาคหน้า ไม่มีผู้ใด
จัดพิมพ์หนังสือธรรมะที่ดีเช่นนี้ออกเผยแพร่ สาธุชนรุ่นหลังจาก
นี้ จักได้มีหนังสือธรรมะที่ดีไว้เป็นประทีปส่องทางชีวิตและดำเนิน
ชีวิตให้ถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดหมายปลายทางของมนุษยชาติ

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ จัดพิมพ์เป็นชุด และจักได้ทยอยพิมพ์ออกตามลำดับแห่งเนื้อเรื่อง จนครบทั้งชุดแห่งหนังสือชุดลอยปทุมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านสาธุชนจักอ่านและศึกษาเล่มใดเล่มหนึ่งก่อนก็ได้ เพราะแต่ละเล่มได้สาธยายธรรมไว้อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์บริบูรณ์อยู่ในตัวเองแล้ว แต่ถ้าท่านต้องการสะสมหรือมีไว้เป็นมรดกของท่านและครอบครัว ขอได้โปรดติดตามต่อไป โดยสอบถามได้ที่ *ธรรมทานมูลนิธิ โทร (๐๗๗) ๔๓๐๕๕๒* และ *ธรรมสภา โทร (๐๒) ๘๘๘๗๔๔๐*

ธรรมสภาขอปวารณาถวายแก่ ห้องสมุดของวัด หรือสถานปฏิบัติธรรม ที่แจ้งความจำนงขอรับเป็นธรรมทานไปที่ธรรมสภา อันถือเป็นภาระบูชาคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) ผู้เป็นองค์บรรยายหนังสือชุดลอยปทุม บุญกุศลอันจักพึงมีพึงได้จากการจัดพิมพ์หนังสือชุดลอยปทุม ในครั้งนี้ ธรรมสภาขอน้อมถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ) พระผู้เป็นองค์บรรยายพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ให้แพร่หลายไปทั่วทุกอณูแห่งจักรวาล

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

สารบัญ

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๑. ปณิธาน ๓ ประการ	๑
อานิสงส์ของการขอโทษ อดโทษ	๑
แถลงเรื่องทำบุญล้ออายุ	๙
ปณิธานข้อ ๑	๑๕
พยายามเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน	
ความเห็นแก่ตัวเป็นอันตรายมาก	๑๖
สัญชาตญาณ	๑๗
พยายามทะลุเปลือกเข้าถึงหัวใจศาสนาให้ได้	๒๑
ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ของคนหลับ	๒๓
การได้รับผลของการปฏิบัติก็ต้องเข้าถึงหัวใจ	๒๖
หลักการของศาสนามีสองประเภท	๒๗
หลักพุทธศาสนา ก็ต้องถือว่า	๓๑
เป็นไปโดยกฎอิทัปปัจจยตา	
หลักพุทธศาสนาไม่มีตัวตน	๓๒
ความรู้สึกว่ามีตัวตน เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์	๓๙

เวลาที่สบายที่สุด เป็นนิพพาน	๔๒
คือไม่รู้สีกว่ามีตัวตน	
อนุสัยที่สะสมไว้ ทำให้เกิดทุกข์ได้	๕๔
อนุสัยก่อให้เกิดนิรณได้	๕๖
รู้จักหัวใจของพุทธศาสนาให้ถูกต้องจะดับทุกข์ได้	๖๐
การฝึกมีสติสัมปชัญญะ	๖๕
การดำเนินชีวิตต้องอยู่ในมรรคมงคล ๘	๖๗
ความสำคัญในเรื่อง ปัญญา ศีล สมาธิ	๖๙
การปฏิบัติถูกต้อง เป็นมีสมาธิปฏิบัติ	๗๗
ความหลุดพ้นปรากฏในพระบาลี	๘๒

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๒. ปณิธานข้อ ๒	๑๐๐
การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา	
การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา	๑๐๑
โลกมีหลายศาสนา เป็นไปตามธรรมชาติ	๑๐๒

ทุกศาสนามีความมุ่งหมายตรงกัน	๑๐๔
ศาสนามุ่งหมายจะให้รักกัน	๑๐๖
ทุกศาสนามีวิญญาณแห่งสังคมนิยม	๑๐๗
ทุกศาสนาต้องร่วมมือกัน	๑๐๘
ศาสนามีหน้าที่ในการประสานสังคม	๑๑๐
วิธีดับทุกข์แบบพุทธศาสนาใช้ได้แก่ทุกชีวิต	๑๑๓
ทุกศาสนามุ่งทำลายความเห็นแก่ตัวแต่สาวกทำผิด	๑๑๘
ในพระพุทธานายังมีเรื่องเพิ่มปนอยู่มาก	๑๒๓
ศาสนาเปลี่ยนแปลงไปต้องช่วยกันแก้ไข	๑๒๔
แนวทางที่จะร่วมมือกันได้	๑๒๘
ศึกษาคำ “สมาทาน” กับ “อุปาทาน” ให้เข้าใจ	๑๓๒
เกิดมาอยู่กับความทุกข์, ควรรู้จักเปลี่ยนแปลง	๑๓๘
สัมมาทิฏฐิช่วยให้เกิดสันติสุขในโลก	๑๔๑
สัมมัตตะ ๑๐ เป็นตัวพุทธศาสนาสมบูรณ์	๑๔๓
ถ้ามนุษย์ทุกคนมีสัมมาทิฏฐิแล้ว	๑๔๔
โลกนี้ก็จะเป็นโลกที่ประเสริฐ	

ชุดลอยปทุม เรื่อง :

๓. ปณิธาน ข้อ ๓	๑๕๒
การนำโลกออกมาเสียจากวัตตุนิยม	
ศึกษาให้เข้าใจคำว่า “วัตตุนิยม”	๑๕๓
วัตตุนิยมทำให้โลกร้อนด้วยกิน กาม เกียรติ	๑๕๘
วัตตุนิยมเป็นปัญหาใหญ่	๑๖๑
ไม่ควรเป็นทาสวัตตุนิยม แต่ปฏิบัติตามธรรมเนียม	๑๖๔
ธรรมะมีความสำคัญที่จะต้องเข้าใจให้ดี	๑๖๔
พึงรู้ความหมายของวัตตุนิยม	๑๖๖
ต้องศึกษาให้ถูกต้องว่า	๑๗๓
ชีวิตต้องประกอบด้วยวัตตุนิยมและจิต	
ต้องสนใจทำชีวิตให้เป็นธรรม	๑๗๙
หลักปฏิบัติทำชีวิตให้มีธรรมเนียม	๑๘๔
เลิกหลงติดทางวัตตุนิยม มาศึกษาธรรมเนียมเถิด	๑๘๗
พุทธบริษัทต้องศึกษาปฏิบัติ	๑๙๐
เพื่อออกไปจากวัตตุนิยม	

ของ พุทธศาสตร์ศึกษา

เรื่อง

ปณิธาน ๓ ประการ

ธรรมบรรยาย

วันล้ออายุ

๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

ปณิธาน ๓ ประการ.

อานิสงส์ของการขอโทษ — อดโทษ.

ต่อไปนี้จะขอล่าความรู้สึกในใจบางอย่าง.

ท่านทั้งหลายได้กล่าวคำขอขมาโทษ นี่ก็เป็นการดี
ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี; แต่ก็มีสิ่งที่จะต้อง
ทราบว่ ประเพณีนั้นก็เป็นสิ่งที่ต้องทำ, ทั้งที่ไม่มีโทษก็
ขอโทษแล้วก็อดโทษ. นี่ก็เป็นประเพณีเป็นพิธีกรรม ซึ่ง
จะนำไปสู่ความจริง มันตั้งต้นที่พิธี บางทีก็กลายเป็นรีตองไป
ด้วยซ้ำ; แต่มันก็มีประโยชน์ ที่ว่ามันเป็นจุดตั้งต้น ที่จะ
นำไปสู่ความหมายอันแท้จริง หรือตัวธรรมะที่แท้จริง.

เอาละ, สมมติว่ามีความรู้สึกบางอย่างเกิดขึ้น ที่ทำให้ไม่สบายใจ ต้องขอร้องโทษ ก็ดีแล้ว, ส่วนที่ไม่มีความรู้สึกอะไรที่เป็นสิ่งต้องขอโทษ ก็ขอโทษ ก็เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีต่อไป โดยเฉพาะแก่ลูกเด็ก ๆ.

การขอโทษและอดโทษนี้ เรียกว่าเป็นอริยวินัย, เป็นสิ่งที่จะกวาดล้างความรู้สึกขุ่นมัวแห่งจิตใจ หลายอย่าง หลายประการ ให้ออกไปจากจิตใจ. คนเราไม่ควรที่จะมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกขุ่นมัวในจิตใจ ท่านจึงบัญญัติพิธีอันนั้นขึ้นมา สำหรับประพุดติปฏิบัติกัน ก็ได้ผลว่าเราอยู่กันด้วยความสนิทใจ; แต่จะขอร้องให้ท่านทั้งหลาย ต้องปฏิบัติเป็นนิจสิน คือพร้อมที่จะขอโทษ และพร้อมที่จะอดโทษ เพราะว่ามันจะกวาดล้างกิเลสหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะกิเลสประเภทตัวตน.

ขอให้คิดดูเถิดว่า ถ้าเราไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตน แล้วโทษมันจะเกิดขึ้นอย่างไรได้. นี่แหละมันเป็นเรื่องเดียวกันกับที่ว่า การดับทุกข์ทั้งปวงอยู่ที่ไม่มีความเป็นตัวเป็นตน ไม่รู้สึกเป็นตัวเป็นตน, ชนิดเลวมากก็คือเห็นแก่ตน นั้นมันก็เป็นทุกข์, แล้วพาลทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ด้วย;

แม้จะเป็นชนิดที่ตามปกติของสัญชาตญาณ รู้สึกว่ามีตัวเราอยู่ เป็นเครื่องดำรงชีวิต มันก็ยังเป็นของหนักอยู่นั่นเอง ; ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนสิ่งสูงสุดหรือสุดท้าย ว่าบัต ออกไปเสียให้หมดซึ่งตัวตน. ลัทธิศาสนาต่าง ๆ ที่เกิดอยู่ ก่อนพระพุทธเจ้านั้น ล้วนแต่มีตัวตน, แล้วก็ไปบัญญัติว่ามี ตัวตนอย่างนั้น มีตัวตนอย่างนี้ดีที่สุด ให้คนปฏิบัติตาม ; แต่ก็ไปจบลงด้วยความมีตัวตน. ที่สูงสุดในประเทศอินเดีย ก็คือลัทธิอุpanishat ซึ่งสอนว่ามีตัวตน, แล้วในที่สุดก็ไม่มีตัว ตนอันถาวร ไปจบที่นั่น. พระพุทธเจ้าท่านไม่ทรงเห็นด้วย ว่ามันจะเป็นที่สูงสุดชั้นสูงสุดจบแห่งความทุกข์ มันต้องออกไปเสียจากความมีตัวตนโดยสิ้นเชิง.

ลัทธิคำสอนที่สูงสุดในครั้งพุทธกาล ก็คงจะไม่มีอะไร มากไปกว่า *เนวะสัญญานาสัญญายคนะ* ซึ่งอาจารย์ชื่ออุทก- ทาบสรามบุตรสอน ; พระพุทธเจ้าทรงกระทำไค้ครบถ้วน สมบูรณ์แต่ท่านรู้สึกว่าเป็น, ไม่ใช่จบ, ไม่ใช่ที่สุดจบแห่ง ความทุกข์, แม้จะไปมีตัวตนชนิดที่เกือบจะไม่มีความรู้สึกอะไร อยู่แล้ว มันก็เป็นที่สุดแห่งความทุกข์ไม่ได้. *เนวะสัญญานา-*

สัญญาตนะ แม้จะสงบเงียบเท่าไร มันก็ยังมีความหมายแห่ง
ตัวตน เป็นอย่างนั้น, มันไม่จบได้.

พระองค์จึงทรงค้นของพระองค์เอง ในที่สุดก็พบ
ลัทธิสูงสุด ที่ว่า ต้องปิดความรู้สึกว่าตัวตนนั้นออกไปเสีย
ให้หมดสิ้น, เมื่อตัวตนมันหมดสิ้น ไม่มีความรู้สึกว่าเป็น
ตัวตนแล้ว จิตมันก็ไม่มีความทุกข์เลย; อยู่ด้วยกันกับ
ร่างกายที่ไม่มีมีความทุกข์. ครั้นถึงเวลาที่ร่างกายจะต้อง
แตกดับตามธรรมชาติ ก็แตกดับไป จิตมันก็เข้าถึง
ความว่าง. จึงว่ามีที่สุดอยู่ที่ความว่าง เป็นธรรมะอัน
สูงสุด ว่านิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง. คำอธิบายนี้ แม้จะ
เป็นคำอธิบายของพระสารีบุตร หรืออะไรก็ตาม ที่กล่าวใน
คัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคว่า นิพพานเป็นความว่างอย่างยิ่ง; นี้
ถูกต้องตามหลัก ว่าคำสอนทุกชนิดระบุไปยังความว่าง
จากตัวตน, แล้วในที่สุดก็พบความว่างแห่งตัวตน ก็จัด
เป็นพระนิพพาน เป็นที่สุด, เป็นที่จบสิ้นแห่งความ
ทุกข์และปัญหาทั้งปวง. เมื่อมันไม่มีตัวตน แล้วปัญหา
อะไรมันจะตั้งอยู่ได้, แล้วความทุกข์อะไรมันจะตั้งอยู่ได้,
มันจึงอยู่แต่ความว่าง สภาพความว่างเป็นนิรันดร.

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลาย มองเห็นโทษแห่งความ
มีตัวตน ว่ามันยุ่งยากลำบากสักเท่าไร, ต้องแบกของหนักคือ
ตัวตน, แล้วถ้าเลยเถิดไปกว่านั้น เลวมากกว่านั้นมันก็เห็น
แก่ตน ก็ยิ่งหนักยิ่งร้อนมากขึ้นไปอีก, แล้วก็พาลทำให้ผู้อื่น
เดือดร้อนด้วย.

เดี๋ยวนี้เรากล่าวคำขอขมาลาโทษ ในความหมาย
ที่ว่ามิตัวตน, แล้วขอให้รู้สึกว่าเป็นจุดตั้งต้น เป็น
ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือพิธีกรรม ที่เป็นจุดตั้งต้น ที่จะ
นำไปสู่ความไม่มีตัวตน. นี่ขอให้ตั้งใจอย่างนี้ มีความรู้สึก
เศร้าหมองอะไรรออยู่; ถ้าว่าเป็นเรื่องล่วงเกินผู้ใด ล่วงเกิน
ผู้ใด ก็ขอให้ถือว่าเป็นการล่วงเกินพระธรรม, พระ-
ธรรมซึ่งมีหลักว่าต้องไม่ประทุษร้ายแม้โดยความคิดแก่ผู้ใด.

ถ้าเกิดมีความคิดร้ายแก่ผู้ใด มันก็กลายเป็น
นอกจากล่วงเกินผู้นั้นแล้ว มันก็ยังล่วงเกินพระธรรม,
เมื่อล่วงเกินพระธรรม มันก็เท่ากับล่วงเกินพระพุทธเจ้า
ผู้เปิดเผยซึ่งพระธรรม, แล้วก็ล่วงเกินพระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้
ปฏิบัติตามหลักธรรม. นี่เราเป็นผู้ประมาทอย่างนี้ มัน
เป็นการล่วงเกินทั้งพระพุทธ ทั้งพระธรรม ทั้งพระสงฆ์;

ฉะนั้นขอให้มึจิตใจเกลียดเกลสา ว่าเราไม่มีความรู้สึกที่เป็นการ
 ล่วงเกินใด ๆ อีกต่อไป, มุ่งหมายความหมกมึนแห่งตัวตน
 ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความล่วงเกิน; นี้แหละเป็นจุดตั้งต้น นำ
 ไปสู่จุดสูงสุด.

ขอให้การขอโทษนี้มีลักษณะอย่างนี้ มีพฤติกรรม
 เป็นไปอย่างนี้ นำไปสู่จุดหลุดพ้น, แล้วผู้ที่ได้รับการ
 ขออภัยจากผู้ล่วงเกิน ก็เหมือนกันแหละ; ถ้าไม่ให้ภัย
 นั้นแหละมันจะเป็นผู้รับเอาบาปเอาโทษอะไรต่าง ๆ ใส่ตนไว้,
 ต้องให้อภัย รับผิดชอบ ก็จะเป็นการทำลายล้างซึ่งความ
 ยึดถือว่าตัวตน อย่างเดียวกัน. ผู้ขออภัยก็ดี ผู้ให้อภัยก็ดี
 ล้วนแต่ให้เป็นไปเพื่อการชำระชะล้างซึ่งตัวตนด้วยกันทั้งนั้น;
 แม้กระทำในวันนี้ ก็ขอให้เป็นการกระทำตลอดไปไม่มีที่สิ้นสุด
 กว่าที่จะถึงที่สุดแห่งชีวิต, และให้ถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ถ้า
 มีอะไรพอรู้สึกขุ่นมัวในใจ ว่ากระทบกระทั่งใคร รับผิดชอบ
 ขอโทษ; ผู้ถูกขอโทษจงรับผิดชอบ.

ถ้าในโลกนี้เต็มไปด้วยการขอโทษ และการ
 ให้อภัยโทษแล้ว จะไม่มีวิกฤตกาลเลวร้ายใด ๆ เกิดขึ้นมา
 ได้เลย, เป็นการสร้างสันติภาพให้แก่โลกทั้งโลกเลย

ด้วยการยึดถือหลักที่ว่า ขอโทษและอดโทษ. ฉะนั้น
 ของ ประพฤติปฏิบัติจนเป็นนิสัย และ อบรมลูกเล็กเด็ก
 แดงให้รู้จักขอโทษ และอดโทษแก่กันและกัน จนเป็น
 นิสัย. ลูกเด็ก ๆ เขามักไม่ค่อยมีความรู้, เขามีความไม่รู้
 เขาก็มีความประมาท; เพราะฉะนั้นมักจะล่วงเกินกันได้ง่าย ๆ
 ก็อบรมให้เขามีความรู้ดีกว่า เป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมีอยู่ในตน,
 เป็นความร้าย นำมาซึ่งความเสียหาย มีโทษร้ายเกิดขึ้น, ก็
 ขอให้รู้จักขอโทษ ขอโทษ. ขอให้เด็ก ๆ ของเรา รู้จัก
 ขอโทษแม่แก่สุนัขและแมว เพราะมันต้องมีเรื่องกระทบ
 กันบ่อย ๆ, แม่แก่สุนัขและแมว ก็ขอให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา
 รู้จักขอโทษ, รู้จักขอโทษ และถือเป็นการได้รับอภัย, ก็จะมี
 มินิสัยที่ดี คือมีนิสัยเกลียงเกลายจากสิ่งเศร้าหมอง.

ดังนั้นข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นการกระทำที่ถูกแล้ว ขอ
 แสดงความพอใจ ยินดี ในการที่ได้รักษารอยวังสะปฏิบัติ ก่อ
 ระเบียบปฏิบัติของพระอรียเจ้า ที่ท่านถือเป็นหลักสำคัญใน
 การขอโทษและอดโทษ ในการกระทำในวันนี้, และ ขอ
 ให้ถือว่า เป็นการกระทำตลอดกาล แล้วก็ขำระอนุสัย
 สันดานนี้ ให้หมดจดเกลียงเกลายยิ่งขึ้นทุกที ๆ. ขอโทษ

ครึ่งหนึ่ง มันชำระอนุสัยในสันดานได้หน่วยหนึ่งเสมอ, มันจะมีลบ คะเนนลบแก่ฝ่ายอนุสัย อาสวะ; นี้ขอให้ปฏิบัติเป็นหลักประจำใจ.

ขอโทษได้แม้แต่กับผู้ที่อยู่ต่ำกว่าเรา แม้เขาจะเป็นลูกจ้าง เป็นคนใช้ เป็นอะไรต่างๆ ก็ขอให้ขอโทษ, และขอให้อดโทษ มันก็มีความเกลียดเกลตาในจิตได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย เป็นรากฐานแห่งความสงบสุข. เพียงเท่านั้นมันก็เป็นปัจจัยแก่พระนิพพานเป็นอย่างยิ่ง ก็มีจิตใจสงบเย็นเกลียดเกลตา มันก็ได้ปัจจัย ส่งเสริมเพิ่มพูนยิ่งๆ ขึ้นไป มันก็มีนิพพานเร็วขึ้น, เป็นความเกลียดทั้งหมดแห่งจิตใจ มันก็มีความสงบเย็นตามความหมายของคำว่านิพพาน.

จึงขออนุโมทนาในการกระทำ โดยธรรมะ โดยวินัย ขออนุโมทนาด้วยเป็นอย่างยิ่ง ในการกระทำทั้งหลาย และโดยส่วนตัวก็ขอขอบพระคุณ ขอบคุณ ขอบใจ แก่ท่านทั้งหลาย ที่ได้กระทำอย่างนี้กับข้าพเจ้า. ฉะนั้นขอให้ประสบผลสำเร็จในการกระทำนี้ คือมีความเป็นอยู่ที่ถูกต้อง แก่การที่จะดับทุกข์ ทุกชั้นตอนแห่งชีวิต, เป็นอุปนิสัยปัจจัยไปจนตราบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน อย่างที่เราใช้กัน.

ขออนุโมทนา และขอขอบพระคุณ และขอตโทษ
 อตหมกไม่มีอะไรเหลือ เพราะว่าอาตมาไม่ถือโทษ มีปกติ
 ไม่ถือโทษ ก็เลยเป็นการอดโทษอยู่โดยอัตโนมัติ, เป็น
 อันว่าเรา ๒ ฝ่าย มีจิตใจเกลี้ยงเกลมาจากสิ่งที่เรียกว่าโทษ,
 แล้วก็มีความสุข ความเจริญงอกงามอยู่ในครรลองของพระ-
 ศาสนา ด้วยความมีจิตเกลี้ยง เป็นผาสุกอยู่ทุกทิศทุกทาง
 เทอญ สาธุ.

.....

๔ แดงเรื่องทำบุญล่ออายุ.

ท่านสาธุชนและเพื่อนสหายมีทุกทั้งหลาย,

ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี ในการมาของท่านทั้งหลาย
 ในลักษณะอย่างเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว ว่าเพื่อประโยชน์
 อะไร ; แต่เราก็ยังจะต้องทำความเข้าใจกันอยู่บ้างตามเคย.
 ขอบพระคุณในการมาเป็นข้อแรก ด้วยความหวังดีแก่
 ข้าพเจ้า, แล้วก็ ขอบพระคุณในการให้ของขวัญ.

การทำบุญเนื่องด้วยอายุของเรานั้นนะ มันแปลก
 มันแปลก การให้ของขวัญมันจึงแปลก; โดยทั่วไปเขาก็
 ให้ของขวัญในลักษณะวัตถุสิ่งของ หรืออะไรก็ตามเรื่องของ
 การทำบุญ ประเภทที่เรียกกันว่าต่ออายุ. แต่ของเราใน
 ที่นี้เป็นการทำบุญประเภทล้ออายุ ช่วยเข้าใจในความมุ่ง
 หมายอันนี้ ให้ถูกต้อง ให้สำเร็จประโยชน์. ทำบุญ
 ต่ออายุนั้น ก็เป็นของทั่วไป ที่กระทำการอยู่ มีสมมุ
 ฐานมาจากความขลาดความกลัวจึงทำบุญต่ออายุ, ส่วน
 ทำบุญล้ออายุนี้ มันมีสมมุฐานมาจากความกล้าหาญ, เฉดิ
 หนากับความล่องไป ๆ แห่งอายุทำบุญต่ออายุ กับทำบุญล้ออายุ
 มันจึงไม่เหมือนกัน แล้วบางทีมันจะตรงกันข้ามก็ได้.

ข้าพเจ้าเลือกเอาการทำบุญต่ออายุ แต่ความมุ่งหวัง
 ว่าต่ออายุไม่ใช่ของตนเอง แต่ว่าสืบอายุพระศาสนา, การ
 บำเพ็ญบุญชนิดไหน จะเป็นการสืบอายุพระศาสนา
 เราก็กเลือกเอาการบำเพ็ญบุญชนิดนั้น. ดังนั้น การ
 บำเพ็ญบุญประเภทล้ออายุ มันก็เกิดขึ้น คือมีสติสัม
 ปชัญญะ ล้ออายุที่มันช่างเปลี่ยนไป ๆ อย่างรุนแรง
 อย่างรวดเร็ว ยิ่งกันไปหมด หากความสงบไม่ได้.

้เราจะล้้อมัน, เราจะล้้อมัน ว่าอายุอะไรบ้างบอ
 อย่างนี้ มันควรจะมี ความปกติ เป็นสุข สงบ, ธรรมจะทำทหาย
 การเปลี่ยนแปลงหรือการหมุนไปแห่งอายุ ว่าเราควบคุมได้,
 และเราก็ จะล้้ออายุมาตั้งแต่วันแรกเกิด จากท้องมารดา
 ไม่ได้กินอะไรเลยก็อยู่ได้ เพื่อระลึกนึกถึงเหตุการณ์อันนี้,
 และเหตุการณ์ต่อไป ก็ว่าเราจะมี การให้ของขวัญในวัน
 นี้ คือการเว้นการกินอาหารเสียสัก ๑ วัน, ๑ วัน โดย
 นึกถึงวันแรกคลอดมาก็ไม่ได้กินอะไร กินแต่น้ำ. วันนั้
 ก็เหมือนกัน ไม่กินอะไร กินแต่น้ำ มันเป็นการบังคับความ
 รู้สึก, เป็นการฝึกหัดจิตใจให้อยู่ในการบังคับ, สามารถจะ
 รักษาระเบียบและร่องรอยใด ๆ ไว้ด้วยความเข้มแข็ง, จึงมี
 การให้ของขวัญกันด้วยการเว้นการกินอาหาร ๑ วัน ก็ปรากฏ
 ว่ามีผู้ให้ของขวัญจำนวนมากมาย ้ขอขอบพระคุณเป็น
 พิเศษ.

ถ้าว่าเราจะมี การเว้นการกินอาหารกันสัก ๑ วัน สมมติ
 ว่าอาหารมีราคาทั้งวัน เอาสัก ๑๐ บาท ทั้งวัน. อาหารทั้ง
 วัน คน ๕๐ ล้านคน ก็ประหยัดเงินได้ ๕๐๐ ล้านบาท,
 มันไม่ใช่เรื่องเล่น ๆ มันสามารถจะมีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

และทางอะไรไปเสียทุกอย่าง, ออกอาหารกันเสีย ๑ วัน ประหยัดเงินได้ตั้ง ๕๐๐ ล้านบาทสำหรับ ๕๐ ล้านคน. แต่ว่ามันไม่ใช่จะกีดกันแต่ในแง่เศรษฐกิจอย่างนั้น ; มันกีดกันถึงความเข้มแข็ง การบังคับจิตใจ, การบังคับจิตใจเป็นปัจจัยสำคัญของทั้งหมด ที่จะปฏิบัติตนให้อยู่ในครรลองของความดับทุกข์.

เป็นอันว่า ท่านทั้งหลายที่ได้ให้ของขวัญในวันนี้ จงประสบความสำเร็จ ในการบังคับกายบังคับจิต อยู่ในร่องรอยตามที่เราต้องการ. เราต้องการอย่างไร มันควรจะได้ อย่างนั้น ; เราตามใจตัวมากี่วัน ๆ ก็รู้จักอยู่, เราจะไม่ตามใจตัวเสียสัก ๑ วันก็ยังได้ แล้วก็ปฏิบัติในลักษณะที่ว่าเป็นผู้ไม่ประมาท ออกลั่นออกทน มันก็มีความถูกต้อง ไม่เสียหายอะไร. แต่คนฉลาดทำไม่ได้ เพราะมีความฉลาดครอบงำแล้ว, อะไร ๆ มันก็เปลี่ยนไปหมด. ดังนั้น มันก็จะต้องกระวนกระวาย หรือหิว หรือเคียดกร้อน หรืออะไรไปต่าง ๆ นานา ; แต่ถ้าตั้งใจหรือบอกตัวเองวันหนึ่งศ มันถึงคແລະ, เข้าใจว่าแม้แต่น้້ย่อยอาหาร มันก็จะพลอยงคพลอยหยุดที่จะส่งออกมา บัญหาก็ไม่เกิดแก่กระเพาะลำไส้อะไร.

หรือว่าถ้าจะมีการออกตามปกติก็ไม่เป็นไร ก็กินน้ำชดเชยได้, ใต้ความว่า เป็นนายมืออิสระเหนือร่างกายโดยเฉพาะกันเสียสักวันหนึ่ง; เพราะเหตุผลดังที่กล่าวมา. สรุปความว่า เป็นการเตรียมความเข้มแข็งสำหรับจะเป็นมนุษย์ที่เข้มแข็ง เผชิญกับหน้าที่ทุกชั้นตอนได้เป็นอย่างดี.

ขอให้ทุกท่านได้รับอานิสงส์ แห่งการให้ของขวัญในวันนี้ ด้วยกันจงทุกคนในลักษณะอย่างนี้, ไม่ใช่เพียงแต่ว่าเป็นการขอบคุณของข้าพเจ้า, ขอให้ได้ผลเป็นประโยชน์ในด้านจิตใจตามธรรมชาติแก่ท่านทั้งหลาย.

นี้เรียกว่าเป็นการศึกษาอายุ เป็นการรู้จักอายุ เป็นการปฏิบัติต่ออายุ แล้วก็มีผลดีที่เกี่ยวกับอายุนั้นเอง. นี้เป็นข้อความเบื้องต้น ที่จะปรารถนาก็คือความเข้าใจกัน อย่างที่เคยทำมาแล้ว. ขอขอบพระคุณที่มาด้วยน้ำใจ ร่วมการทำบุญล้ออายุ; ส่วนความลำบากนั้นจะปรับให้เป็นข้อบกพร่องของข้าพเจ้าก็ได้เหมือนกัน. แต่ว่าถ้าลำบากเท่าไร ก็เป็นการล้ออายุเท่านั้น, ยิ่งได้รับความลำบากในการมาหรือมาร่วมงานนี้เท่าไร ก็ยิ่งได้ผลเป็นการล้ออายุของตัวเองมากเท่านั้น. แต่ถ้าจะให้เป็นการรับผิดชอบของเจ้าของถิ่น ก็รับผิดชอบ

และขอภัย ; แต่ขอกล่าวว่า ขอให้ความลำบากนั้น เป็นการทำบุญล้ออายุ หรือบูชาคุณร่วมกันในการล้ออายุในวันนั้น.

ที่นี้จะได้อีกล่าวธรรมะเนื่องในโอกาสนี้ อย่างเดียวกับที่เคยกระทำมาแล้วในปีก่อน ๆ ว่า จะมีการบรรยายธรรม ๓ ครั้ง คือภาคเช้า ภาคบ่าย แล้วก็ภาคกลางคืน, เราก็ยังคงกระทำไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้แล้ว. บัดนี้ก็จะได้มีการบรรยายธรรม ที่เรียกว่าเป็นภาคเช้า การบรรยายธรรม ปีนี้ ก็ จะบรรยายตามหลักปณิธาน ๓ ประการ ของข้าพเจ้า.

ใน ข้อแรก ก็ว่า พยายามให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร.

ข้อที่ ๒ ให้ทำความเข้าใจเป็นอันดี ในระหว่างศาสนาทุกศาสนา เพื่ออยู่ร่วมกันในโลก เพื่อช่วยเหลือโลกให้ประสบสันติภาพ ในลักษณะเป็นสหกรณ์ของศาสนาทุกศาสนา ในการทำหน้าที่ร่วมกันเพื่อช่วยโลก.

ข้อที่ ๓ เป็นการมุ่งหมายที่จะดึงหรือชักหรือลาก โลกนี้ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม. วัตถุนิยมกำลังครองโลก เป็นบ้จายแห่งการเห็นแก่ตัว เกิด

กิเลสเป็นทุกข์ส่วนตัว, เกิดการเบียดเบียนเป็นทุกข์ในส่วนสังคม. เคียงนี้ โลกเจริญด้วยวัตถุ พัฒนาวัตถุจนตกเป็นทาสของวัตถุ. ช่วยเข้าใจคำนี้ กันไว้ให้ดีๆ ว่า เป็นทาสของวัตถุ บุษาวัตถุเหมือนกับบุษยาพระเจ้า จนจะกล่าวได้ว่า เคียงนี้ เขาก็ถือศาสนาวัตถุกันเสียแล้ว, แล้วก็เป็นที่วัตถุนิยม ชนิตที่สร้างปัญหาด้วย. ถ้าอย่างไร เราทุกคนจงออกมาเสีย จากอำนาจอิทธิพลของวัตถุนิยม.

ปณิธานมีอยู่ เป็น ๓ ประการดังนี้ ในตอนภาคเช้านี้ จะพูดถึงปณิธานข้อแรก, ส่วนข้อ ๒ ไว้ภาคบ่าย ข้อ ๓ ไว้ภาคกลางคืน.

ปณิธานข้อ ๑ พยายามเข้าถึงหัวใจศาสนาของตน.

ปณิธานข้อแรก สรุปความว่า เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ แล้วแต่ว่าจะกำลังถือศาสนาอะไร. คำว่าศาสนาในที่นี้ หมายถึงศาสนาที่ถูกต้อง, ไม่ใช่ศาสนาวัตถุนิยม ไม่ใช่ศาสนาเงิน ไม่ใช่ศาสนากามารมณ์, แต่เป็นศาสนาที่ถูกต้อง ที่มีอยู่สำหรับคุ้มครองโลก. แต่ละศาสนาก็มีหัวใจ

คือความมุ่งหมายส่วนสำคัญ, นี้เรียกว่า จะตรงกันทุกศาสนาก็ได้ คือเพื่อสันติสุขของโลก ด้วยเครื่องมือคือความไม่เห็นแก่ตัว, ทุกศาสนามุ่งหมายจะกำจัดความเห็นแก่ตัว.

ความเห็นแก่ตัวเป็นอันตรายมาก.

ความเห็นแก่ตัวนี้เป็นอันตราย เป็นศัตรูร้ายยิ่งกว่าสิ่งใดของมนุษย์; เพราะเห็นแก่ตัวนั้นแหละมันจึงเกิดความปลอดภัย, เมื่อมีอะไรมาทำให้โลก มันเกิดความโกรธ, เมื่อมีอะไรมาทำให้โกรธ, เกิดความโง่ ในเมื่อมีอะไรมาทำให้โง่. มันเป็นผลแห่งการที่ควบคุมสัญชาตญาณไว้ไม่ได้.

เรื่องนี้สำคัญมาก ควรจะทราบไว้เป็นหลักเกณฑ์ว่า ชีวิตทุกชนิด ชีวิตระดับมนุษย์ ชีวิตระดับสัตว์เครื่องจான ชีวิตระดับต้นไม้ต้นไถ่, มัน มีสัญชาตญาณ คือความรู้สึกเกิดได้เอง โดยไม่ต้องอบรมสั่งสอนอะไร; เช่นความรู้สึกว่ามีตัวตนเป็นตัวตนนี้ก็มี, ไม่มีชีวิตมันก็ไม่รู้จะดำเนินอยู่อย่างไร มันมีสัญชาตญาณว่ามีตัวตน มีตัวฉัน, แล้วมันก็ต้องเกิดสัญชาตญาณที่จะต้องกินอาหาร จะต้องแสวงหา

อาหาร จะต้องต่อสู้เมื่อควรต่อสู้ จะต้องหนีภัยเมื่อหนีภัย; มันเป็นที่ได้ในสิ่งที่มีชีวิต แม้ในระดับต้นไม้.

อย่าไปพูดเขลาๆ ตามๆ กันว่า ต้นไม้ไม่มีจิต ไม่มีวิญญาณ; มันก็มีความรู้สึกตามระดับอันน้อยอันต่ำของต้นไม้, มันมีความรู้สึกในความหมายอย่างเดียวกัน คือมันต้องการจะมีอยู่, มันต้องการจะคงชีวิตอยู่ มันจึงมีการสืบพันธุ์ มีเจตนาที่จะสืบพันธุ์, แล้วมันก็มีเจตนาที่จะหล่อเลี้ยงชีวิต มันก็จะต่อสู้กับสิ่งทุกสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิต, แล้วก็จะป้องกันสิ่งที่เป็นอันตรายแก่ชีวิต; อย่างนี้เป็นเสมอเหมือนกันหมด มันเป็นสัญชาตญาณที่จำเป็นอย่างยิ่ง ถ้ามันขาดเสียแล้วชีวิตมันจะเป็นไปไม่ได้. นี้เรียกว่า สัญชาตญาณพื้นฐาน เป็นความรู้ที่ได้เกิดเองตามพื้นฐาน, เป็นพื้นฐานของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ขาดสัญชาตญาณแล้ว ชีวิตมันก็ไม่มีการฐานอะไร มันก็อยู่ไม่ได้.

เอา ที่นี้ สัญชาตญาณ นี้แหละ มันมีปัญหาว่า ควบคุมไว้ได้หรือไม่? ควบคุมให้ดำเนินไปถูกต้องได้หรือไม่? ถ้าไม่มีการควบคุมที่ถูกต้อง สัญชาตญาณมันก็เปลี่ยนไปเป็นกิเลส คือความเห็นแก่ตนตามธรรมชาติที่ถูกที่ควรนั้น มันก็เปลี่ยนไปเป็นเห็นแก่ตน, มันรุนแรง

เป็นความเห็นแก่ตน ; นี่ก็๑เป็นต้นเหตุแห่งปัญหา
ทั้งปวง, เป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์.

ตามหลักพุทธศาสนาถือว่า อัตตวาทุปาทาน—เป็น
ยึดมั่นหมายมั่นว่ามีตัวมีตน มีของกู มีตัวกู เป็นต้นเหตุแห่ง
ความทุกข์, นี้เพราะสัญญาชาติญาณพื้นฐานกลาง ๆ นั้น
ควบคุมไว้ไม่ได้ มันจึงตกมาเป็นญาณชนิดที่อันตราย เป็น
กิเลส ; แต่ถ้าสัญญาชาติญาณนั้น ควบคุมไว้ได้ด้วย
ระเบียบปฏิบัติที่ถูกต้อง สัญญาชาติญาณ ก็เปลี่ยนรูปเปลี่ยน
ตัวไปเป็นโพธิ, โพธิคือมีความรู้อันถูกต้องในทางที่
จะดับทุกข์.

นี้เราเรียกว่า สัญญาชาติญาณพื้นฐาน ธรรมดา ๆ นั้น
ถ้ามัน เปลี่ยนไปในทางต่ำ เป็นธรรมชาติฝ่ายต่ำ มันก็เป็น
ปัญหา เกิดกิเลสและเกิดทุกข์ ; ถ้าเป็นไปในทาง
ฝ่ายสูง เป็นธรรมชาติฝ่ายสูงขึ้นมา ก็เป็นโพธิ, มันก็รู้
เรื่องที่จะดับทุกข์ ที่จะแก้ปัญห๑า. ฉะนั้นเราจะโชคดี โชค
ร้ายอะไร มันก็อยู่ที่ตรงนี้ ไม่ใช่มีอะไรอื่น ว่าบังคับสัญญา
ชาติญาณไว้ในทางที่จะเป็นโพธิ สูงขึ้นไปได้หรือไม่ ?
ถ้าได้มันก็ปลอดภัย, ถ้าไม่ได้มันก็เปลี่ยนมาเป็น

สัญชาติญาณที่เป็นกิเลส หรือฝ่ายต่ำ เกิดโลภะ โทสะ โมหะหมก มันก็ต้องทนทุกข์ทรมาน.

นี่แหละเรียกว่าสัญชาติญาณที่ควบคุมไว้ในระดับ ที่ถูกต้องไม่ได้ นั่นแหละ มันเกิดเป็นตัวตน เป็นของตนขึ้นมา, แล้วมันเห็นแก่ตน เป็นปัญหาแก่คนทุกคน เตือคร้อนลงไปถึงสัตว์และถึงต้นไม้. ความเห็นแก่ตนนี้ มันทำความเดือดร้อนแก่คนทุกคน ทุกฝ่าย, และลงไปถึงสัตว์ถึงต้นไม้ พลอยได้รับความเดือดร้อน เพราะความเห็นแก่ตนของคน.

ผู้มีปัญญาในอดีต ที่ได้ให้กำเนิดแก่ศาสนาทั้งหลาย มองเห็นสิ่งนี้ร่วมกัน ว่าความเห็นแก่ตนเป็นต้นเหตุ จะต้องกำจัด จะต้องทำลาย, หรืออย่างน้อยก็ว่าควบคุม ตามที่ควรจะควบคุม. ที่จริงสัญชาติญาณนั้น จะทำลาย เลิกล้างไปหมดไม่ได้ มันได้แต่ควบคุม, ควบคุมๆ ก็คือ พัฒนาจนกว่าจะถึงที่สุด มันจึงจะสิ้นสุด, มันจะเป็นได้ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์. เมื่อพูดอย่างคนธรรมคาสาัมมัญ เรา ก็ไม่ต้องพูดถึงว่า กำจัดสัญชาติญาณได้โดยสิ้นเชิง, เราจะพูดแต่เพียงว่าควบคุมสัญชาติญาณไว้ได้เป็นไปในทาง

แห่งโพธิ. ดังนั้นขอให้พิจารณาว่า ศาสนาทุกศาสนา มุ่งหมายจะกำจัดความเห็นแก่ตน ไม่ว่าจะศาสนาไหน ไม่ว่าจะ ศาสนาที่จะถูกประณามว่าชั่วร้าย หรืออะไรก็สุดแท้เถอะ, แต่ เจตนาส่วนใหญ่จะกำจัดความเห็นแก่ตนของสังคม. ในบาง ศาสนา ในบางถิ่น บางกาละ บางเทศะ ต้องใช้อำนาจ เด็ดขาด; เพราะฉะนั้นพระศาสดาแห่งศาสนานั้น จึงใช้ วิธีการอันเด็ดขาดรุนแรง แต่พุทธศาสนานี้เป็นไปใน ทางสงบ คือต้องการสติปัญญา, ไม่ต้องใช้ความรุนแรง ก็มีหลักระเบียบวางไว้. แต่ว่าทุกศาสนามุ่งหมายที่จะกำจัด ความเห็นแก่ตน. ดังนั้นขอให้แต่ละคนๆ ไม่ว่าจะถือศาสนา อะไรอยู่ ขอให้มุ่งหมายที่จะกำจัดความเห็นแก่ตน, แล้วมัน จะไม่เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ในระดับที่เป็นอันตรายรุนแรง จนกว่ามันจะหมดสิ้นไปนั่นแหละ.

พวกที่ถือศาสนาเงิน ถือศาสนากามารมณ์ ถือศาสนา อะไรก็ควรพิจารณา ดูว่าสิ่งเหล่านี้มีผลอย่างไร, เดือดร้อน อย่างไร, เห็นจริงแล้ว รู้จักแล้ว มันจะได้บรรเทาภัยเสียบ้าง ก็มาเข้าหลักเดียวกันว่า มนุษย์จะรอดได้ด้วยการทำลาย ความเห็นแก่ตน. ความเห็นแก่ตนลูกกลม จนอยากจะ

เป็นเจ้าของโลก อยากรจะครองโลก, กลุ่มพวกกันบ้าง แบ่งเป็น
 ฝ่ายเป็นฝ่ายบ้าง ที่จะครองโลก จึงเกิดปัญหาอีกก็คือสงคราม
 อันถาวร. เราไม่มีสันติภาพถาวร แต่เรากลับมีวิกฤตการณ์
 อันถาวร เพราะเรามีความเห็นแก่ตน; เมื่อใดทำลาย
 ความเห็นแก่ตนเสียได้ เมื่อนั้นก็จะมีสันติภาพเกิดขึ้น
 ในโลก.

ถ้าทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนแล้ว ก็
 ทำลายความเห็นแก่ตนได้, แล้วโลกทั้งโลกมันก็เป็นโลกที่
 ปราศจากความเห็นแก่ตน, ก็เป็นโลกที่มีสันติภาพอันถาวร.
 ดังนั้นข้าพเจ้าจึงชวนชาวอย่างยิ่ง ที่จะทำให้ทุกคน เข้าถึง
 หัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ ตามวิธีการปฏิบัติแต่ละระดับ แต่
 ละชั้นแต่ละตอน ตามแต่วิธีการจะมีอยู่อย่างไร. ขอแต่ให้
 กำจัด หรือ อย่างน้อยก็บรรเทา ความเห็นแก่ตนเสียให้
 ได้.

พยายามทะลุเปลือกเข้าถึงหัวใจศาสนาให้ได้.

เราจะต้องเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา ก็เพราะว่ามันมี
 เปลือกนอกหุ้มอยู่; กล่าวคือว่า ศาสนาทุกศาสนามีเปลือก

หรือมีเนื้ออกที่เกิดขึ้นหุ้มห่อศาสนานั่น ๆ, ส่วนที่เป็นหัวใจ จึงอยู่เป็นส่วนใหญ่ เข้าใจได้ยาก มันจำเป็นที่จะต้องมีเปลือก. อย่าไปเสียใจเลย เรื่องพิธีรีตอง เรื่องลัทธิประกอบข้างนอก ซึ่งเป็นเปลือกนั้นมันต้องมี ศาสนาตั้งอยู่ได้ก็เพราะเปลือก. นี้พูดแล้วคล้าย ๆ กับว่า มันตรงกันข้าม คุณตั้งแต่ว่าผลไม้ ผลไม้ ผลไม้แต่ละชนิดต้องมีเปลือก; ถ้าไม่มีเปลือกมันเป็นผลไม้ ไม่ได้, เนื้อในมันก็เสียหายหมดกินไม่ได้. ดังนั้นเราจะเห็น ได้ว่า เมื่อต้นไม้มันจะออกผลนี้ มันต้องออกเปลือกก่อนเสมอ แผละ, มันตั้งต้นเป็นเปลือกเล็กๆ ขึ้นมา แล้วก็ค่อย ๆ เจริญ เติบโตขยายใหญ่ แล้วมีเนื้อในเพิ่มขึ้นทีหลัง. นี่มันรู้จัก ออกเปลือกก่อน เพื่อจะคุ้มครองเนื้อใน, มันต้องมีเปลือก จำเป็นที่ต้องมีเปลือก, ไม่มีเปลือกมันมีเนื้อในไม่ได้.

ศาสนาที่อยู่มาได้นี้ ก็เพราะว่ามีเปลือก คือพิธีต่าง ๆ อะไรต่าง ๆ ที่ค่อนข้างดีแล้วมันก็เป็นความมั่งงาย, หรือเป็น ความเชื่ออย่างมั่งงาย มันก็เป็นเปลือก ที่มันจะหุ้มห่อสติ บัญญาอันลึกซึ้งไว้. เราจะต้องค่อย ๆ ทำลายเปลือกเข้าไป ๆ ให้ถึงเนื้อในซึ่งเป็นหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ; ไม่ใช่จะ คุณหมื่นสบประมาทอะไร ในการที่จะพูดว่า ทุกศาสนามีเปลือก

กำลังมีเปลือกหุ้มห่อ, และถ้าสาวกในชั้นหลังเปลี่ยนแปลง
หนักเข้า ก็สร้างเปลือกให้ศาสนาดนเองมากเข้าๆ จน
ย้อนกลับไปสู่ระดับไสยศาสตร์, ไสยะ แปลว่าหลับ, ไสย-
ศาสตร์เป็นความรู้ของคนหลับ.

พุทธศาสตร์ พุทธะ แปลว่าตื่น พุทธศาสตร์จึงเป็น
ศาสตร์ของคนตื่น, ไสยศาสตร์เป็นศาสตร์ของคนหลับ;
แต่แล้วมันก็ ทั้งกันไม่ได้ ไสยศาสตร์มันก็เป็นเปลือก
คือความเชื่อตามธรรมดาสามัญของคนที่ไม่มีความรู้อะไร,
มันก็ต้องมีความเชื่อ มีความอยากจะทำเอาตัวรอด ก็ต้อง
ยึดถือชั้นเปลือกๆ ไปก่อน แล้วก็ค่อยๆ เข้าถึงชั้นใน,
ไสยศาสตร์จึงคู่กันมากับพุทธศาสตร์.

ไม่ว่าในของศาสนาไหน ประชาชนโดยทั่วไป
ก็ต้องมีลักษณะเป็นคนหลับ ถือไสยศาสตร์, โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง หวังพึ่งบัจจายภายนอก. ดังนั้น ถ้าศาสนาไหน
เกิดขึ้นมา สอนให้พึ่งบัจจายภายนอกก็ได้เปรียบ สอนง่าย
เข้าใจกันได้ง่าย รับผิดชอบได้โดยง่าย; แต่ในที่สุดมันดับ
ทุกข์สิ้นเชิงไม่ได้, มันก็ต้องเลื่อนชั้นเป็นศาสนาตื่น

มีสติปัญญาสามารถจะจัดปัญหาอันละเอียดอันสุขุม
ของโมหะของอวิชชา.

เป็นอันว่า เรื่องมีเปลือกนั้นจำเป็นที่จะต้องมี เหมือน
กับว่าผลไม้ถ้าไม่มีเปลือก เนื้อในมันก็อยู่ไม่ได้; แต่เรา
กินเปลือกนั้นกินไม่ได้, แล้วมันต้องรู้จักแกะเปลือกออกไป
ไป เข้าถึงเนื้อในแห่งผลไม้. พระศาสนานี้ก็เหมือนกัน ควร
จะเข้าถึงหัวใจกันให้ได้ ว่าความไม่เห็นแก่ตัว. ความเห็น
แก่ตัวนั้นไม่ต้องสอน มันมาจากสัญชาตญาณที่ควบคุม
ไม่ได้, มันเคลือบเป็นธรรมชาติฝ่ายต่ำ มันก็เห็นแก่ตัว ปัญหา
มันก็เกิดขึ้น มีความทุกข์ทรมาน. เมื่อเกิดความทุกข์ทรมาน
ก็เท่ากับเป็นการลงโทษ, เมื่อรับโทษหนักเข้าๆ รับโทษ
นั้นแหละหนักเข้าๆ คือมีความทุกข์มากเข้าๆ มันก็รู้สึกได้
เองว่านี่เป็นความทุกข์, มันจึงหันไปหาสภาพที่ตรงกันข้าม
คือหนีถึงความดับทุกข์. นี้เรียกว่า มีความทุกข์ถึงที่สุด
แล้ว ก็จะไม่เลี้ยวหาเครื่องดับทุกข์ เป็นที่พึ่งเพื่อกับทุกข์
โดยสิ้นเชิง, ศรัทธาเปลี่ยนจากความมกมกายนั้น ไปหาสิ่งที่
ดับทุกข์ได้จริง.

ฉะนั้น ตามหลักปัจจุสมุปบาท สูตรที่สมบุรณนั้น กล่าวศรัทธาค่อท้ายจากความทุกข์ ; ปฏิบัติส่วนสมุทวาร กล่าวถึงความทุกข์เกิดขึ้นโดยสมบุรณแล้ว ก็กลับขึ้นรอบใหม่, ก็มีศรัทธา คิดจะดับทุกข์ จึงแสวงหา, ไปหาสัตตบุรุษ คบสัตตบุรุษ ปฏิบัติตามสัตตบุรุษ, จนกระทั่งรู้จักเรื่อง ฆรรณ ผล นิพพาน. ฉะนั้นความทุกข์นั่นเองบีบบังคับคนเรา ให้ทนอยู่ไม่ได้ต้องเปลี่ยน, ก็เปลี่ยนจากความทุกข์ ก็มามีศรัทธา, แล้วตั้งค้นกันใหม่ในสิ่งที่จะดับทุกข์ได้. ก่อนนี้เป็นศรัทธามงายของอวิชา, เคียวนี้เปลี่ยนมาเป็นศรัทธาของสติปัญญา, มีสติปัญญาแล้ว จึงศรัทธา ก็สามารรถที่จะเดินไปในทางที่ถูกต้อง เพื่อจะดับทุกข์ได้.

นี่ เห็นใหม่ว่า เราจะต้องเจาะเปลือก, เราจะต้องปอกเปลือก จะต้องเจาะเปลือก เพื่อเข้าถึงเนื้อใน ถึงหัวใจแห่งพระศาสนาที่จะช่วยได้, ก็ให้อภัยกันได้ ที่ว่า ศาสนามันต่าง ๆ กัน. จำเป็นที่จะต้องมีศาสนาต่าง ๆ กัน เพราะว่ามนุษย์มันมีหลายชนิดมีหลายชั้น, เรียกว่ามีภูมิหลังต่างกัน คือมีวัฒนธรรมเป็นภูมิหลังของชีวิตต่างกัน ; ฉะนั้นเขา จะต้องเลือกหาศาสนาที่เหมาะสมกับภูมิหลัง

แห่งชีวิตของเขา; ดังนั้นจึงมีศาสนาต่าง ๆ ต่าง ๆ เรียกว่า
 มากพอที่จะทำให้เลือกครบทุกระดับแห่งมนุษย์ที่มีชีวิต ก็จะมี
 ภูมิหลังต่าง ๆ กัน. นี้เราจึงจำเป็นจะต้องมีศาสนาต่างกัน
 แต่แล้วเราจะมาทะเลาะวิวาทกันไม่ได้, เราต้องเข้าถึงหัวใจ
 ของศาสนาทุกศาสนา ซึ่งจะกำจัดความเห็นแก่ตัว.

การเรียนของเรา ก็ต้องเรียนให้รู้หัวใจของศาสนา,
 การรู้ ของเราก็คือรู้หัวใจของศาสนา, การปฏิบัติ ก็ต้อง
 ปฏิบัติให้ถึงหัวใจของศาสนา, การได้รับผลของการปฏิบัติ
 ก็ต้องเข้าถึงหัวใจ ชั้นที่เป็นผลของการปฏิบัติ. นี้เรียกว่า
 ต้องเข้าถึงหัวใจของศาสนา, ศาสนาอื่นต่างออกไป ก็มีหลัก
 เกณฑ์ที่ต่างออกไป ไปศึกษาได้. ในที่นี้จะบรรยายระบุ
 เฉพาะพุทธศาสนา ให้เข้าถึงหัวใจของศาสนาแต่ละศาสนา
 แล้ว ก็จะสำเร็จประโยชน์.

พระศาสดาเป็นผู้เปิดเผยพระศาสนา, ศาสนา
 เกิดขึ้นเพราะการเปิดเผยของพระศาสดา. ชนทั้งหลายเป็น
 ศาสนิก ก็เป็นผู้ฟังและปฏิบัติตาม, ศาสนามีความสัมพันธ์
 กันอย่างยิ่ง ระหว่างพระศาสดากับศาสนาและศาสนิกแห่ง
 ศาสนานั้น ๆ, เป็นหน้าที่ของศาสนิกแห่งศาสนานั้น ๆ
 จะต้องเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ.

หลักการของศาสนาสองประเภท.

ในที่นี้จะขอสรุป เพื่อเป็นการง่ายเข้า ว่าศาสนาทันหลายบรรดามีในโลกนี้ เอมารวมกันแล้ว คัดแยกไปตามประเภทที่มีหลักการอย่างไร ก็จะพบได้ว่า มีอยู่ ๒ ศาสนาเท่านั้นแหละ ศาสนาอย่างหนึ่งถือบัจจัยภายนอก ว่ามีพระเจ้าเป็นต้น เป็นผู้สร้าง, เลยเชื่อว่าโลกนี้สากลโลกนี้มันมีผู้สร้าง. ส่วนศาสนาอีกประเภทหนึ่งนั้น มีการเชื่อว่าไม่มีใครสร้าง, ไม่มีบุคคลใดสร้าง เป็นวิวัฒนาการตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งมีกฎเกณฑ์อย่างนั้น โดยเฉพาะคือกฎอิทัปปัจจยตา, จึงแบ่งแยกได้เป็น ๒ ชนิด หรือ ๒ ศาสนา ศาสนาแรกนั้นเป็นพวก creationist, creationist พวกที่ถือว่ามีผู้สร้าง, พวกที่ ๒ เรียกว่า evolutionist คือพวกที่ถือว่าเป็นไปตามวิวัฒนาการ.

นี่แยกกันอย่างไรในที่สุดก็จะพบได้ว่า มันมีอยู่ ๒ ประเภท เราไม่ดูถูกซึ่งกันและกันดอก เพราะว่ามันเหมาะสมแก่มนุษย์แห่งดินนั้น ยุคนั้น ในสมัยนั้น ตามภูมิหลังแห่งวัฒนธรรมของตน ใช้ได้ด้วยกัน, ให้เหมาะสมกับความจำเป็นหรือความต้องการของตน, ไม่ต้องดูถูกกันในเรื่องนี้. ยิ่ง

ดูถูกกันเท่าไร ยิ่งทำความผิดมากเท่านั้น ไม่อาจจะเกิด
ความร่วมมือกันในการสร้างสันติภาพ. ถ้าเชื่อว่ามีพระเจ้า
สร้าง ก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์เรื่องมีพระเจ้าสร้าง;
ถ้าไม่มีพระเจ้าสร้าง มีแต่วิวัฒนาการตามกฎของธรรมชาติ
ก็ประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

ที่นี้ ถ้าจะมาสัมพันธ์กัน มันก็ต้องทำความเข้าใจซึ่ง
กันและกัน ถ้าคำว่าผู้สร้าง นั้น เปลี่ยนความหมายจาก
ภาษาคนมาเป็นภาษาธรรม ก็ได้แก่กฎเกณฑ์ของธรรม-
ชาติ อีกนั่นเอง, ซึ่งต่อไปในอนาคตอาจจะเหลือเพียงศาสนา
เดียวก็ได้ คือศาสนาที่ว่าผู้สร้างนั้นจะต้องหายไป เพราะ
การศึกษาของมนุษย์ในยุคต่อไป เจริญโดยหลักของวิทยา-
ศาสตร์ เข้าใจเรื่องวิวัฒนาการได้ง่ายกว่าที่จะไปเข้าใจเรื่อง
ผู้สร้าง. หลักฐานพยานต่างๆ มันขัดแย้งกัน ว่าถ้ามีผู้สร้าง
จริง ผู้สร้างก็ควรจะฉลาด สร้างให้ โลกนี้มีแต่สิ่งที่ดีที่งาม;
เดี๋ยวนี้มันมีปัญหาหนักขึ้นทุกที มีปัญหาหนักขึ้นทุกที; มัน
กลายเป็นผู้ลงโทษเสียแล้ว, มันกลายเป็นไม่ใช่ผู้สร้าง.

โลกในอนาคตอาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่มนุษย์
สมัยนั้นจะยอมรับได้; ถ้ามนุษย์ทุกคนมีภูมิหลังเป็น

วิทยาศาสตร์หมดแล้ว ก็จะเหลือแต่ศาสนาเดียว คือ ศาสนาที่ถือว่าเป็นวิวัฒนาการตามกฎของธรรมชาติ. เดียวนี้เราก็ยังเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เรากำลังถือศาสนาประเภท ไทน์ ก็จงเจาะเข้าไปให้ถึงหัวใจของศาสนาประเภทนั้นด้วยกันทุกฝ่าย.

แต่ในตอนนี้อยากจะขอบอกกล่าวไว้เป็นพิเศษสักอย่างหนึ่งว่า เขาอาจจะกล่าวไว้อย่างถูกต้องในแบบภาษาธรรมชาติ, แล้วคนชั้นหลังมาเปลี่ยนคำอธิบายนั้น ๆ มาเป็นภาษาคน. ฉะนั้นในบางคำภีร์ของศาสนา มันจึงมีเรื่องที่ขัดกัน กล่าวไว้ในภาษาคนชนิดที่มันจะเข้ากับสถานะการณ์ใดๆ ไม่ได้ ถ้าเปลี่ยนความหมายแห่งภาษาคนเหล่านั้นเป็นภาษาธรรมชาติแล้ว มันก็จะเหมือนกันหมดแหละ คือเป็นไปตามกฎอันแท้จริงของธรรมชาติ; นั่นแหละคือหัวใจ—หัวใจ, หัวใจของทุกศาสนาที่จะต้องเข้าให้ถึง; เมื่อเข้าถึงหัวใจอันเดียวกันแล้ว ปัญหาหมดแน่ ไม่มีการขัดแย้งอะไรกันอีกต่อไป.

เดี๋ยวนี้เรายังจำเป็นที่จะต้องมีหลักเกณฑ์อย่างนี้ คือ แยกเป็น ๒ ประเภท อย่างนี้กันต่อไปอีกนานก็ได้; แต่ก็ควรจะมุ่งหมายให้เข้าถึงหัวใจกันไว้เรื่อยแหละ, มุ่งหมายให้

เข้าถึงหัวใจของศาสนากันไว้เรื่อย ๆ มันจะไปถึงจุด
หนึ่งที่จะพบกัน เป็นสัจจะของธรรมชาติ, สัจจะเป็นกฎ
อันหนึ่ง กฎนั้นมีเพียง ๑ เดียว เอก์ หิ สจจัน น ทุติย มคฺติ

ตามหลักพระบาลีว่า กฎหรือสัจจะนั้นมีเพียงอย่าง
เดียว มี ๒ อย่างไม่ได้; แต่เดี๋ยวนี้คนเขาเอาสัจจะนะไป
พูดในภาษาคนบ้าง, อีกทางหนึ่งเอาไปพูดในภาษาธรรม, มัน
เลยเกิดขัดแย้งกันทั้งที่เรียกว่าสัจจะ. แต่ถ้าเข้าถึงหัวใจของ
สัจจะแล้ว มันจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในโลกวิทยาศาสตร์
คงจะแก้ปัญหานี้ได้, การศึกษาวิทยาศาสตร์ จะช่วยให้
ศาสนิกของทุกศาสนา เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนๆ
ได้สักวันหนึ่งเป็นแน่นอน.

เดี๋ยวนี้มันก็จะต้องแยกกันไปก่อน เพราะสถานะ
การณ์มันอยู่ในลักษณะอย่างนี้ มันจะเปลี่ยนเร็ววันก็ไม่ได้;
เช่นว่า พวกหนึ่งจะถือว่า ความทุกข์ยากลำบากหรือความดับ
ทุกข์ก็ตาม เป็นความประสงค์ของพระเป็นเจ้า นี้ก็ขอให้ทำ
ให้ถูกต้องตามประสงค์ของพระเป็นเจ้าเถิด. อีกพวกหนึ่งถือว่า
สุขทุกข์หรือความดับทุกข์นี้ มันเป็นผลของการกระทำผิดหรือ
กระทำถูกต้องกฎอหิทัปปัจฉยตา ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ.

ถ้าตามหลักพุทธศาสนา ก็ต้องถือว่า เป็นไป
 โดยกฎอิทัปปัจจยตา มีพระบาลีกล่าวไว้ชัดเจน ซึ่งพวกเรา
 ก็ไม่ค่อยจะได้ยินได้ฟัง, พระบาลีนั้นตรัสว่า สุขและทุกข์มิใช่
 เป็นผลของกรรมเก่า; เรามักจะเชื่อว่าเป็นผลของกรรมเก่า
 แล้วยึดมันถือมันในหลักเกณฑ์อันนี้กันมากนัก, ถ้ามันเป็น
 ผลของกรรมเก่า เราก็แก้ไขไม่ได้. แต่ที่นี้ สุขทุกข์มัน
 ขึ้นอยู่กับการทำผิดหรือทำถูกต้องกฎอิทัปปัจจยตา; แม้
 ว่ามันจะเป็นผลของกรรมเก่า ถ้าเราเอากฎของ อิทัปปัจจยตา
 เข้ามาถือเป็นหลักต่อสู้ มันก็ตีผลของกรรมเก่าแตกกระเจิงไป
 มันก็ไม่มีเหมือนกัน, เตียวนี้เราอาจจะมี การปฏิบัติตามกฎ-
 เกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตาให้ถูกต้อง แล้วมันก็ไม่ต้องมีความ
 ทุกข์.

แล้วยังมีตรัสว่า สุขและทุกข์นั้นมิใช่เป็นการบันดาล
 ของพระเจ้า; คำว่า พระเจ้าในภาษาบาลีนั้นเรียกว่าอิสระ,
 ในภาษาสันสกฤตเรียกว่าอิศวระ หรือ อีศวร, ในภาษาอื่น
 ก็เรียกว่าพระเจ้า; ไม่ใช่เป็นการบันดาล หรือนิมมานะ
 คือการบันดาลของพระเจ้า แต่ว่ามัน เป็นไปตามกฎของ
 อิทัปปัจจยตา ที่ปฏิบัติผิด หรือถูกต้องกฎของอิทัป-
 ปัจจยตา.

และ อีกอย่างหนึ่งว่า สุขและทุกข์ทั้งหลายนั้น จะว่า ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยนั้นไม่ได้, มันมีเหตุมีปัจจัย. เหตุปัจจัยนั้นก็คือกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา : ปฏิบัติอย่างให้เกิดความทุกข์ มันก็เกิดความทุกข์, ปฏิบัติอย่างที่มีมันดับทุกข์ มันก็ดับความทุกข์.

ฉะนั้นสรุปความว่า หัวใจของพุทธศาสนา ถือในหลักทฤษฎีขั้นต้นนี้ทั่วไปว่า ความสุขและความทุกข์ มาจากการปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูก ต่อกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา; ไม่ใช่เพราะกรรมเก่า, ไม่ใช่เพราะการบันดาลของพระเจ้า, และไม่ใช่เป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุมีปัจจัยอะไรเสียเลย. เราถือหลักนี้แล้ว ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์นั้น ๆ ก็จะเข้าถึงหัวใจ, หัวใจของพระพุทธศาสนาว่า จะดับทุกข์กันได้อย่างไร.

หลักพุทธศาสนาไม่มีตัวตน.

ในพุทธศาสนานี้ถือว่า ไม่มีตัวตน ทุกอย่างเป็นธาตุตามธรรมชาติ ธาตุนี้ะ ธา—ตุ ไม่ใช่ทา—สะ, เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ควรจะถือได้ว่าเป็นตัวตน มัน

ไม่มีตัวตน แม้ที่สี่ เคี้ยว^๕ เวลา^๕ ที่นั่งอยู่เคี้ยว^๕, มันก็ไม่มีตัวตน; จะเป็นชั้น^๕ ๕ แต่ละชั้น^๕ ๆ ก็มีใช้ตัวตนเป็นการปรุงแต่งตามกฎของธรรมชาติ. หรือจะลดลงไปถึงธาตุ^๕ ทั้ง ๖ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ มันก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ มีใช้ตัวตน; เมื่อเคี้ยว^๕ ก็ไม่มีตัวตนและมีใช้ตัวตนแล้ว มันจะเอาตัวตนที่ไหนตาย แล้วมันจะเอาตัวตนที่ไหนไปเกิดใหม่.

นี่เมื่อกล่าวถึงความจริงโดยปรมาตม์มันเป็นอย่าง^๕, พระพุทธเจ้าตรัสอย่าง^๕; แล้วก็ *ตริสตาหนิ ติเตยฺยํ ตุ ภิกษุ* *เกวัญญะบุตร* ในที่ประชุมสงฆ์ว่า เธออย่าพูดอย่างนั้น, ได้ยินว่าเธอพูดว่าวิญญาณ^๕นี้แหละไปเกิด วิญญาณ^๕นี้แหละไปเกิด เธอพูดอย่างนั้นจริงไหม? ภิกษุ^๕นั้นก็รับว่าพูดอย่างนั้นจริง. พระองค์ตรัสว่า โอ, เธออย่าพูดอย่าง^๕; ไม่มีวิญญาณ^๕ไปเกิด, ไม่มีตัวตนอะไรไปเกิด, นี่เมื่อท่าน กล่าวโดยปรมาตถธรรม เป็นอย่าง^๕.

แต่ถ้าท่าน กล่าวตามภาษาคน กับคนที่เชื่อว่ามีตัวตน ที่เขาเชื่อว่ามีตัวตน กล่าวไว้ในที่ทั่วไปมากมายเหมือนกันว่า หลังจากตาย เพราะทำลายร่างกาย^๕ เข้าถึงสุคติโลก

สวรรค์ได้ก็มี, หลังจากทำลายแห่งร่างกายนั้นแล้ว เข้าถึง
 อบายทุกคติวินิบาตบ้าง อย่างนี้ก็มี. ขอให้รู้ว่านี่เป็น
 หลักสำหรับกล่าวโดยภาษาคน สอนคนที่ยังมีตัวตน,
 ไม่อาจจะเข้าใจความไม่มีตัวตน ก็จะยึดถือตัวตนที่ดี ปฏิบัติ
 ในทางดี เป็นสุคติ เป็นสวรรค์มากกว่า, ก็ยอมทิ้งไว้ว่า
 เขาเชื่อกันมาแต่ก่อนโน้นว่าอะไรไปเกิด เอ้าก็อันนั้นแหละไป
 เกิด; แต่ขอปฏิบัติอย่างนี้ แล้วก็จะได้ไปเกิดมีความสุข.

แต่พอถึงคราวพูดจริง พูดเรื่องจริง, พูดความ
 จริงกันแล้ว ว่าเดี๋ยวนี้ที่อยู่ที่นี่ มันก็มีใช้มีตัวตน มีแต่
 นามและรูป มาจากธาตุตามธรรมชาติ; แม้มิใช่ตัวตน
 มันก็ทำหน้าที่ของมันได้ ร่างกายมิใช่ตัวตน มันก็ทำหน้าที่
 ของร่างกายได้ จิตใจมิใช่ตัวตน มันก็ทำหน้าที่ของมันได้.
 เพราะฉะนั้น มันจึงทำหน้าที่ไปตามความสามารถ; จิต
 ใจคิดนึกได้ คิดนึกอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น : ทำผิดก็มีความ
 ทุกข์, มีความทุกข์หลายครั้งเข้ามันก็เซ็ดไหลาบ, มันก็
 เหลียวกลับไปทางอื่น มันก็มีความคิดที่ถูกต้อง เดินไปทาง
 ที่ตรงกันข้าม คือดับทุกข์.

ถ้าเข้าใจไปว่า ถ้าไม่มีตัวตน มิใช่ตัวตนแล้ว มันจะรู้จักทำอะไรได้, มันจะไม่รู้จักทำอะไร. มัน รู้จักทำอะไรได้ตามคุณสมบัติหรือคุณค่าของธาตุตามธรรมชาติ นั้นแหละ; ธาตุดิน ทำหน้าที่ให้เป็นวัตถุขึ้นมา, ธาตุน้ำ เกาะกุมธาตุทั้งหลายไว้, ธาตุไฟ ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง, ธาตุลม ก็ทำให้เกิดการเลื่อนลอย ขยายตัว; มันเป็นหน้าที่ของธาตุตามธรรมชาติ รวมกลุ่มกันแล้วก็ปฏิบัติร่วมกัน จนมีชีวิต, แล้วก็มีจิตใจ ก็คิดไปได้ตามธรรมชาติของจิตใจ. ไม่ต้องมีตัวตน, ไม่ต้องมีตัวตน มันก็ทำของมันอย่างนั้นได้, แล้วทีนี้เมื่อมันเป็นทุกขขึ้นมา แล้วมันก็มีความคิดที่จะเดินทางตรงกันข้ามได้. ฉะนั้น จิตใจของเราเกิดมาจากท้องแม่ ไม่มีความรู้ติดมาจากในท้อง ก็มาทำผิดๆ กันสักพักหนึ่ง, มีความทุกข์มากเข้า นานเข้า ก็เกิดความคิดตรงกันข้าม มาหาความรู้โดยเฉพาะทางหลักธรรมะสูงสุด เพื่อจะดับความทุกข์นั้นเสีย.

นี่เรียกว่าเกิดมาด้วยความโง่ มันก็ต้องทำผิดแหละ เป็นทุกข์เรื่อยๆ มา จนกว่าจะเบื่อระอาต่อความทุกข์, แล้วก็เกิดความฉลาด ก็รู้จักวิธีที่จะดำรงชีวิต คือกายและใจ นาม

และรูปนั้น ไปในทางที่ถูกต้องของนามรูปนั่นเอง; เพราะ ส่วนที่เป็นนามหรือจิตนั้น มันฉลาดขึ้นทุกที ฉลาดขึ้นทุกที, มันก็รู้มากขึ้นทุกที จนเพียงพอที่จะดับทุกข์ได้, ไม่มีตัวตน อย่างนั้นแล้ว มันก็จะอยู่เหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ปฏิบัติถูกต้องตามพระองค์จะพ้นเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ท่านทั้งหลายมักจะสวดบทพระพุทธภาษิตครั้งก่อน เพียงครั้งก่อนที่ว่า “เรามีความเกิดเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้น ความเกิดไปได้, เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความ แก่ไปได้, เรามีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไป ได้, เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้”, แล้วก็นั่งร้องไห้โฮๆ อยู่อย่างนั้น นั่นสวดครั้งก่อน. พระ พุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ถ้าสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ได้เข้าถึง ตถาคตเป็นกัลยาณมิตรแล้ว สัตว์ที่มีความเกิดเป็นธรรมดา จะพ้นจากความเกิด, สัตว์ที่มีความแก่เป็นธรรมดา จะพ้น จากความแก่, สัตว์ที่มีความตายเป็นธรรมดา จะพ้นจาก ความเจ็บและความตายเป็นธรรมดา, พ้นหมด ถ้าได้เข้าถึง พระองค์เป็นกัลยาณมิตร.

อาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรนั้น ต้องหมายความว่า ปฏิบัติตามอย่างถูกต้องตามคำสั่งสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ อริยมรรคมีองค์แปด ; แต่ในพระบาลีนั้น ท่าน ตรัสไว้ สมบูรณ์ว่า สัมมัตตะ ๑๐, มีระบบสัมมัตตะ ๑๐ นั้นแหละ คือการมีพระองค์เป็นกัลยาณมิตร, ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ในส่วนที่เป็นเหตุเสร็จแล้ว ก็มีผลเกิดขึ้นเป็นสัมมาญาณะ และสัมมาวิมุติ นี่เป็นส่วนผลอีก ๒ องค์ รวมกันทั้ง ๓ องค์ เรียกว่าสัมมัตตะ ๑๐, มีระบบสัมมัตตะ ๑๐ เข้ามาแล้ว ก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหมดทั้งสิ้น.

ฉะนั้นขอให้ระลึกนึกถึงข้อนี้ว่า เรามีทางที่จะพ้น จากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย โดยอาศัย พระพุทธรองค์เป็นกัลยาณมิตร ; แล้วมีการปฏิบัติครบ ถ้วนตามหลักที่เรียกว่าสัมมัตตะ ๑๐ : มรรคมีองค์ ๘ รู้จัก กันที่อยู่แล้ว เป็นความถูกต้องเพียง ๘ ในส่วนปฏิบัติ หรือ ส่วนที่เป็นเหตุ, ต้องมีส่วนที่เป็นผลอีก ๒ คือสัมมาญาณะ และสัมมาวิมุติ ครบถ้วนทั้ง ๑๐ แล้ว เชื่อว่ามีพระพุทธรองค์ เป็นกัลยาณมิตร แล้วก็พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

นี่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาโดยตรง โดยเฉพาะและอย่างยิ่ง คือทำให้พ้นจาก ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, ไม่มีความยึดถือใดๆ ในสิ่งใดๆ ว่าเป็นตัวเป็นตน; ส่วนที่เป็นธาตุแต่ละธาตุ ก็ไม่ใช่ตัวตน, ส่วนที่เป็นอายตนะแต่ละอายตนะ ก็มีใช่ตัวตน. ส่วนที่เป็นขันธแต่ละขันธ ก็มีใช่ตัวตน. นี่เห็นความไม่มีตัวตน เข้าถึงความไม่มีตัวตน อย่างนั้นแล้ว ก็คือว่า เข้าถึงหัวใจแห่งพระศาสนา; นี่คือหลักทั่วไป เป็นหลักชั้นลึกชั้นหัวใจของพระพุทธศาสนา.

การบรรยายนี้มีกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า เพียง ๑๐ นาทีก็แล้วก็จะต้องหยุดพักเพื่อประกอบพิธีอย่างหนึ่งก่อน แล้วจึงจะค่อยบรรยายต่อไป ดังนั้นจึงขอหยุดการบรรยายนี้ไว้ชั่วระยะหนึ่ง.

ต่อไปนี่ก็จะได้บรรยายต่อจากที่ได้กล่าวมาแล้ว ว่า การเข้าถึงหัวใจของศาสนาของตนๆ ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือรู้ว่า ไม่มีตัวตน, มันไม่มีสิ่งใดที่ควรจะยึดถือเอาโดยความเป็นตัวตน หรือเป็นของๆตน เป็นตัวตนของตน; นั่นแหละคือหัวใจของพุทธศาสนา ที่จะกำจัดความเห็นแก่ตนได้สิ้นเชิง, ต่างจากศาสนาอื่นใดทั้งหลาย ที่

ว่ามีตัวตน แล้วก็ไปจบลงด้วยความมีตัวตน ไปมีตัวตนอยู่
 อย่างถาวร. ถ้ามีความรู้สึกอย่างนั้น ก็จะมีความรู้สึกซึ่ง
 เป็นเหมือนกับ การแบกหรือถือไว้ซึ่งตัวตน เป็นความ
 หนัก; นั้นมิใช่เป็นที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์, มิใช่ดับ
 ทุกข์สิ้นเชิง มิใช่นิพพาน. พุทธศาสนามีหลักจบสิ้นสุด
 ลงด้วยความไม่มีตัวตน, ต่ำลงไปกว่านั้นก็ไปมีตัวตนอยู่ใน
 ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นการถาวร. ดังนั้นพระพุทธร-
 ศาสนาจึงมีการจบลงด้วยความว่าง, คือ ว่างจากตัวตนโดย
 ประการทั้งปวง.

ความรู้สึกว่าตัวตน เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์.

ควรจะมองเห็น หัวใจของพระพุทธศาสนาใน
 ลักษณะอย่างนี้ แล้วพยายามเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา
 นี้กันจงทุกคน; รู้จักสังเกตให้ดี ว่าเมื่อจิตใจเกลี้ยงเกลา
 ไปจากความรู้สึกว่ามีตัวตนนั้น มันไม่หนักอะไร; มัน
 จะหนักอะไรได้ มันจะถืออะไรได้ มันจะไม่เกิดการได้การเสีย
 การแพ้การชนะ การเอาเปรียบการได้เปรียบ การมีกำไร การ
 ขาดทุนใดๆ เพราะว่ามันไม่มีตัวตน, จนกระทั่งว่ามัน ไม่มี

ตัวตนที่จะไปเกิดชาติใหม่ เพราะเดี๋ยวนี้ที่มันก็ไม่มีตัวตนเสียแล้ว.

แต่ ก็มีคำสอนอีกประเภทหนึ่ง ไว้สอนสำหรับผู้ที่ยังมีตัวตน นับตั้งแต่ระดับลูกเต๋ๆ ขึ้นมา, เขายังต้องมีตัวตน เขาไม่อาจจะเข้าใจความไม่มีตัวตน ก็ต้องสอนกันไปก่อน เพื่อให้มีตัวตนที่สูงขึ้นๆ, ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นตัวตนตามสัจจะชาตญาณนั้น เดินไปในทางที่ถูกต้อง คือเป็นโพธิ เป็นตัวตนที่ถูกต้อง, อย่าให้มาเป็นตัวตนของกิเลส ซึ่งจะเป็นมิจฉาทิฎฐิ แล้วจะเพิ่มความทุกข์ให้มากขึ้น.

รู้จักแยกทางกันที่ตรงนี้ คือ อย่านำให้สัจจะชาตญาณตามธรรมชาติพื้นฐานนั้น เจริญรุ่งเรืองเกินขอบเขตจนเป็นกิเลส คือความเห็นแก่ตน; แต่ให้ไปในทางตรงกันข้าม คือเป็นโพธิ, โพธิบัญญัติ รู้ว่าไม่มีตน มีแต่ธาตุตามธรรมชาติ : จะเรียกว่าอายตนะ จะเรียกว่าขันธ จะเรียกว่าสุข จะเรียกว่าทุกข์ จะเรียกว่าอะไรก็สุดแท้ ล้วนแต่มีใช้ตัวตน จิตมันก็ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวตน, ชีวิตก็ได้รับผลแห่งความไม่มีตัวตน.

นี่แหละเป็นเรื่องดับทุกข์ ตามวิถีทางของพระพุทฺธศาสนา ตัดต้นเหตุแห่งความทุกข์เสีย, ต้นเหตุแห่งความทุกข์ ก็คือความรู้สึกว่ามีตัวตน, เกิดความรู้สึกว่ามีตัวตนเมื่อไร ก็จะมีทุกข์เมื่อนั้น. ขอให้สังเกตดูให้ถี่ ๆ ให้ละเอียดประณีตที่สุดว่า ในชีวิตของเราแต่ละวัน ๆ : เมื่อไร ความรู้สึกว่ามีตัวตน มีตัวตน เกิดขึ้นในจิตแล้ว ก็ร้อนด้วยโลภะ บ้าง โทสะ บ้าง โมหะ บ้าง, หรือว่าด้วยความรัก บ้าง ความโกรธ บ้าง ความเกลียด บ้าง ความกลัว บ้าง ความวิตกกังวล บ้าง ความอิจฉาริษยา บ้าง ความหวงความหึง บ้าง, มันก็มีเป็นทุกข์เป็นไฟขึ้นมา. แต่แล้วมัน ก็มีระยะที่มันมิได้เกิด มันมิได้เกิด ก็อ มันมิได้มี การปรุงแต่งเป็นตัวตน ชนิดนั้น, ระยะนั้น ก็สงบเย็น หรือมันว่าง มันว่างจากตัวตน มีความว่างจากตัวตน ก็มีความหมายเป็นนิพพาน ก็เป็นความเย็น.

ขอให้สังเกตดูให้ถี่ ๆ ว่า เรามีเวลาที่ว่างจากตัวตน ว่างจากกิเลส มีอยู่ไม่น้อย; ถ้ามันไม่มีเลย ๒๔ ชั่วโมง มีแต่กิเลส หรือตัวตนแล้ว มันก็ตาย; ภายในไม่เท่าไรคอก ก็จะเป็นโรคประสาท จะเป็นบ้า แล้วมันก็จะตาย. เคี้ยว

ธรรมชาติได้จัดมาให้เป็นอย่างดี ว่ามีระยะที่ว่างจากตัวตน เพราะว่ามันหยุดคิดหยุดนึกก็ได้; เช่นหลับไปเสียก็ได้, หรือว่าตื่นอยู่แต่มีความรู้สึกปัญญา ควบคุมไม่ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นตัวตนก็ได้ หรือว่าตามธรรมชาติธรรมดานั้นก็ว่างจากตัวตนอยู่แล้ว.

เวลาที่ดีที่สุด เป็นนิพพาน คือไม่รู้สึกว่ามีตัวตน.

ขอให้สังเกตอย่างยิ่งว่า เวลาไหนที่สบายที่สุดสำหรับคนเรา เวลาที่รู้สึกสบายที่สุดสูงสุด ก็คือเวลาที่จิตมันไม่มีความคิดรู้สึกว่ามีตัวตน ซึ่งมันก็มีอยู่ได้เองตามธรรมชาติ; แต่เรากลับไม่สนใจกลับมองข้ามไป. นี่ก็คือสิ่งที่มีบุญคุณสูงสุดแก่เรา จะเรียกว่าพระนิพพานชั่วคราว, พระนิพพานตัวอย่าง, พระนิพพานน้อยๆ ช่วงระยะอันสั้น คือระยะที่ว่างจากตัวตน นั่นแหละมันจึงรอดชีวิตอยู่ได้. พุทให้ชัดก็ต้องพูดว่า ชีวิต^{นี้}รอดอยู่ได้เป็นปกติ^{นี้} เพราะมีพระนิพพานน้อยๆ เข้ามาแทรกเป็นระยะๆ อยู่อย่างนั้น.

ขอทุกคนอย่าได้มองข้ามไป, จะเป็นการเนรคุณอย่างยิ่งต่อพระนิพพานชนิดนี้ คือความที่ว่างจากตัวตนอยู่ได้เป็นระยะ ๆ; ตามธรรมชาติก็ดี, หรือตามที่เรากวบกุมไว้ด้วยสติปัญญา คือการปฏิบัติธรรมะก็ดี. ให้รู้ว่า ชีวิตนี้รอดอยู่ได้^{นี้} เพราะพระนิพพานชั่วคราวหล่อเลี้ยงเอาไว้ ถูกต้องสมบูรณ์ตามระยะตามสมควร เราจึงไม่เป็นบ้าและไม่ตาย; ถ้าขาดอัน^{นี้}เสีย ก็มีกิเลสตลอด ๒๔ ชั่วโมง วันเดียว ก็ตายหมดแหละ ไม่มีอะไรเหลือ.

นี่ก็เป็นหัวใจที่จะต้องเข้าถึงจะต้องรู้จัก ว่าเรารอดชีวิตอยู่ได้ โดยเหตุที่มีภาวะปราศจากการปรุงแต่งโดยประการทั้งปวง, แล้วมันว่าง มันจะเป็นเองก็ได้, หรือว่าถ้ามันเหนื่อยขึ้นมา มันก็หยุดปรุงแต่งเองแหละ มันก็ต้องนอนหลับแหละ มันก็เป็นการนอนพักว่างจากการเผาผลาญของกิเลส. นี่เป็นพระนิพพานน้อยๆ, พระนิพพานตัวอย่าง, พระนิพพานชั่วคราว, ซึ่งมีความหมายว่าเย็น—เย็น.

คำว่าพระนิพพาน^{นั้น} เป็นคำชาวบ้าน ที่ถูกทางศาสนาใช้ไปใช้ เป็นชื่อของความเย็นสูงสุด; ตามธรรมตาพระนิพพาน^{นี้}ก็เรียกกันอยู่ในหมู่มนุษย์ คือว่าเย็น—

เย็นนี้. เรื่องเหล่านี้ท่านทั้งหลาย ไม่เคยได้ยินได้ฟัง; ขอ
 ยืนยันว่ามีในพระบาลีนั้นเอง ว่าชาวบ้านทั้งหลาย เขาใช้พูด
 คำว่านิพพาน นิพพานนี้อยู่เป็นประจำในบ้านในเรือน. เมื่อ
 ช่างทองหลอมทองเหลวกว้าง เพื่อจะทำเป็นทองรูปพรรณนั้น
 ก็มีคำกล่าวว่า นิพพาปย; ช่างทองนั้นจะต้องทำให้ทองที่
 เหลวกว้างนั้นนิพพานเสียก่อน โดยเอาน้ำราดลงไป เป็น
 นิพพาปย, ทำให้ทองที่เหลวกว้างนั้นให้เย็น แล้วก็มาใช้ทำ
 เป็นรูปพรรณใดๆได้. นี้ภาษาธรรมดาก็ใช้คำว่านิพพาน
 อย่างนี้; แม้ในคัมภีร์ก็ใช้คำว่านิพพาน ว่าถ้ายังร้อนอยู่รับ-
 ประทานไม่ได้ ต้องรอให้มันเย็นเสียก่อน, และใช้แม้แก้วตฤ-
 ล้วน ๆ เช่นถ่านไฟแดง ๆ พอมันค้ำลง ๆ ก็เรียกว่ามันนิพพาน.
 คำนี้ใช้คำว่านิพพาน ภาษาธรรมดาก็อย่างนี้; รวมความว่า
 ของร้อนที่เย็นลงนั้นแหละ คือนิพพาน นี้ในภาษาคนพูดอยู่
 ตามธรรมดาอย่างนี้.

ครั้นถึง ภาษาธรรมในทางพระศาสนา ก็เย็นจริง,
 ตัดคันเหตุแห่งความร้อนได้จริง คือตัดโลภะ โทสะ โมหะ
 ซึ่งเป็นมูลเหตุแห่งความร้อนได้จริง, มันก็เย็นจริงเย็น
 ตลอดกาล. นั้นแหละคำว่านิพพานในความหมายทางภาษา

ธรรม, เป็นคำบัญญัติทางพระศาสนา. ถ้าเป็นคำธรรมดา
 ของชาวบ้านอะไรเย็นก็ได้; มีคำกล่าวว่า แม่แต่สัตว์เดรัจฉาน
 ก็^๕กินพวานได้ ถ้ามันหมดพิษหมดพศ; เช่นช้างม้า
 มาฝึกจนหมดพศสนิทเป็นแมวไปแล้ว ก็เรียกว่ามันนิพพาน
 เหมือนกัน, คำนี้มีคำกล่าวไว้ในคัมภีร์บาลี.

เราจะต้องรู้จักความเย็นชนิดนี้^๕กันให้มากขึ้น,
 เย็นเพราะหมดต้นเหตุแห่งความร้อน คือ โลกะ โทสะ
 โมหะ; เมื่อใดโลกะ โทสะ โมหะ ไม่เกิดขึ้น ไม่ปรุงขึ้นมา
 เป็นความร้อน ก็อยู่ด้วยความเย็น, แม้จะชั่วครว แม้จะไม่
 ใช้สมบุรณ์ แม้จะไม่ใช้แท้จริง แต่ก็มีผลอย่างเดียวกัน.
 ของชั่วครวกับของถาวรนั้น มันต้องเป็นเหมือนกัน, เพียง
 แต่ผิดกันเพียงชั่วครวหรือถาวร.

เราจงทำพระนิพพานชั่วครวๆ ที่เกิดอยู่ในชีวิต
 ประจำวัน^๕นี้ ให้ยาวออกไปให้ยาวออกไป, ให้ระยะที่มันเย็น
 น^๕มากเข้า, ระยะที่มันร้อนมันลดลง หรือให้มันมากขึ้นให้มัน
 สูงขึ้น เพราะตัดต้นเหตุแห่งความร้อนได้มากขึ้น ก็จะมี ความ
 เย็น เย็นมากขึ้น เย็นมากขึ้น จนเป็นนิพพานที่สมบุรณ์
 ที่ไหนก็ได้ ที่บ้านก็ได้ เป็นฆราวาสก็ได้; หาก

แต่ว่าฆราวาสไม่ค่อยสะดวก ถ้าไปบวชเป็นบรรพชิต มันสะดวกเท่านั้นเอง; มันไม่ได้แตกต่างกันมากมาย มันจะต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีกิเลสอย่างเดียวกัน มีความทุกข์อย่างเดียวกัน คับทุกข์อย่างเดียวกัน แต่การคับทุกข์ของบรรพชิตนั้นสะดวก เพราะออกไปอยู่ในชีวิตรูปแบบที่สะดวก. ฉะนั้นเราก็จะต้องยอมรับว่า แม้เป็นฆราวาส ก็จะต้องรู้เรื่องนั้น จะต้องปฏิบัติเรื่องนี้ เพื่อให้ชีวิตนั้นเย็นเป็นนิพพาน. นี่ก็เป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา ที่จะต้องเข้าใจไว้.

ศึกษาคำ “นิพพาน” ให้เข้าใจ.

ทีนี้จะสรุปสั้น ๆ ให้เข้าใจง่ายว่า นิพพาน ๆ ในทุกความหมายเลย ไม่เกี่ยวกับความตาย; เราได้รับการสั่งสอนมาผิด ๆ ว่านิพพานเป็นการตายของพระอรหันต์, มันผิดหลายชั้นนัก มันจะเป็นการหลับตาพูดเสียมากกว่า ว่านิพพานเป็นความตายในความหมายใดความหมายหนึ่ง. พระอรหันต์นั้นตายไม่ได้ โดยเฉพาะพระพุทธเจ้าแล้วก็ยิ่งตายไม่ได้; แต่ว่าสังขารร่างกายกลุ่มที่รองรับจิตใจนี้ มันแตกทำลายได้ ฉะนั้น

จะเอาไปเป็นชื่อของการตายของพระอรหันต์ไม่ได้; ส่วนพระอรหันต์ไม่ตาย แต่ว่าร่างกายของพระอรหันต์นั้นแตกทำลายได้ ก็เรียกว่าท่านดับขันธด้วยอนุปาติเสสนิพพาน, ตามธรรมดาท่านมีนิพพานชั้นสูงสุดอยู่เป็นประจำ แล้วการดับขันธดับร่างกายของท่าน มันดับไปในลักษณะที่มีนิพพานชนิดนี้คงมีอยู่, เพราะฉะนั้นขอให้เข้าใจเสียใหม่ว่า ท่านดับขันธด้วยอนุปาติเสสนิพพาน, ตัวอนุปาติเสสนิพพานนั้นมีใช้ความตาย ความตายอยู่ที่ขันธทั้งหลาย ของพระอรหันต์ทั้งหลายก็ดี ของพระพุทธเจ้าก็ดี, มันก็เป็นการดับของขันธ. อย่าไปพูดว่าการดับหรือการนิพพานของพระพุทธเจ้าหรือของพระอรหันต์ เราจะสูญเสียพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ไปหมด ด้วยความโง่ของเราเอง ที่ไปเข้าใจและไปพูดว่า พระพุทธเจ้านิพพานคือตาย, พระอรหันต์นิพพานคือตาย.

นิพพานไม่ได้เกี่ยวกับความตาย นิพพานชั้นสูงสุดแล้วยังไม่เกี่ยวกับความตาย คือ อยู่เหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยประการทั้งปวง; แม้แต่นิพพานน้อยๆ นิพพานชั่วคราว นี้ยังไม่เกี่ยวกับความตาย. ดังนั้นจงรู้จักพระนิพพาน ที่มีอยู่แล้ว เป็นตัวอย่างเป็นเกมัน ว่า มีอยู่

กับเราทุกวัน ๆ. อย่าพูดพาล่ามพูดผ่านเพ้อไปว่า อีกแสน
 กัปป์แสนชาติกว่าจะนิพพาน, ทำให้แต่บ้จัจัยแก่พระนิพพาน
 ต่อแสนกัปป์แสนชาติ อย่างนี้ไม่ใช่พุทธศาสนา ไม่ใช่พุทธ-
 บริษัท.

คำว่านิพพานไม่เกี่ยวกับความตายโดยประการใด ๆ
 ไม่ว่านิพพานในระดับไหน นิพพานแท้จริง หรือนิพพานชั่ว
 คราว หรือนิพพานอะไร; เมื่อใดจิตไม่มีการปรุงแต่ง
 เป็นกิเลสและความทุกข์ เมื่อนั้นมีภาวะของนิพพาน
 ปรากฏอยู่ในความรู้สึกหรือในจิตนั้น, เคี้ยวนี้จิตปฏิบัติ
 คนทั้งกายและใจ จนอยู่ในสภาพที่จะมีอะไรมาปรุงแต่งไม่ได้
 ไม่มีสิ่งแวดล้อมภายนอกใด ๆ มาปรุงแต่งจิตใจนี้ให้เกิดกิเลส
 ได้ จิตนี้เรียกว่าถึงวิสังขาร. จิตบรรลุดถึงวิสังขาร คือ
 สภาพที่อะไร ๆ มาปรุงแต่งจิตให้เกิดกิเลสไม่ได้ นี้ก็
 เป็นนิพพานอันถาวร เป็นจุดมุ่งหมายปลายทางของทุกคน ;
 แม้ว่าเคี้ยวนี้ยังไม่ถึง ก็ต้องมุ่งหมายที่จะถึง ถ้ามิฉะนั้นมิใช่
 พุทธบริษัท, มิใช่สาวกของพระพุทธเจ้า.

ถ้าจะทำสมาธิใด ๆ ก็ขอให้มัวพระนิพพานเป็นจุด
 หมาย, เอกัคคตาจิต มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ นั้นแหละ

คือสมาธิที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา; ถ้าเอกัคคตาจิตมิได้มีพระนิพพานเป็นอารมณ์ สมาธินั้นมิใช่สมาธิในพระพุทธศาสนา, เป็นสมาธิของเถรวัดอื่น หรือว่านอกพระพุทธศาสนา หรือของคณธรรมาสมาคม, ยักษ์มารทั่วไปเขาก็มีสมาธิกันได้ สมาธิในพุทธศาสนาต้องมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ของเอกัคคตาจิต.

นี่เราจงสังเกตดูให้ดี บางทีถ้าเรามีสติสัมปชัญญะกำหนดเวลาที่จิตของเราว่างจากตัวตน เยือกเย็นเป็นสุขอย่างยิ่ง เมื่อนั้นเป็นทั้งสมาธิเป็นทั้งวิปัสสนา มีศีลรองรับอยู่ในตัวมันเอง เป็นพระนิพพานที่แท้จริง; รู้จักไว้ให้ดี จะได้ขยายให้มากขึ้น จะได้ขยายให้ยาวออกไป. พระนิพพานอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ อยู่กับคนๆ นั้น แต่บุคคลนั้นไม่รู้จัก; ถ้าเขาไม่มีนิพพานชนิดนี้หล่อเลี้ยงชีวิตแล้ว เขาตายแล้ว ไม่กินาที่เขาจะต้องเป็นบ้า. นี่เรามีชีวิตที่หล่อเลี้ยงอยู่ด้วยพระนิพพานเป็นระยะๆ

ขอให้เข้าถึงความจริงอันนี้ เป็นจุดลึกซึ้งสุดยอดหรือหัวใจของพระพุทธศาสนา เมื่อใดจิตว่างจากตัวตน พระนิพพานก็มีอยู่ที่จิตนั้นแม้ชั่วคราว; เมื่อใดจิต

มีตัวตน เมื่อนั้นก็สูญเสียภาวะพระนิพพาน. จิตเดิม
 แท้ ตามธรรมชาติ ถ้าไม่มีกิเลสเข้ามา ก็มีภาวะเป็น
 นิพพาน มันเป็นจิตประภัสสร; แต่ความเป็นประภัสสร
 นั้นมันเปลี่ยนได้ มันมีกิเลสแทรกแซงเข้ามาได้. เราต้อง
 ฝึกฝน ปรับปรุง ปฏิบัติอบรมจิตประภัสสรตามธรรมชาติ
 ชั่วคราวนั้น ให้เป็นจิตประภัสสรถาวรเด็ดขาดลงไป จิตพระ-
 อรหันต์เป็นจิตประภัสสรสูงสุด คือประภัสสรที่กลับ
 เสร้าหมองไม่ได้, จิตบุคคลเป็นประภัสสร ชั่วเวลาที่กิเลส
 ไม่ได้เกิดขึ้น พอกิเลสเกิดขึ้น ก็สูญเสียความเป็นประภัสสร
 ก็เป็นทุกข์.

การปฏิบัติธรรมพึงระวัง ขณะศีลสะไม่ปรุงไปทางที่เป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้เมื่อเรารู้เรื่องนี้ รู้แบบนี้ ว่าจิตมันเป็น
 อย่างนี้ แล้วการปฏิบัติพระพุทธศาสนาก็เป็นไปได้ สำหรับ
 บุคคลนั้น, เขาจะรู้จักความจริงอันนี้ แล้วจะปฏิบัติได้;
 ถ้าไม่รู้จักอย่างนี้ เขาก็ไม่เคยคิดที่จะปฏิบัติ. แม้เขาอยากจะ
 ปฏิบัติ มันก็ปฏิบัติไม่ได้ เพราะมันเป็นความทุกข์ที่ถาวร

ตายตัวเสียแล้ว, เคี้ยวนี้จิตมันยังอยู่ในสภาพที่อะไร ๆ ปรุง
แต่งได้.

เรามีหน้าที่ระวางการปรุงแต่ง อย่าให้ปรุงแต่งไป
ในทางฝ่ายที่เป็นทุกข์ คือปฏิบัติสมุปปาทฝ่ายที่เป็นทุกข์นั้น
อย่าให้มันเกิดขึ้นและดำเนินไปได้, ให้มันอยู่แต่ในฝ่ายปฏิจ-
สมุปปาทที่ดับทุกข์, พอผัสสะมีแล้ว มีสติปัญญามาทัน
ทั่วทั้ง, เอาปัญญามาเผชิญหน้ากับอารมณ์ที่มากระทบ.
ปัญญาเปลี่ยนรูปเป็นสัมปชัญญะ เผชิญหน้ากับอารมณ์
ที่มากระทบ แล้วก็เพิ่มสมาธิ คือกำลังจิตอย่างยิ่งลงไป ๆ ใน
สัมปชัญญะ, สัมปชัญญะก็สามารถเผชิญกับอารมณ์ ไม่
ทำให้เกิดกิเลส ไม่ปรุงเป็นกิเลสใดๆ ขึ้นมาได้, หรือจะ
เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่เกิดตัณหาขึ้นมาได้ มันก็ไม่เกิด
อุปาทาน หรือ ภพ หรือ ชาติ ในปฏิจสมุปปาทขึ้นมาได้
เราก็รอดตัว; นี่ก็เป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา ที่จะต้อง
เข้าถึง.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า เราบัญญัติแต่เรื่องความ
ทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น เรื่องอื่นไม่พูด, ไม่มีคำถามว่า
ตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด, หรือเกิดบ้างหรือไม่เกิดบ้าง

อะไรก็ตาม ไม่มี, ไม่มีคำถามว่าตายแล้วอะไรไปเกิด, มันกิน
 เวลามากเกินไป. คนเหล่านั้นไม่อาจจะรู้; พระองค์จึง
 ไม่ยอมตรัส จะยอมตรัสแต่เพียงว่าทุกข์เป็นอย่างไร,
 เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร, แล้วจะดำรงอย่างไรจึงจะ
 ไม่เกิดเหตุให้เกิดทุกข์, จะยอมพูดแต่เรื่องนี้. ดังนั้นพระ-
 องค์จึงตรัสว่า ปุพฺเพจาทิ ภิกฺขเว เอตฺถิ จ ทฺถุขณฺเฏว ปมฺญา
 เปมิ ทฺถุขสฺส จ นิโรธิ ว่าแต่ก่อนก็ดีเดี๋ยวนี้ก็ดี ฉันพูดแต่
 เรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์เท่านั้น; แต่มาพวกเราสาวก
 ชั้นหลัง มันพูดเรื่องอื่นร้อยเรื่องพันแปด หลายร้อยหลายพัน
 เท่า, แทนที่จะพูดกันเรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้น เพราะว่า
 จิตมันถูกครอบงำถูกชักจูง ไปในเรื่องที่มีความชั่วร้าย. โดย
 เฉพาะโลกสมัยวัตถุนิยมนี้ คนก็พูดก็คิดปรึกษาหารือกันแต่
 เรื่องความสุข สนุกสนานเอรีตอร้อยทางวัตถุ จนเป็นทาส
 ทางวัตถุ, บัญญาที่มาก็คิดมานึกมาพูดปรึกษาหารือเรื่องความ
 ทุกข์ความดับทุกข์ มันก็หมดสิ้นไป. นี้จะเอาคนอย่างไร
 พุทธบริษัททั้งหลาย.

ขอให้ถือตามพระพุทธเจ้าว่า เรื่องอื่นไม่พูดกัน
 ไม่คุยกัน ไม่สนทนากัน พูดแต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์;

ถ้าจะต้องพูดเรื่องอื่นแล้วไปนอนเสียดีกว่า, จะไม่ให้ผลร้าย
 ใดๆ. ถ้าไปพูดกันเรื่องอื่นนอกจากความทุกข์กับความดับ
 ทุกข์แล้ว มันก็ชวนให้ยุ่งไปหมด, ทำความเนิ่นช้าแก่ความ
 ดับทุกข์ไปหมด จะพูดกันจะปรึกษาหารือกัน ก็พูดกันแต่
 เรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์.

แล้วทีนี้ก็ตรัสต่อไปว่า เรื่องความทุกข์ก็ดี, เหตุให้
 เกิดความทุกข์ก็ดี, ความดับแห่งทุกข์ก็ดี, หนทางให้ถึง
 ความดับแห่งทุกข์ก็ดี, ตถาคตบัญญัติไว้ในกายที่ยาวประมาณ
 วาหนึ่ง พร้อมทั้งสัญญาและใจ. คำว่า “พร้อมทั้งสัญญา
 และใจนี้” มีความหมายเพียงว่าเป็นๆ ไม่ใช่คนตาย,
 คนที่ยังเป็น ในร่างกายของคนเป็นๆ ที่ยาวประมาณวาหนึ่ง
 นั้น ไปเกิด จะพบ ๔ เรื่องนี้. แต่ในกรณีอย่างนี้
 พระองค์ตรัสว่า โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี, ความดับแห่ง
 โลกก็ดี, ทางให้ถึงความดับแห่งโลกก็ดี, ตถาคตบัญญัติไว้ใน
 กายอันยาวประมาณวาหนึ่งนี้ พร้อมทั้งสัญญาและใจ; ก็
 เรายังเป็นๆ กันอยู่ทุกคน มีสัญญาและใจ มันก็มีอะไรพร้อม
 ในร่างกายนี้ ที่จะดูให้เห็น ๔ ข้อนี้ : ความทุกข์ เหตุให้
 เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และ หนทางให้ถึงความดับทุกข์.

นี่แหละก็จะค่อยมีความรู้ความเข้าใจ ว่าความทุกข์
เกิดขึ้นมาจากการปรุงแต่งอย่างไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ
อารมณ์ภายนอกเข้ามากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
เป็นผัสสะแล้ว ไม่มีสติปัญญาที่จะควบคุมมัน มันก็
เป็นทุกข์ ในร่างกายอันยาววาหึงงัน.

อนุสัยที่สะสมไว้ทำให้เกิดทุกข์ได้.

ที่^๕ ถ้าในกรณี^๗ที่ไม่มีเหตุปัจจัยภายนอก เราก็
มีสิ่งที่เรียกว่าอนุสัย คือความเคยชินแห่งกิเลสที่สะสม
ไว้ในสันดาน เรียกว่าอนุสัย; เมื่อคนมีกิเลส มันก็เกิด
กิเลส, พอเกิดกิเลสครั้งหนึ่ง ก็สร้างความเคยชินที่จะ
เกิดกิเลสชนิดนั้นหน่วยหนึ่ง เก็บไว้ในสันดาน. เรา
โลกที่หนึ่ง ก็เก็บความเคยชินที่จะโลกไว้หน่วยหนึ่งใน
สันดาน, โกรธที่หนึ่งก็เก็บความเคยชินที่จะโกรธไว้
หน่วยหนึ่ง, ความเคยชินหน่วยหนึ่งไว้ในสันดาน, เราโง่
ไปที่หนึ่งสะเพร่าไปที่หนึ่ง เราก็เก็บความเคยชินที่จะโง่และ
สะเพร่าหน่วยหนึ่งไว้ในสันดาน, แล้วมันเกิดโลก เกิดโกรธ
เกิดหลง ก็ครั้ง มันก็เก็บไว้เท่านั้นหน่วย ที่เก็บไว้ในสันดาน.

อย่างนี้เป็นความเคยชินที่จะเกิดกิเลส, อย่างนี้เรียกว่าอนุสัย
มันมีอยู่ด้วยกันทุกคนที่ยังมีชีวิต ตลอดเวลาที่ยังมีกิเลส เกิด
กิเลสครั้งหนึ่ง เก็บอนุสัยไว้หน่วยหนึ่งเสมอ.

แต่ในทางที่ตรงกันข้าม ถ้าว่าเราไม่โลภในเมื่อมี
ทรัพย์ที่ควรจะโลภ เราบังคับไว้ได้เราไม่โลภ มันจะลด
อนุสัยหน่วยหนึ่งด้วยเหมือนกัน, ลดอนุสัยแห่งความโลภ
หน่วยหนึ่งด้วยเหมือนกัน. ถ้าว่าเรายังบังคับไว้ได้ไม่ให้โกรธ
มันก็ลดอนุสัยแห่งความโกรธไปหน่วยหนึ่ง, บังคับไว้ได้ไม่
ให้โง่ ไม่ให้สะเพร่า มันก็ลดอนุสัยแห่งโมหะลงไปหน่วย
หนึ่ง; ถ้าเรายังบังคับไว้ได้ทุกอย่างนี้อนุสัยมันก็ลดๆ ลด
จนกว่าจะหมด. เคี้ยวมันไม่เป็นอย่างนั้น มันมีแต่เพิ่ม ๆ
โกรธเพิ่มใหม่ โลภเพิ่มใหม่ หลงเพิ่มใหม่, อนุสัยมันก็
หนาขึ้น จนเต็มปรีในสันดาน พร้อมทั้งจะออกมาเป็น
อาสวะ.

อาสวะคือกิเลสที่จะกลับออกมาภายนอก จากอนุสัย
ที่สะสมไว้ในสันดาน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีอะไรมา
กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจ

เอง, อนุสัยกิเลสที่เป็นความเกยชินแห่งกิเลสนั้นจะออกมา
ก็เป็นกิเลส.

นี่เราจะต้องรู้จักถ่ายถอนอนุสัย ก็ว่า บังคับไว้
ไม่ให้โลก โกรธ หลงเพิ่ม แล้วเจริญวิปัสสนา ซึ่งเป็นการ
ทำลายอนุสัยโลก โกรธ หลงนั้นอยู่เสมอไป, อนุสัยก็จะลดๆ
ลดๆ; ถ้ามันลดหมด มันก็ไม่มีออกมา, มันก็สิ้นกิเลส,
สิ้นอนุสัย สิ้นอาสวะ เป็นพระอรหันต์. เทียบยังไม่
เป็น ก็ควบคุมไว้ให้ดี ถ้ามันจะโลก บังคับไว้ไม่ให้โลกมัน
ก็ลดอนุสัย, มันจะโกรธ บังคับไว้ไม่ให้โกรธ มันก็ลดอนุสัย
มันจะโง่มันจะสะเพร่าก็บังคับไว้ ไม่ให้โง่ไม่ให้สะเพร่า มัน
ก็ลดอนุสัย; นี่เป็นวิธีการลดอนุสัย.

อนุสัยก่อให้เกิดนิรณันได้อีก.

เมื่อไม่มีเหตุปัจจัยภายนอกมารบกวน จนถึงเกิด
กิเลส อนุสัยนั้นมันก็ส่งใจควันขึ้นมาเป็นนิรณัน, นิรณัน
๕ นั้นแหละ ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยภายนอก อนุสัยจะส่งขึ้นมา
เป็นความรู้สึกทางกายบ้าง, ทางพยานาตบ้าง, ทางถีนะมิทระ
คือหดหู่ ซึมเซาบ้าง, ทางอุทธัจจะกุกกุกจะฟุ้งซ่านบ้าง,

ทางวิจิตรจินา ลังเลไปหมดบ้าง. นี่เราไม่สังเกตสิ่งที่มันมีอยู่จริง; ถ้าไม่รู้จักแม่แต่เพียงอนุสัยแล้ว อย่าหวังเลยที่จะไปรู้จักการตัดต้นเหตุของกิเลสและความทุกข์. เราจะต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่านิวรรณ์ ที่เกิดประจำวัน จนเกลียดชังอย่างยิ่งที่สุดเสียก่อน จึงจะมีความพร้อมที่จะตัดต้นเหตุ หรือทำลายอนุสัย.

ขอให้ตั้งต้น ศึกษาไปจากนิวรรณ์เกิด ว่าเวลาที่เราไม่โปร่งใจ ไม่เย็นใจ ไม่สะดวกสบายใจนั้น เพราะมันมีนิวรรณ์อย่างใดอย่างหนึ่งรบกวนอยู่ตามกรณี; บางทีก็เกิดมาเป็นความรู้สึก ทางกาม มันก็รบกวนจิตใจ สูญเสียความสงบเย็น, บางทีก็ออกมาเป็น พยาบาท อึดอัดขัดใจนั่นเอง, บางทีก็ไม่มีเหตุผล มันก็อึดอัดไปตามประสาใจงั้นเอง มันก็สูญเสียความสงบเย็น, บางทีมันก็แพบ จิตใจมันหดหู่มันท้อถอย มีปัจจัยบางอย่างส่งเสริมเข้าด้วย เช่นว่ารับประทานอิมมากเกินไปอะไรอย่างนี้ มันก็เป็นเหตุหุ้อย่างนี้ ส่งเสริมนิวรรณ์, บางทีก็ ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอยบังคับไว้ไม่ได้ แต่สิ่งสุดท้ายที่เรียกว่า วิจิตรจินา นั้น สำคัญมาก มีอยู่ตลอดเวลา แล้วก็โดยไม่รู้สึกรู้หาด้วย.

นิเวศน์ข้อสุดท้ายคือวิจิกิจฉานี้ ยากที่จะจับตัวมัน; แต่ถ้าเราสังเกตดูให้ดี เราก็อาจจะพบได้โดยไม่ยากนัก เพราะว่าเรายังไม่แน่ใจ ไม่มีความแน่ใจในความปลอดภัยที่ดีของชีวิตร่างกายทรัพย์สินสมบัติที่ดี, สุขภาพอนามัยที่ดี, ความรู้ การศึกษา ปัญหาในครอบครัวในอะไรก็ตาม; เรามิได้มีความแน่ใจว่าถูกต้องแล้ว เพียงพอแล้ว ปลอดภัยแล้ว, เราจะมีความรู้สึกว่า ยังไม่ปลอดภัยอยู่เสมอ. มันเต็มไปด้วยหมจดจนเราทำเฉยๆ ลืมๆ กันไปเสีย ความจริงความรู้สึกว่ายังไม่ถูกต้อง ยังไม่เพียงพอ ยังไม่ปลอดภัย มันซ่อนอยู่ภายใต้ส่วนลึก, แล้วบางทีมันก็ออกมาจากจนเรียกว่า สงสัยลังเลไว้ในชีวิตนี้ถูกต้องหรือไม่, หรือว่าความรู้การศึกษาที่เรามีอยู่นี้เพียงพอหรือไม่, แล้วมันก็พาลสงสัยลังเลไปถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าจะเป็นที่พึ่งได้จริงหรือไม่. ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ว่า ความไม่แน่ใจ ความลังเล ชนิดนี้ มันอยู่ในส่วนลึก เป็นควันกรุ่นอยู่ เป็นความลังเล; แต่ถ้าเราบังคับไม่ได้ ก็เดือดร้อนจนนอนไม่หลับ, เทียวนี้มันก็ทำลืมๆ กันไปเสียได้.

แต่สังเกตเห็นให้คิดเถอะว่า นิเวรณนั้นแหละ ตัวบท
 เรียนดีที่สุดสำหรับตั้งต้นการศึกษา ว่ามันเกิดมาจาก
 อนุสัย โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก ทางตา หู เป็นต้น,
 อนุสัยก็ส่งออกมาเป็นนิเวรณ แล้วนำเกลียดน่าชังอย่างยิ่ง กัด
 กันความสงบสุขความสงบเย็นอย่างยิ่ง. เมื่อใดจิตไม่มีนิเวรณ
 อย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว เป็นเวลาที่สบายอย่างยิ่ง; แต่ก็
 หายากเต็มที กล่าวกันว่าในปุถุชนคนธรรมดาสามัญทั่วไปนั้น
 หาเวลาที่ว่างจากนิเวรณได้ยากเต็มที, อย่างน้อยก็มีความล้งเล
 ในชีวิต ในทุกสิ่งว่ามันปลอดภัยหรือยัง รู้สึกว่าไม่ปลอดภัย
 มันก็ทำสิม ๆ เฉย ๆ ไปเสียอย่างนั้น ทนอัดกันอยู่อย่างนั้น.

นี่ถ้าว่ามีข้อสังเกตที่ ๆ รู้จักนิเวรณเกลียดชังนิเวรณ
 แล้วนั้นแหละจะอยากดับทุกข์ขึ้นมาจากนี้; ต้องการ
 ความสงบเย็นแห่งชีวิต แล้วจะศึกษาเรื่องการดับทุกข์ดับกิเลส
 มันก็จะดับได้. นี่ก็เป็นหัวใจในทางสำหรับจะศึกษาให้รู้,
 เป็นหัวใจของพุทธศาสนา ในส่วนที่จะต้องศึกษาให้รู้ เพื่อ
 จะได้หัวใจในส่วนที่เป็นผลคือ เป็นหลุดรอดควิมุติหลุดรอด.

รู้จักหัวใจของพุทธศาสนาให้ถูกต้อง จะคับทุกข์ได้.

ขอให้รู้จักธรรมชาติอันแท้จริง แล้วก็รู้ว่านี่เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ที่จะต้องรู้; แต่ก็ไม่มีการเอามาสอนแล้วบางทีก็ห้าม ห้ามปากเสียเลยว่า อย่าเอามาสอน เรื่องนิพพานอย่าเอามาสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยนี้, แล้วเรื่องที่สูงๆ เช่น สุตตปิฎก ตถาคต อนัตตานิ อโยเพอเอามาสอน อย่าเอามาสอน. อาตมาก็เคยถูกห้าม ถูกห้ามโดยพระมหาเถระที่หวังดีเอ็นดู; แต่อาตมาก็เป็นคนดีก็เคารพท่าน แต่ก็ยังฝืนเอามาสอน เพราะว่ามันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา.

อายตนิกรรรม ๕ หมวด ก็ว่า : ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หมวดหนึ่ง, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณณ์ หมวดหนึ่ง, วิญญาณ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หมวดหนึ่ง, ผัสสะ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หมวดหนึ่ง, เวทนา ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หมวดหนึ่ง, ๕ หมวดรวมเป็น ๓๐ อย่างนี้ เป็นสิ่งที่ต้องรู้จักในฐานะ เป็น ก ข กกา ของพุทธศาสนา. พระพุทธเจ้าท่านตรัส

อย่างนี้ ^๕ว่านเป็นอาทิพรหมจรรย์ ^๕จงตั้งต้นเรียนเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอาทิพรหมจรรย์.

แต่เดี๋ยวนี้เราก็ไม่สอนนี้ พอมาสอนเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็หาว่าลึกไป เลิกๆ เลิก ห้ามสอน, ก็เลยไม่ต้องรู้จัก; แล้วจะกลับไปสอนให้รู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างนี้ยังน่าหัวแหละ, จะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยอธิบายอย่างนั้นอย่างนั้น แม้แต่เด็ก ๆ มั่นก็ไม่เข้าใจ.

คนเราจะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้ ก็ต่อเมื่อดับทุกข์ได้แล้ว; นี่ข้อนี้ฟังดูแล้วก็น่าตกใจ; ถ้ายังดับทุกข์ไม่ได้ ยังไม่รู้รสของความดับทุกข์แล้ว ยังไม่มีทางที่จะรู้จักพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ตัวจริง, มีแต่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์บอกเล่าที่เรียกว่า *ปรโต โฆโส*. เขาสอนเด็กเรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, เขาก็มีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามทัศนะของเขา ตามที่ได้ยินได้ฟังมา; นี่มันเป็นจุดตั้งต้น.

แต่ถ้าว่าคนเราได้เรียนเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิดทุกข์อย่างไรเพราะทำผิด ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

แล้วปฏิบัติถูกต้องได้ทุกข้อได้; เมื่อนั้นจะรู้จักพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แม้โดยความเข้าใจ ก็ยังเรียกว่ารู้โดยความเข้าใจ. ถ้าได้ปฏิบัติแล้วก็รู้โดยการปฏิบัติ แล้วปากมันก็จะเปล่งออกมาเองว่า ขอถึงพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ จนตลอดชีวิต เหมือนอย่างเหตุการณ์ที่บันทึกไว้ในพระบาลี.

พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ แท้จริงนั้นมีสำหรับคนที่เห็นความดับทุกข์, หรือได้ประสบมาแล้ว พุศออกมาโดยไม่ต้องมีใครสอน. เทียบวันเราเอามาสอนเรื่องพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ ตั้งแต่เด็ก ๆ เป็นต้นไป พระรัตนตรัยจึงเกิดขึ้นเป็น ๒ แบบ คือพระรัตนตรัยนกแก้ว นกขุนทอง นั่นก็แบบหนึ่ง, พระรัตนตรัยแท้จริงของผู้เห็นแล้วพุดออกมา มันก็อีกแบบหนึ่ง.

ขอให้เราเลื่อนชั้นการมีพระรัตนตรัยขึ้นไป ๆ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามหลักของการปฏิบัติ : ทั้งต้นที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์; วิญญาณ ผัสสะ เวทนา; พอถึงจุดเวทนา นั่นแหละ มันเป็นจุดที่จะต้องศึกษากันอย่างยิ่ง อะไร ๆ มัน

ก็มีปัญหาเพราะเวทนา, จะรักก็เพราะเวทนาน่ารัก, จะโกรธก็เพราะเวทนามันน่าโกรธ, จะพะวงหลงใหล ก็เพราะเวทนามันชวนพะวงหลงใหล. เวทนาเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องรู้จักและควบคุมให้ได้ แต่จะต้องตั้งต้นมาจาก ก ข ก กา คือเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

เรื่องนี้แม้แต่พระพุทธเจ้าเอง ท่านก็ทรงเอามาทบทวน เป็นเรื่องปฏิจจนสมาบัติที่สำคัญอย่างยิ่ง คือเรื่องมีว่า ครั้งหนึ่งรู้สึกว่ายู่พระองค์เดียว ก็เลยตรัสออกมากับตัวเองว่า จกขุณฺจ ปฏิจจ รุเปจ อุปฺปชฺชติ วิณฺณณํ ตินฺนํ ฌมฺมานํ สงฺกตํ ผสฺโส ฯ ล ฯ ท่องไปทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เหมือนกับเด็ก ๆ ท่องสูตรคุณ อยู่ลำพังพระองค์เอง. นี่เป็นเรื่องที่คงจะไม่เคยได้ยินได้ฟังกันมาก.

อาตมาขอยืนยันว่า มีเรื่องอย่างที่คุณนี้ในพระบาลีในพระไตรปิฎกไม่น้อยกว่า ๔ แห่ง. ที่นั่นบังเอิญภิกษุองค์หนึ่งแอบมาข้างหลัง มาแอบฟังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระองค์เองอยู่ลำพังอย่างนี้ แล้วพระองค์เหลือใจไปเห็นเข้า; อ้าว ๆ เธออยู่นี่ดีแล้ว; นี่จงรับเอาไป; นี่คืออาทิพรหมจรรย์ จงปฏิบัติ จงศึกษาในอาทิพรหมจรรย์ คือเรื่องตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ทัมมารมณฺ์ ถึงกันเข้า
 แล้วก็เกิดวิญญาณทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เมื่อถึงกัน
 เข้าอย่างนี้เรียกว่า ผัสสะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้ว
 ก็ออกมาเป็นเวทนา; ถ้าควบคุมมันไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์.
 เรามีความรู้ เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างเพียง
 พอ, สติไปเอามาควบคุมสถานการณ์ ในขณะที่
 มันมีผัสสะ มีเวทนาอย่างนี้ แล้วก็ดับทุกข์ได้.

ฉะนั้น ขอให้เข้าใจถึงหัวใจแห่งพุทธศาสนา ใน
 แง่ของปริยัติหรือการศึกษา, อีกอย่างหนึ่งว่า จงตั้งต้น ก ข
 ก กา ของพระพุทธศาสนาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 เกิด. เคียงนี้เราก็ไปตั้งต้นเรื่องบุญ เรื่องกุศล เรื่องพระ-
 พุทธ พระธรรม พระสงฆ์อะไรที่ไม่อาจจะเข้าใจซึมซาบใน
 ใจได้ เราก็ไม่เข้าใจถึงหัวใจของพุทธศาสนา.

ขอรับรองว่าให้กำหนดยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีอะไร
 มากกระทบ, แล้วเกิดอะไร อย่างไร แล้วเป็นทุกข์อย่างไร
 แล้วจะป้องกันอย่างไร. นี้ เรียกว่าเข้าถึงหัวใจของพระ-
 พุทธศาสนา ในแง่ของปรมัตถ์ เพราะว่าถ้าเห็นอย่างนี้
 แล้ว จะเห็นว่าเป็นอนัตตาทั้งนั้น: ตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจ ก็เป็นอนัตตา, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 รัสมารมณฺ์ ก็เป็นอนัตตา, วิญญาณทั้ง ๖ ทางก็เป็นอนัตตา,
 ผัสสะเป็นอนัตตา, เวทนาเป็นอนัตตา, แล้วนอกจากนั้น
 จะมีอะไรก็เป็นอนัตตาหมด เพราะมันมารวมอยู่ที่ตรงเวทนา.

เราจะต้องรู้เรื่อง ก ข ก กา ของพุทธศาสนา
 เรียกว่า อายตนิภรรรรม คือสิ่งเนื่องกันอยู่กับอายตนะ
 มีอยู่ ๕ หมวด หมวดละ ๖ อายตนะภายใน ๖ อายตนะ
 ภายนอก ๖ วิญญาณ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนา ๖; ๕ หมวดนี้
 ทรงยำมากที่สุด มีในที่มาในพระไตรปิฎกนับไม่หวาดไหว
 ว่าก็สืบแห่งที่ร้อยแห่ง เน้นเรื่องอายตนิภรรรรมในฐานะเป็น
 ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา.

การฝึกมีสติสัมปชัญญะ.

ที่นี้ จะมีสติสัมปชัญญะอย่างไร? ก็ต้องฝึกตาม
 แบบมีสติสัมปชัญญะ. ขอแนะนำว่า อานาปานสติ-
 ภาวนา ๔ หมวดนั้นแหละ มีทางให้เกิดปัญญา เกิดสมาธิ
 เกิดสัมปชัญญะ เพียงพอที่จะมาต่อสู้กับสถานการณ์อันนี้
 ได้. สติปัฏฐาน ๔ ที่ถูกต้อง ที่ใช้ประโยชน์ได้จริง

ประยุกต์ได้จริง คือสติปัฏฐาน ๔ ที่ตรัสไว้ในอานาปาน-
สติสูตร อธิบายตามนั้นเท่านั้นพอ; ส่วนมหาสติปัฏฐาน-
 สูตรนั้น มันเป็นสติปัฏฐานสูตรที่เพ้อ ที่เพียงแต่ท่องจำ
 ก็ยังไม่ทวาทไหว.

สติปัฏฐานสูตร มี ๒ ชนิด คือสติปัฏฐานสูตรอย่าง
 มหาสติปัฏฐานสูตร ชื่ออย่างนั้นโดยตรง ชื่อมหาสติปัฏฐาน-
 สูตร, แต่อันหนึ่งไปชื่อว่าอานาปานสติสูตร มีอยู่ในมัชฌิม-
 นิกาย. ที่ในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้นอยู่ในทีมนิกาย มีคำนำ
 ว่ามหา มหานี้ไม่น่าไว้ใจทั้งนั้นแหละ มันเพื่อเป็นส่วนมาก.
 พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า พระพุทธองค์ ตรัสรู้ด้วยอานาปาน-
 สติภาวนา, แล้วก็จำแนกแจกแจงออกไปเท่าที่มีปรากฏอยู่ใน
 อานาปานสติสูตรมัชฌิมนิกาย. อานาปานสติสูตรจึงมีเกร็ด
 มากถึงอย่างนี้ คือพระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า ตรัสรู้เพราะการ
 เจริญอานาปานสติ อย่างรตกัม อย่างพตติ อย่างที่กล่าวไว้
 ในอานาปานสติสูตรแห่งมัชฌิมนิกาย.

ขอร้องให้สนใจ จะพบอานาปานสติ ที่กะทัก-
 รัทที่สุด อยู่ในวิสัยที่คนธรรมดาจะปฏิบัติได้; แล้วจะ
 ให้เกิดสติ สัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญาสมบูรณ์ สามารถ

นำมาใช้ควบคุมเวทนาในชีวิตประจำวันได้, แล้วเราจะต้องปฏิบัติอย่างถูกต้องตามความจริงอันนั้น, ดำเนินชีวิตอยู่ในเรื่องอัฐรungskimmarak.

การดำเนินชีวิตต้องอยู่ในมรรคมืองค์ ๘.

อัฐรungskimmarak—มรรคมืองค์ ๘ นั้น นั้นแหละเป็นเรื่องที่ไต่ตรัสรู้ สำคัญกว่าเรื่องอริยสัจจ์เสียอีก ขอให้ไปดูในพระบาลีธัมมจักกัปปวัตตนสูตร นั้นแหละ จะพบว่าสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงนำมาแสดง ว่าไม่ได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน ตรัสรู้เอง คือเรื่องอริยมรรคมืองค์ ๘; ต่อเมื่อตรัสเรื่องอริยมรรคมืองค์ ๘ แล้วจึงตรัสเรื่องอริยสัจจ์. พระองค์ทรงเสนอวิธีการดับทุกข์ ก่อนเรื่องอื่นทั้งหมด ในการเปิดเผยธรรมะแก่โลก, หลังจากการตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงเรื่องอัฐรungskimmarak, แล้วไปตรวจดูรายละเอียดให้ดี ว่าอัฐรungskimmarak สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ นั้นบัญญัติ, บัญญูมาก่อน แล้วจึงจะมาถึง เรื่องสัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว คือ เรื่องศีล, แล้วจึงจะมาถึงเรื่องสัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ซึ่งเป็นเรื่องสมาธิ.

ทรงวางแนวว่า บัญญา คีล สมานี ระบบนี้แหละเรา
 ตถาคคไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ก่อน รู้เฉพาะด้วยตนเอง นำมา
 บอกกล่าว เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา. จึงดำเนินในมัชฌิมา-
 ปฏิปทา ก็จะเว้นที่สุดโด่ง ๒ อย่าง : คือกามสุขัลลิกานุโยค
 และ อตตกิลมถานุโยค เสียได้; อันนั้นมันไม่สำคัญมันเป็น
 เรื่องอธิบายประกอบว่า ดำรงอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทานั้นคือ
 อย่างไร. นี่มันเป็นกฎของธรรมชาติ ขอให้ช่วยจำกันไว้ว่า
 เรากล้าพูดว่า พุทธศาสนาสบหลักวิทยาศาสตร์ฝ่ายจิตใจ.

คำว่าวิทยาศาสตร์ต้องมีทางฝ่ายจิตใจด้วย; เทียบ
 นัรัฐจักกันแต่เรื่องทางวัตถุ นักวิทยาศาสตร์พวกที่แสนจะโง่
 จะฟังเรื่องพุทธศาสนาไม่ออก เพราะพูดว่าวิทยาศาสตร์นั้น
 มันเป็นเรื่องทางวัตถุไปเสียหมด มันไม่มีเรื่องทางจิตใจ.
 วิทยาศาสตร์มีเรื่องทั้งฝ่ายวัตถุและทางฝ่ายจิตใจ ทรง
 ค้นพบกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติ, แล้วจึง
 ตรัสว่า บัญญา—คีล—สมานี.

พออาตมาอธิบายอย่างนี้ เขาหาว่าหลอกลวง, หรือ
 โง่, หรือว่าเอาเอง, หรือคู้พระพุทธเจ้า. ^{นี่คือไม่คู้พระ-}
 พุทธเจ้า คือยืนยันตรงตามกฎเกณฑ์ ^{ที่}พระพุทธเจ้า

ตรัสไว้ ว่าปัญญา—ศีล—สมาธิ. พุทฺธในหลักปฏิบัติที่จะใช้การได้, ดับทุกข์ได้ต้องพูดว่า ปัญญา—ศีล—สมาธิ; แต่ถ้าจะพูดอย่างหลักทฤษฎีทั่ว ๆ ไป เราก็พูดว่า ศีลสมาธิ ปัญญาได้, คล้ายจะวางลำดับตามคุณค่าที่มันสูงต่ำ แต่ถ้าจะ ในการปฏิบัติดับทุกข์โดยตรง ในหน้าที่แล้ว ต้องเรียงลำดับว่า ปัญญา—ศีล—สมาธิ. ขอให้เข้าใจจุดหัวใจของเรื่องนี้ ไว้ ในฐานะเป็นการตรัสรู้อย่างยิ่งของพระพุทธเจ้าไม่เคยได้ยินได้ฟังใครมาแต่ก่อน เพื่อจะดับทุกข์ได้, แล้วก็เรื่องอริยสัจจ ๔ นั้นก็ แฝงอยู่กับเรื่องอฏฐังคิกมรรค คือในข้อสัมมาทิฐิ มันคลุมอริยสัจจ ๔ ไว้หมด.

ความสำคัญในเรื่อง ปัญญา ศีล สมาธิ.

ที่นี้ก็อยากจะพูดว่า เรื่องนี้สำคัญอย่างไร? ปัญญา ศีล สมาธิ ปัญญาคือความรู้ ว่าอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง, ศีลคือเจตนาที่จะได้ผลจากการกระทำนั้น, สมาธิคือ การกระทำลงไปจริง ๆ. ปัญญาคือรู้เรื่องที่ควรรู้ เกี่ยวกับสิ่งนั้น ๆ, แล้วก็มีเจตนาที่จะได้สิ่งนั้น นี้เรียกว่าศีล ศีลคือเจตนา เจตนาคือศีล. เต็มวันมาเข้าใจกันเสียแต่ว่า

ศีลคือนั่งว่าปาณาติปาตาเวรมณี; นี้เข้าใจเสียอย่างนี้ ต้อง
เข้าใจว่า ศีลนั้นคือเจตนาที่จะดับทุกข์, เจตนาที่จะดับ
ทุกข์ ศีลเป็นเจตนาที่จะละ จะละนั้นละนี้, เจตนาเป็นตัวศีล.

ถ้าละนั้นละนี้แล้วมันก็ดับทุกข์; ฉะนั้น เจตนา
ที่จะดับทุกข์นั้นแหละคือศีล; แล้วที่นี้ก็ทำการดับ,
กำลังกายกำลังจิตทุ่มเทลงไปหมด นั้นแหละคือสมาธิ.
เราจะ ต้องรู้เรื่องที่เราควรจะรู้ เสียก่อน คือ มีปัญญาเสีย
ก่อน แล้วจึงมีเจตนาที่จะกระทำ, แล้วก็กระทำลงไป
ก็จะ เป็นสมาธิ แล้วก็ครบ แล้วก็สมบูรณ์ แล้วก็ไต่ผล,
มีผลกว่า ปัญญา ศีล สมาธิ. ใครจะเถียงพระพุทธเจ้า
ก็ตามใจช้, มันก็นอกคอกหรือคือรันไปเอง; แต่ถ้าจะ
รับตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว จะต้องยึดหลัก
ว่า ปัญญา—ศีล—สมาธิ.

นี่ ขอยืนยันว่า ชีวิตทุกขนิรโรคตัวอยู่ได้เพราะ
หลักการอันนี้ : หลักการไตรสิกขา : ปัญญา—ศีล—
สมาธิ. ชีวิตคนก็ดี ชีวิตสัตว์เดรัจฉานก็ดี ชีวิตต้นไม้
ก็ดี มัน มีปัญญา—มีศีล—มีสมาธิ. คนเรา ต้องมีปัญญา
รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไรเสียก่อน มันจึงอยากจะทำ;

ครั้นอยากจะทำแล้วมันจึงทำ มันก็สำเร็จประโยชน์. สัตว์
 เตรัจฉานก็เหมือนกันแหละ ; มันต้องมีการเป็นอยู่ดำรง
 ชีวิตอยู่ด้วยหลักเกณฑ์อันนี้ มันก็มีปัญญาที่จะรอบรู้ว่าจะ
 ไปกินหญ้าที่ไหนเป็นต้น คือหาอาหารที่ไหน มันต้องรอบรู้
 ต้องโจร, เรื่องสถานที่ เรื่องเหตุการณ์อะไรต่างๆ รู้ มี
 ปัญญาแล้ว มันก็มีเจตนาที่จะไปที่นั่นหรือทำอย่างนั้น, นี่
 เป็นศีลของมัน. ครั้นไปถึงที่นั่นแล้ว มันก็ระดมกำลังกาย
 กำลังจิต ทำหน้าที่นั้น ; เช่นกินหญ้าๆ มันก็สำเร็จประโยชน์.
 นี่แม้แต่สัตว์ไตรัจฉาน ก็รอดชีวิตดำรงชีวิตอยู่ได้ ความ
 หลักไตรสิกขาอย่างนี้ คือปัญญา ศีล สมาธิ ตามกฎ-
 เกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงวางไว้.

นี้แม้แต่ต้นไม้ ที่มันตกลงมาจนถึงต้นไม้แล้ว ที่คน
 เขาคุดยุค บางคนเขาพูดว่าต้นไม้ไม่มีจิตไม่มีวิญญาณ ; นั้น
 หลับตาพูด ต้นไม้มีความรู้สึกเหมือนกับสัตว์เหมือนกันแหละ
 แต่ว่าระดับมันต่ำมาก มันน้อยมาก, มันมีเจตนาโดยสัญ-
 ชาติญาณ ที่จะทรงตัวอยู่ จะสืบทพันธุ์, จะป้องกันอะไร
 เหมือนกับคนเหมือนกัน. ต้นไม้นี้ต้องมีความรู้ว่า ทาง
 ไหนทิศทางไหน ที่มันจะส่งรากออกไปได้น้ำ ได้ธาตุ ได้

แระธาตุ ใดอะไร มันจึงส่งราก็ไป, จะยื่นก็ยื่นไปไปทางไหน จะได้แสงสว่างพอที่จะหล่อเลี้ยงชีวิต ก็คือทำให้แระธาตุที่ कुछ ขึ้นไป เปลี่ยนสภาพเป็นเนื้อหนังของต้นไม้. ต้นไม้มันจึง มีทั้งปัญญา มีทั้งศีล มีทั้งสมาธิ; มันรู้ มันต้องมีความรู้เกิดขึ้นก่อนแหละ มันจะรู้มาทางไหนก็สุดแท้แต่ มัน ต้องมีความรู้ เกิดขึ้นก่อนว่า อะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไร แล้วก็ มีเจตนาที่จะได้ผลของอันนั้น แล้วมันจึง กระทำ, นี้ มัน มีปัญญา มีศีล มีสมาธิ.

ขอกัย อย่าว่าพูดคำหยาบเลย แม้สุนัขมันจะไป ที่ไหน มันต้องรู้ว่ามันจะต้องไปที่ไหน มันจะไป ที่ไหน ที่นั่นมีอะไร, มันรู้อย่างนี้ก่อน, แล้วมันมีเจตนาที่จะไป มัน ก็เป็นศีลของมัน แล้วมันก็ไปด้วยกำลังกายกำลังใจทั้งหมด แล้วมันก็ถึง มันก็สำเร็จประโยชน์ตามที่มันต้องการได้; แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ปัญญา—ศีล—สมาธิ ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ อันลึกซึ้งยิ่งกว่าสิ่งใด. ถ้าอยากจะเรียกว่าพระเจ้า ก็เรียกอันนี้แหละว่าเป็น พระเจ้า ก็เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ทำให้สิ่งทั้งหลาย เป็นไปอย่างถูกต้อง.

ฉะนั้น ขอวิงวอนอันนอวนว่า พวกเราทั้งหลาย จงยึดถือหลักที่พระพุทธองค์ทรงเปิดเผยขึ้นมา โดยอัญญัฐังคิภมรรคว่า บัญญา แล้วศีล แล้วสมาธิ ทุกกรณีที่จะกระทำ; จะกินข้าวก็ต้องรู้ว่ากินอย่างไร, แล้วมีเจตนาที่จะกิน, แล้วจึงกิน. จะอาบน้ำจะอะไรก็ตาม มันจะสมบูรณ์อยู่ด้วยศีล สมาธิ บัญญา อยู่ทุกๆ อิริยาบถ; แล้วมันจะไม่เกิดกิเลส มันจะไม่เพิ่มอนุสัย. มันจะพัฒนาไปแต่ในทางของโพธิ สัจจะญาณจะวิวัฒนาการไปแต่ในทางของโพธิ เราที่อยู่ด้วยความสำเร็จประโยชน์ในการดำรงชีวิต.

ช่วยจดจำหัวใจของพระพุทธศาสนาว่า ในทางปฏิบัตินั้นจะต้องมีหลักว่า บัญญา ศีล แล้วสมาธิ; แต่ถ้าจะพูด โดยทฤษฎีแล้ว ก็จะต้องว่าศีล สมาธิ บัญญา ก็ได้ตามใจ. ในกรณีที่จะพูดเปรยๆ อย่างนี้ก็เหมือนกันที่พระพุทธเจ้าตรัสอย่างนี้ แต่มันมิใช่หลักสำคัญที่จะดับทุกข์. หลักสำคัญที่จะดับทุกข์ต้องบัญญา แล้วต้องศีล แล้วต้องสมาธิ; ถ้าไม่มีบัญญาแล้วมันรักษาศีลไม่ได้ดอก; ขึ้นไปรักษาศีลด้วยความยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นสี่ลัพท์คตปราคมาสไปเสียหมดแหละ, เหมือนกับที่เราฝึกกันเดี๋ยวนี้

มันเป็นสัจพัตตปรามาสเสียหมด เพราะรักษาศีลทั้งที่ไม่รู้จักตัวศีล, ไม่รู้จักเหตุผลอะไรเกี่ยวกับศีล เราจึงไม่มีศีลที่แท้จริง มีแต่สัจพัตตปรามาส หรือสัจจาภินเวส. ยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ศกฺขุเอาอย่างนี้, สอนกันแต่เพียงให้รู้ว่า ยึดมั่นถือมั่นอย่างไร มันไม่สำเร็จประโยชน์.

นี่ถือหลักว่า จะทำอะไร ขอให้บัญญัตินำหน้าในกรณีนั้น ๆ. แล้วมีเจตนาเป็นศีลที่จะกระทำมัน, แล้วมีสมาธิคือตัวการกระทำ ด้วยกำลังทั้งหมดทั้งกายและทั้งจิต จะประสบความสำเร็จในทุก ๆ กรณี ในทุก ๆ กรณี, นี่เป็นความลับอันหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ไม่ค่อยจะเข้าถึงกัน และไม่ค่อยจะสังเกต ไม่ค่อยจะศึกษา ทั้งที่พระพุทธองค์ตรัสยืนยันอย่างนี้, แล้วตรัสเป็นเรื่องแรก.

คำสอนเรื่องแรกที่พระพุทธองค์ตรัสไม่ใช่เรื่องอริยสัจจ์ อย่าพูดผิด ๆ; มันเป็นเรื่องอฏฐังคิกมรรค ขอให้เปิดดูทุกตัวอักษรในบาลี ขัมมจักกัปปวัตตนสูตร ท่านตรัสเรื่องอฏฐังคิกมรรคก่อน, แล้วจึงตรัสเรื่องอริยสัจจ์ ในอริยสัจจ์ก็แฝงอยู่ในสัมมาทิฏฐิ. ฉะนั้น สิ่งที่พระพุทธ-

องค์ทรงนำมาสอน เป็นเรื่องแรกและเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ก็คือเรื่องอัฐฐังคิกมรรค— อริยมรรคมีองค์ ๘ มีหลักคือปัญญา ศีล และสมาธิ. ขอให้ถือเอาประโยชน์ให้สำเร็จ ปฏิบัติให้ตรงตามนี้ มันก็จะสมหวัง ในฐานะเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา เรื่องหนึ่ง.

อย่างว่าจะมาสวนโมกข์นี้ ปัญญาต้องมาก่อน ต้องรู้เรื่องสวนโมกข์ว่าจะได้อะไร เป็นอย่างไร, แล้วจึงจะมีศีลคือมีเจตนาที่จะมา, แล้วก็มีการมาซึ่งเป็นสมาธิ นี่จะไปที่ไหนจะทำอะไร. ทุกอย่างต้องเป็นไปในหลักที่ว่า ปัญญา—ศีล—สมาธิ จึงจะสำเร็จประโยชน์; ถ้าเอาศีลมาก่อน มันก็กลานลงๆ ลงหนอง ลงคลองหมดแหละ มันไม่รู้ว่าจะไปอย่างไร; มันต้องมีปัญญามาก่อน. ใครเขาจะสอนอย่างไรกันก็ตามใจ แต่เอาตามขอยืนยันตามหลักของพระพุทธเจ้าว่า ปัญญา—ศีล—สมาธิ นี้แหละคือ ไตรสิกขา ที่ในขณะที่มีการปฏิบัติหน้าที่.

ปัญญารู้ว่าอะไรเป็นอะไร พุคเหมือนพุดเล่นรู้ว่าอะไรเป็นอะไร, มันก็คือนั่นเป็นอย่างไร, สิ่งนั้นเกิดมาจากอะไร, สิ่งนั้นมีความหลุดลวงอย่างไร,

สิ่งนั้นมีความจริงอย่างไร, มีเสน่ห์หึงงอนอย่างไร, มี
 อัสสาทะแผลแผลคนอย่างไร, แล้ว ทางออกของมันจาก
 สิ่งนั้นคืออะไร. แต่ในที่สุดก็พบว่า ทุกเรื่องที่มีมันเป็น
 ปัญหาเป็นความทุกข์อย่างนี้ สิ่งที่เป็นทางออกจากปัญหา
 เหล่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องอริยอัฏฐังคิกมรรคทั้งนั้น เลย ;
 ทำให้ไปอยู่ในพระไตรปิฎก. ถ้าพูดถึงนิสสรณะ ออกจาก
 ปัญหาหรือความทุกข์; ไม่ว่าจะตั้งต้นขึ้นมาด้วยกรณีใด
 พอไปถึงนิสสรณะแล้ว อัฏฐังคิกมรรคทั้งนั้นเลย, อัฏฐังคิก-
 มรรคทั้งนั้นเลย.

ทางออกจากปัญหาทั้งปวง ของมนุษย์เรา คือ-
 อัฏฐังคิกมรรค : หลักการที่จะมีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง
 เสียก่อน, แล้วมีสังกัปปะ คือเจตนาที่จะได้ ที่จะถึง แล้วจึง
 มีศีล คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว เป็นพื้น
 ฐาน จุดตั้งต้นรองรับ, แล้วก็ มีสมาธิ วายาโม สติ สมาธิ
 แล้วมันก็สำเร็จประโยชน์. นี่ดำเนินชีวิตในมัชฌิมาปฏิปทา
 เด็ด แล้วก็จะ เป็นพุทธบริษัททั้งแท้ เป็นทั้งเนื้อทั้งตัว.

การปฏิบัติถูก ต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

มัชฌิมาปฏิปทานี้ระวางคู่ให้ตีๆ มันไม่เกี่ยวกับคำว่า
 เครื่องนะ; ถ้าพูดว่าเครื่องอย่างถูกต้อง ต้องคือมัช-
 ฌิมาปฏิปทา; แต่ถ้าเกินมัชฌิมาปฏิปทาแล้วก็ มันเกิน
 เครื่องแล้ว มันบ้าแล้ว ถ้าพูดที่นั่นนะคือเครื่อง. คนทั้งหลายที่
 ชอบเครื่อง ชอบคำว่าเครื่อง จะทำอะไรอย่างเครื่องนั้น จงรู้ไว้เถิด
 ว่า คำว่าเครื่องนั้นหมายความว่าพอดี คือมัชฌิมาปฏิปทา;
 ถ้าเกินพอดีมันก็เป็นอรรถกิลมถานุโยคบ้าง, เป็นกาม-
 สุขัลลิกานุโยคบ้าง, ถ้าพอดีก็จะเป็นนั่นนะ ถูก. ถ้าจะ
 เครื่องให้ถูกต้องตามความหมายของคำว่าเครื่องแล้ว ก็จงเป็น
 มัชฌิมาปฏิปทา; เคี้ยวมันเครื่องอย่างหลับหูหลับตา, เครื่อง
 อย่างสุกโคง เครื่องอย่างสุกเหวียง มันไม่พบกับความจริง.

คำ อีกคำหนึ่งที่น่าสนใจ แล้วจาง่ายๆ เข้าใจได้
 ก็คือคำว่ามัธยัสถ์, มัธยัสถ์ เคี้ยวนี้ ไม่ค่อยเข้าใจคำว่ามัธยัสถ์
 แล้วไปเห็นว่าเป็นเรื่องขี้เหนียวขี้ตืดไปเสียอีก. มัธยัสถ์
 นั้นแหละคำเดียวกับมัชฌิมาปฏิปทา; มัชยะ แปลว่า
 กลาง, อัสด แปลว่า ตั้งอยู่ คำว่ามัธยัสถ์ แปลว่า ตั้งอยู่ตรง

กลาง, ตั้งอยู่ตรงกลางนั้นคือมัธยัสถ์, แล้วมัธยัสถ์ไม่ใช่
 ประหยัด ซึ่งเหนียวขี้ตาคะไร อย่างที่คนโดยมากเข้าใจเอาไป
 เป็นเรื่องล้อเล่นทางฝ่ายผิด. มัธยัสถ์คือคำที่ประเสริฐที่สุด
 ตรงกับคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา; คำว่ามัธยัสถ์ แปลว่าตั้ง
 อยู่ตรงกลาง. ทำอะไรขอให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างนี้
 ก็จะมีชีวิตชานิกที่เดินตามทำนองคลองธรรมของพุทธศาสนา
 นี้ว่าโดยหลักทฤษฎีมีหัวใจอย่างนี้.

ที่นี้ จะพูดโดย หลักปฏิบัติโดยตรงบ้าง ว่ามีหัวใจ
 อย่างไร มันก็คือ มัชฌิมาปฏิปทาที่มาทันเวลา หรือว่ามีอยู่
 เป็นพื้นฐาน, มีชีวิตอยู่โดยหลักมัชฌิมาปฏิปทานี้ เป็น
 หลักปฏิบัติในชั้นที่เป็นหัวใจ โดยหลักปฏิบัติมันแยกเป็น
 ๒ อย่าง :—

เมื่อมีอารมณ์มากกระทบ ก็มีมัชฌิมาปฏิปทาให้
 มันถูกต้อง, เมื่อไม่มีอารมณ์มากกระทบ มันจะปรุงขึ้นมา
 จากภายใน ก็มีมัชฌิมาปฏิปทาให้ถูกต้อง; ถ้าดำรงอยู่
 ในมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว อนุสัยจะส่งนิเวรณะออกมาไม่ได้, จะมี
 ชีวิตที่ปราศจากนิเวรณะ อยู่ทั้งวันทั้งคืน เยือกเย็นที่สุด.
 นี้ ควบคุมชีวิตไว้ในลักษณะให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ให้

สัญชาตญาณเป็นไปในทางโพธิ อย่างลงมาทางฝ่ายกิเลส, มีสติ ปัญญา สัมปชัญญะ สมานนี้ เป็นหลักปฏิบัติ อย่างยิ่ง.

พอมืออะไรมากระทบ สิ่งแรกที่ต้องการจะใช้ คือสติ, ระลึกได้ทันทีว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้น; แล้วสติไป โดยเร็ว วิ่งไปโดยเร็ว สมตามคำว่าสติ. คำว่า สตินั้น แปลว่า *แล่นไปเร็วเหมือนกับลูกศร*; คำว่า *ลูกศร* ก็แปลว่า *แล่น* คำว่า *สติ* ก็แปลว่า *แล่น*, ความหมายอย่างเดียวกัน. คำว่าสติเกิดขึ้นโดยเป็นอาการของลูกศรแล่นไปเร็ว; กิริยาที่แล่นไปเร็วอย่างนั้นเอามาเรียกชื่อว่าสติ, เป็นภาษาธรรมะ ชนมา.

สติแล่นไปเร็ว ไปถึงปัญญา ตามที่เคยศึกษาไว้ อย่างไร อบรมไว้อย่างไร สติไปชนเอาปัญญามาทันเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่อารมณ์กระทบ; ตัวปัญญานั้น แทะทะ พอมมาถึงเฉพาะหน้าเหตุการณ์ มัน เปลี่ยนชื่อเรียกว่า *สัมปชัญญะ*; สัมปชัญญะกับปัญญามีความหมายอย่างเดียวกัน. *ปัญญาที่เก็บไว้ในคลัง เรียกว่าปัญญา พอเอาออกมาใช้การในขณะเหตุการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้น โดยสตินำเอามา*

ปัญญานั้นจะเปลี่ยนชื่อเป็นสัมปชัญญะ เષชฌินหน้ากับเหตุ
 การณ์ แล้ว สมาริก็มาเพิ่มกำลัง – เพิ่มกำลัง – เพิ่มกำลัง
 ให้แก่สัมปชัญญะ ต่อสู้สถานะเหตุการณ์ร้ายที่เกิดขึ้นทางตา
 หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ไม่ว่าอารมณ์ใดๆ มันควบคุมได้ ไม่
 ปรุ่งแต่งเป็นเวทนา ตัณหา ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

ขอให้ทุกคน มีสติรวดเร็วเพียงพอ, มีปัญญาที่
 ศึกษาไว้เพียงพอ เป็นปัญญาในคลัง และสำหรับสติจะชน
 เอามาเป็นสัมปชัญญะอย่างเพียงพอ, แล้ว มีกำลังของ
 สมาริท่วมเทให้แก่สัมปชัญญะ เષชฌินหน้ากับอารมณ์
 ทำลายอารมณ์ร้ายให้แตกกระจายไป ไม่ปรุ่งให้เกิดกิเลสขึ้นมา
 ได้. นี่คือนิเวศที่จะช่วยตนเอง, ช่วยตนเอง จะเรียกว่าจิต
 ก็ได้ จิตมันก็คือธรรมชาติ รู้สึกคิดนึกอะไร และกระทำไป
 ตามธรรมชาติแห่งกาย, กระทำไปตามความต้องการของจิต;
 แต่จิตต้องมีสัมมาทิฏฐิ รู้ว่าอะไรเป็นอย่างไร, อะไรๆ มันก็
 รวมอยู่ที่จิต. อาการต่างๆ ของจิต คือชื่อต่างๆ ที่เป็น
 ปัญหา ผ่ายช้ำก็ได้ ผ่ายสีก็ได้, อาการของจิตทั้งนั้น.

นี่ ใจความสำคัญของคำว่า ตัวเองจะต้องช่วยตัวเอง
 มันไม่มีจิตไหนอีกแล้ว มันมีจิตดวงนี้ดวงเดียวเท่านั้น ที่จะ

เป็นอย่างนี้ ที่จะเป็นอย่างนี้ ที่จะเป็นอย่างนี้; จิตต้องช่วยตัวเอง ด้วยการฝึกฝนไว้ดีแล้ว จะเป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง. จิตช่วยตัวเอง คือตนเป็นที่พึ่งแก่ตน มีความหมายอย่างนี้; ไม่ใช่ว่ามีตัวตนเป็นอัตตาเป็นอะไรอย่างที่เขาเชื่อกัน. ตนนี่ก็คือจิตที่มันมีมัจฉิมาปฏิบัติ มีความถูกต้องทั้ง ๘ ประการกำกับอยู่ มันก็ช่วยตนเองได้.

ฉะนั้นขอให้เรา ถือหลักช่วยตนเอง ด้วยมีธรรมะ ๔ เกลอส, คงจะแปลกหูบ้าง ที่จะเรียกว่าธรรมะ ๔ เกลอส คือ สติไปชนเอาปัญญามาเป็นสัมปชัญญะ แล้วมีสมาธิ แล้วระทมลงไป; สติ ปัญญา สัมปชัญญะ สมาธินี้ธรรมะ ๔ เกลอส ชาติไม่ได้, ชุคนี่ต้องมาพร้อมกันทั้งสี่. ธรรมะ ๔ เกลอสมาครบแล้ว จะแก้ไขสถานการณ์ต่างๆได้. อย่าลังเลอย่าเฉื่อยชา ในการที่จะอบรมให้มีธรรมะ มีปัญญา มีสัมปชัญญะ แล้วก็มีสมาธิ, แล้วขอยืนยันว่า โดยการปฏิบัติ อานาปานสติอย่างเดียว สิ่งทั้ง ๔ เกลอนี้จะมีครบ มีให้ครบ, เชี่ยวชาญชำนาญมันก็มากขึ้น ก็สะดวกในการที่จะนำมาใช้.

ที่นั่นก็เป็นเรื่องที่ว่า ปฏิบัตินั้นมันไปจุดจบกันที่
ไหน? มันกลายเป็นว่า เพื่อให้รู้ถึงที่สุด ความจริงอันสูง
สุดที่ดับทุกข์ได้ นั่นเป็นส่วนความรู้ ยอดสุดของความรู้ ;
ที่นี้ ยอดสุดของผล ของการปฏิบัติคือหลุดพ้นได้, แล้ว
ตัวการปฏิบัติ ก็คือการทำ ความหลุดพ้น นั้นเอง. ถ้า
เอากันที่จำเป็นที่สุดแล้ว ก็ การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการ
หลุดพ้น นั้นเอง, เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในแง่
ของปฏิบัติ. ถ้าเป็นปริยัติก็รู้เรื่องความหลุดพ้น, ถ้าปฏิบัติ
ก็ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น, ถ้าเป็นผลของการปฏิบัติก็คือ
ความหลุดพ้น มรรค ผล นิพพาน เป็นความหลุดพ้น.
ฉะนั้นเรื่องมันจึงรวมอยู่คำเดียวที่ว่า หลุดพ้น, หลุดพ้น
ไม่ติดอยู่ที่ไหน.

ความหลุดพ้นปรากฏในพระบาลี.

พระบาลีที่ว่า สหุเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย—
ธรรมทั้งหลายทั้งปวง คือทุกสิ่งไม่ควรที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ;
อภินิเวส. แปลว่า ผั่งตัวเข้าไป, จิตไม่ควรจะผั่งตัวเข้าไป
ในสิ่งใด โดยความยึดมั่นว่าตัวตนหรือของตน. นี้

เรียกว่าไมยัตมนึ่งซึ่งปวงโดยความเป็นตัวตนของตน ;
 แม้แต่พระนิพพาน ซึ่งเป็นความหลุดพ้นอันดับสุดท้าย
 ก็ไมยัตมนึ่งว่าเป็นตัวตนของใคร, หรือว่าเป็นตัวตนของพระ-
 นิพพานเอง, คงถือให้เป็นสภาพธรรม สภาวะตามธรรมชาติ.
 พุทธตามวิทยาศาสตร์ก็ว่า เป็นธาตุชนิดหนึ่ง นิพพาน^{นี้}
 เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เหมือนกับธาตุทั้งหลาย, ได้ชื่อว่าเป็น
 ธาตุ แต่มีความหมายเฉพาะว่า เป็นธาตุที่ไม่มีการปรุงแต่ง
 ปราศจากการปรุงแต่งโดยประการทั้งปวง, เป็นวิสังขาร.

คำว่าสังขาร, สังขาร แปลว่าปรุงแต่ง ; และรู้จัก
 แยกออกให้ชัดว่า ผู้ปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขาร, สิ่งที่ถูกปรุง
 แต่ง ก็เรียกว่าสังขาร, กิริยาอาการที่ปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขาร,
 สังขารมันมีความหมายอย่างนี้. เคี้ยวมันก็จะมีความรู้แก่ทาง
 อึ่งว่า สังขาร คือร่างกาย ; มันรู้แก่ทางอึ่ง ว่าสังขารคือ
 ร่างกาย. สังขารคือการปรุงแต่ง, อยู่ในลักษณะของผู้
 ปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขาร, ถูกปรุงแต่งออกมา ก็เรียกว่า
 สังขาร, กิริยาอาการที่ปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขาร ; *เตสั*
รูป สโม สุขิ—ระงับสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นความสุขอย่าง
 ยิ่งคือหยุดการปรุงแต่งเสียได้, หยุดการปรุงแต่งเสียได้ เรียกว่า

วิสังขาร, วิสังขาร ไม่มีการปรุงแต่ง เหนือสภาพการปรุงแต่ง. เมื่อจิตถึงวิสังขาร อะไรปรุงแต่งจิตอีกไม่ได้ จิตก็ถึง ภาวะที่เรียกว่านิพพาน, ไม่มีความทุกข์อีกต่อไป.

เดี๋ยวนี้มัน มีการศึกษากันน้อยเกินไป เรื่อง การปรุงแต่ง เรื่อง การยึดมั่นถือมั่น เรื่อง การหลุดพ้น, แล้วก็บอกกันว่าไม่ให้เอามาสอนเสียด้วย ห้ามสอนเสียด้วย. นี่หลักปฏิบัติที่ห้ามสอน เป็นหัวใจของพุทธศาสนา. นี้ขอพูดเสียเลยว่า เรากำลังพูดถึงเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา. โดยพฤติการณ์ในปัจจุบันจริงๆ กลับถูกห้ามนำมาสอน. มันเป็นอย่างไร กิดคฺชฺชฺ.

เรื่องอนัตตา—ไม่ใช่ตน เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา แต่กลับถูกห้ามนำมาสอน, เรื่องสุญญตา—ว่าง จากตัวตน ก็ถูกห้ามนำมาสอน, ตถาตา—เช่นนั้นเอง ฟังดูเป็นเรื่องพูดเล่นเสียอีก ห้ามนำมาสอน, อิทูปัจจยตา ไม่ต้องเอามาสอนประชาชน. นั่นเป็นคำพูดที่อันตรายที่สุด เพราะเรื่องอิทูปัจจยตา คือมันเรื่องทุกสิ่งที่เป็นทุกข์และดับทุกข์ เป็นเรื่องของชีวิตจิตใจโดยตรง กลับห้ามไม่ให้นำมาสอนเสียอีก. ถ้าพูดว่า มัชฌิมาปฏิปทา ก็เห็นเป็น

เรื่องไม่เกี่ยวกับเราชาวบ้านไปเสียอีก; ที่จริงมันเกี่ยว
ตั้งแต่จุดกึ่งต้นถึงจุดสุดท้าย. เรื่อง สามัญญลักษณะ :
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่ให้นำมาสอนกันเสียอีก,
หรือมาสอน มาพูดล้อเล่นกันเสียมากกว่า.

นี่เรื่องวิสังขาร เรื่องวิสังขาร ที่จิตจะต้องถึงนั้น
กลับมิตมณฑ์ ไม่ต้องการเสียด้วย; เพราะว่าไม่ปรุงแต่ง
นั้น เขาไม่สนุกสนาน, เขาต้องการการปรุงแต่งที่สนุกสนาน.
แล้วในที่สุดเรื่องนิพพาน นิพพานก็มีตมิต อยู่ในที่ลับ
ในที่มืด, ไม่เอามาเป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน อย่างที่กล่าวมา
แล้วข้างต้น ว่าเรารอคตัวอยู่ได้นี้ เพราะพระนิพพานน้อยๆ.
นิพพานตัวอย่าง ในชีวิตประจำวัน คือความเยือกเย็น
ที่คอยเกิดขึ้นเป็นระยะยาวพอสมควร เพื่อจะดับความ
ร้อนที่เกิดขึ้นเป็นประจำ มีความเย็นที่ควบคุมอยู่เป็น
ประจำวัน.

เรื่องอนัตตา หัวใจของพระพุทธศาสนา อย่า
เข้าใจเป็นเรื่องพูดเล่น หรือรังเกียจ. คนหนุ่มนักศึกษ
ปัจจุบันมองคำว่าอนัตตาเป็นเรื่องเหลือวิสัยบ้าง เป็นเรื่อง
ของคนโง่คร่ำครืออยู่แต่ในวัคบัง, แล้วก็อ้างตัวเองจะเป็น

ผู้แก้ปัญหาของสังคม แก้ปัญหาของโลก นี่บรมโง่ ที่เกลียด
เรื่องอนัตตา, แล้วมันตั้งตัวเป็นผู้แก้ปัญหาของสังคมหรือ
เรื่องของโลก.

ถ้าคนในโลก มีความรู้เรื่องอนัตตา ก็ไม่มีความ
เห็นแก่ตัว; เมื่อไม่มีความเห็นแก่ตัว ปัญหาใดๆ
วิกฤตการณ์ใดๆ ไม่อาจเกิดขึ้นในโลก เพราะไม่มีใครเห็น
แก่ตัว ตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์ ไม่ทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์;
เพราะรู้เรื่องอนัตตา มิใช่ตน จนไม่มีความเห็นแก่ตน, ตัด
ความเห็นแก่ตนได้ ก็ด้วยความรู้เรื่องอนัตตา, ถ้าโลกมี
ความรู้เรื่องอนัตตาก็จะไม่มีความเห็นแก่ตนในโลกเหลืออยู่.
ทำไมองค์การสหประชาชาติไม่สนใจเรื่องนี้ จะมาแก้ปัญหา
ของโลก มัวแต่นั่งจับปูใส่กระดัง ก็ชาติๆ มันก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่รู้ ธรรมชาติที่จะมาแก้ปัญหาของโลก
อันสำคัญ, เหตุสำคัญก็คือความเห็นแก่ตัว มันต้องสอน
เรื่องอนัตตา. องค์การสหประชาชาติ ควรจะใช้สาขายูเนสโก
เผยแพร่เรื่องอนัตตา ให้มากออกไป. มากออกไป ความ
เห็นแก่ตัวก็จะลดลง, ปัญหาต่างๆ ก็จะลดลง จะแก้ปัญหาก็
ง่ายขึ้น.

เรื่องสัญญาตา เรื่องสัญญาตากก็เหมือนกัน เมื่อเห็นความว่างจากตน มันก็ลดความเห็นแก่ตน, ลดความเห็นแก่ตน แล้วความเห็นที่ว่าตัวของตัว มันจะลดความรู้สึกเลวร้ายว่าตัวเองของกู ออกไปเสียได้ ด้วยความรู้เรื่องสัญญาตา, แล้วมันก็รักผู้อื่นโดยอัตโนมัติแหละ; ช้อนเป็นหน้าที่ของพระธรรม. เราปฏิบัติพระธรรมเพียงว่าลดความเห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ; เคี้ยวข้าวแต่สอนให้รักผู้อื่น รักผู้อื่น แต่ไม่ได้สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว มันก็เรื่องละเมอเพ้อฝัน; ให้รักผู้อื่น มันต้องสอนให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว.

อาตมาชอบใจสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ียน คือไม้กางเขน สัญลักษณ์กางเขนอันนี้เป็นอักษรา เป็นตัว I, แล้วก็ตัดเสียซึ่งอักษรา คือ I นี้จะเป็นหลักการที่ช่วยโลกได้. ตัดความเห็นว่าเป็นตัวตน และความเห็นว่างของตนได้ มันก็รักผู้อื่นโดยอัตโนมัติ; ทำลายความเห็นแก่ตัวเถอะ จะรักผู้อื่นโดยอัตโนมัติ.

ตถาตานิ ก็เหมือนกัน มันก็ไม่มีตน, ตถาตาไม่มีอะไรที่เป็นตน มันเป็นเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง,

เช่นนั่นเอง ตามธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ
 ไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ถ้าทุกคนเห็นตถาตา
 เช่นนั่นเองแล้ว ก็ไม่มีใครคิดเป็นเจ้าโลก; เทียวนี้มี
 คนคิดจะครองโลก แบ่งค่ายจะครองโลก จะช่วยกันเอาโลก
 มาเป็นของกู แล้วครองโลก เพราะมันไม่เห็นตถาตา คือ
 เช่นนั่นเอง ถ้ามีความรู้เรื่องตถาตามาแล้ว คนที่คิดจะเป็น
 เจ้าโลกและครองโลกมันก็ไม่มี.

นี่ อาตมาจึงยืนยันว่า หัวใจอัครสุดของพระพุทธ-
 ศาสนานั้นช่วยโลกได้ ตถาตา สัจจตถา อนัตตา ไม่ให้เกิด
 ความเห็นแก่ตน มันก็รักผู้อื่นได้ เศรษฐีจะรักขทานก็ได้
 ขอทานจะรักเศรษฐีได้ กรรมกรจะรักนายทุนได้ นายทุน
 จะรักกรรมกรได้ แม้แต่สิ่งโทก็รักลูกแกะได้ ลูกแกะก็
 จะรักสิ่งโทได้ นี่มันจะหมดปัญหาถึงขนาดนี้ แต่เขาห้าม
 ไม่ให้อามาสอน เรื่องสัจจตถา เรื่องอนัตตา.

เราเป็นพุทธบริษัท จงเป็นให้สมชื่อ คือเป็นผู้รู้
 ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน รู้สิ่งที่ควรจะรู้อย่างครบถ้วน สันเชิง
 แล้วก็ตื่นจากหลับคือความโง่ มันก็เบิกบานเหมือนดอกไม้
 ที่บาน ไม่รู้จักโรย บานด้วยธรรมชาติแล้วมันเป็นการบานที่ไม่

รู้จักโรย นี่ มันจะมากแก้ปัญหาของโลกได้ ด้วยหัวใจของพระ
พุทธศาสนา คือ อนัตตา คือ สุนฺณญตา คือ ตถตา ถ้ามีความรู้
เรื่องอิทัปปัจจยตา จะแก้ปัญหาได้หมด ไม่ว่าจะปัญหาชนิดไหน
ปัญหาทุกชนิดอยู่ในอำนาจของอิทัปปัจจยตา ถ้าเรามีความรู้
เรื่องอิทัปปัจจยตา จะแก้ปัญหาได้หมด ปัญหาชี้ปะติ๋ว ปัญหา
อะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกระทั่งเป็นปัญหาสูงสุด เป็นปัญหา
ของกิเลส ก็แก้ได้ด้วยความรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา สามารถที่จะ
ควบคุมให้เป็นไปตามแนวทางที่คับทุกข์.

ส่วนมัชฌิมาปฏิปทานั้น ไม่ต้องพูดถึง อยู่ตรง
กลาง ถ้าคนมีความรู้เรื่องมัชฌิมาปฏิปทา มันก็จะไม่เียง ไม่
หลงไปอยู่ที่ใด ความหมายของสิ่งที่ เป็นคู่ เทียบมันเียง มัน
หลง ไปอยู่ที่ใด อิทธิพลต่อความหมายของสิ่งที่ เป็นคู่ เช่น ชั่ว
ดี บุญ บาป สุข ทุกข์ นี้ มันไปหลงยึดติดในความหมายใด
ความหมายหนึ่ง จนเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา คือว่า โดยทั่ว ๆ
ไปนี้ ไปหลงติดในความหมายของคำว่า มั่งมี—ยากจน
แพ้ว—ชนะ ได้เปรียบ เสียเปรียบ กำไร—ขาดทุน; นี้
ความหมายเหล่านี้มันครอบงำจิตใจของคนธรรมดา
สามัญ ไม่ให้อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา หรือตรงกลาง.

ศึกษาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา รู้จักอยู่ตรงกลาง มัน
เป็นเช่นนั้นเองแหละ ดีหรือชั่ว มันก็เรื่องบ้าเท่ากันแหละ.
นี่ ขออภัยนะพูดอย่างนี้ ไม่ใช่ทำลายกำลังใจของผู้ที่ตั้งใจ
ทำดี, ถูกแล้ว มันยังทำอะไรมากไปกว่านั้นไม่ได้ ก็จง
ทำดีไปเถิด, ละชั่ว แล้วก็ทำดี, ทำดีแล้วก็อย่าบ้าดี
อย่าเมามดี อย่าติดดี จึงจะเป็น พุทธศาสนา.

ฉะนั้น ผู้รู้พุทธศาสนา จึงพูดว่า ทั้งชั่ว ทั้งดี ล้วน
แต่อัปรีย์; ฟังดูแล้วมันน่าสะอึ้ง ยิ่งเข้าใจคำว่าอัปรีย์ไม่
ถูกต้องแล้ว ก็ยิ่งสะอึ้งเป็นการใหญ่ เพราะเรากำลังรักดี
หลงดี บูชาดีกันอยู่, ท่านต้องการให้มองเห็นว่า ชั่วมัน
ก็ยุ่งไปตามแบบชั่ว, ดีมันก็ยุ่งไปตามแบบดี; ไม่ดี
ไม่ชั่วมก็อยู่ตรงกลาง นั่นแหละ สบายที่สุด หรือเป็นพระ
นิพพาน.

ความชั่วนั้นไม่ใช่ความสงบ ถูกแล้ว เห็นได้ง่าย,
แต่ความดี ก็มีใช้ความสงบ เพราะมันเป็นสังขาร. ความ
ดีก็เป็นสังขาร เท่ากับความชั่ว; เมื่อเป็นสังขารก็มีการ
ปรุงแต่ง มีสิ่งที่ปรุงแต่ง มีสิ่งที่ถูกปรุงแต่ง มันก็วิ่งไป
ตามแบบหนึ่ง; แม้ว่าจะตรงกันข้ามกับความชั่ว มันก็มีใช้

ความสงบ มันต้องเหนือตีขึ้นไป อีกที่หนึ่ง จึงจะถึงความว่าง แล้วก็ถึงความสงบ; ฉะนั้นจากชั่วถึงดี จากดีถึงความว่าง.

ที่^๕ ความว่างนั้นน่ารัก, ความชั่วความดีนั้นอัปรีย คือไม่น่ารัก. อัปรีย ตัวหนังสือแปลว่า ไม่น่ารัก : อัป แปลว่าไม่ปรีย แปลว่า น่ารัก, อัปรีย แปลว่า ไม่น่ารัก, ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่ไม่น่ารัก ไปยึดมันถือมันแล้วมันกัดเอาทั้งนั้น. นั้นแหละ ทั้งชั่วและทั้งดี อย่าไปยึดมันเข้า, อยู่ตรงกลางระหว่างชั่วระหว่างดี นั้นแหละไม่ถูกกัด คือไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้น ไม่สุขไม่ทุกข์ดีกว่า: ทุกข์มันก็ยุ่งไปตามทุกข์, สุขมันก็บ้าไปตามสุข, มันเป็นการปรุงแต่งที่นั้งกันไม่ติดพื้นเหมือนกัน. ทั้งสุขทั้งทุกข์มันก็ล้วนแต่อัปรีย คือมองดูแล้วมันไม่น่ารัก, มันว่างจากความสุขความทุกข์ คือความว่างนั้นแหละ. ถ้าว่าสุขก็กระโดดโลดเต้นไปตามแบบของความสุข, ทุกข์ก็นอนร้องให้ไปตามแบบของความทุกข์; ไม่สุขไม่ทุกข์นั้นคือว่าง นั้นนะคือเวลาที่เราจะมีความสุขที่สุด. เวลาที่เราไม่รู้สึกรับสุขหรือเป็นทุกข์ เราจะรู้สึกเป็นสุขอีก

ชนิดหนึ่ง. สุขชนิดที่ไม่ค่อยมีใครรู้จัก, เป็นสุขที่ไม่ประกอบด้วยเหยื่อ เป็นนิรามิสสุข เป็นโลกุตตรสุข.

โลกุตตรสุขคือไม่สุขและไม่ทุกข์ อย่างในโลกนี้ อยู่เหนือความหมายของสุขและทุกข์ชนิดในโลกนี้; นี่คือ มัชฌิมาปฏิปทา. อย่าไปหลงของคู่ คี—ชั่ว แพ้—ชนะ เสียเปรียบ—ได้เปรียบ กำไร—ขาดทุน, นี่มีหลายสิบคู่ณะ ซึ่งมนุษย์ในโลกหลงกันจนเป็นบ้าเป็นหลัง. ถ้าเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า มีมัชฌิมาปฏิปทา มีสัมมาทิฐิ; เห็นว่า ทดตา ทดตา มึงก็อย่างนั้น กูไม่เอากับมึง, ก็เลยหลีกออกมาได้ ถอนตัวออกมาได้ เป็นความสงบสุข และอยู่ตรงกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ดังนั้นคำว่า มัชฌิสัง มัชฌิสัง ขอให้ใช้ในขอบเขต ที่กว้างขวาง, อย่าเป็นเรื่องเงินเรื่องทองอย่างเดียว ให้เป็นเรื่องของธรรมะทั้งหมด. มัชฌิสังอยู่ตรงกลาง, อยู่ตรงกลาง ไม่ดี—ไม่ชั่ว ไม่สุข—ไม่ทุกข์ ไม่บุญ—ไม่บาป ไม่แพ้—ไม่ชนะ ไม่กำไร—ไม่ขาดทุน ไม่เอาเปรียบ—ไม่ถูกเอาเปรียบ ไม่อะไรทุกๆ คู่ ทุกๆ คู่ที่มนุษย์รู้จัก กระทั่งว่าไม่เป็นหญิงไม่เป็นชาย. กิติดูเถอะ หมดความรู้สึกลงในความเป็น

หญิงเป็นชาย มันก็ปราศจากปัญหาในชั้นลึก, บางทีก็จะเลยไปถึงว่า ไม่ใช่คนและมีใช่ไม่ใช่คน ก็ไม่เป็นทั้งคนและทั้งมิใช่คน, ไม่เป็นอะไรไปหมดทุกอย่าง เป็นความว่าง, เป็นความว่างนั้นสภาพเดิมแท้ คือความว่าง; สภาพเดิมแท้เป็นความว่างถูกปรุงแต่งเป็นความวุ่น, สุกเหวี่ยงเข้ามันก็กลับเป็นความว่าง.

ฉะนั้น ชีวิตตั้งต้นด้วยความว่าง ไม่มีตัวตน; คลอดออกมาจากท้องแม่ มันมีตัวตน ๆ มีตัวตน; แล้วมันจะดับทุกข์ได้ ก็ต้องกลับไปสู่ความว่าง อีกทีหนึ่ง; แต่เป็นความว่างที่กลับวุ่นไม่ได้. ทีแรกมันเป็นความว่างที่วุ่นได้ ครั้นวุ่นได้แล้วก็ทำให้หายวุ่น, เป็นความว่าง เป็นพระนิพพาน ว่างอย่างธรรมชาติธรรมคาที่ยังปรุงแต่งได้ มันไม่ใช่ว่างจริง เพราะมันว่างชนิดที่วุ่นได้ นี่ต้องอบรมจิต ประกัสนิพพานยิ่งขั้น ๆ จนเป็นประกัสนิพพาน ก่อนนี้ประกัสนิพพานชั่วคราว คือกลับวุ่นได้ ทีนี้อบรม ๆ อบรมตามหลักธรรมะ จนประกัสนิพพานเป็นพระอรหันต์ ประกัสนิพพานคือจิตพระอรหันต์ ประกัสนิพพานชั่วคราว ล้มลุกคลุกคลาน นั้นเป็นประกัสนิพพานของปุถุชน หรือตามธรรมชาติจิตเป็น

ประภัสสร ก็เรียกว่ามันตั้งต้นจากประภัสสร ไปสู่ความวุ่น
แล้วมันก็กลับไปสู่ประภัสสรถาวร. นี่ก็เป็นหัวใจของพระพุทธ
ศาสนา ที่เราจะต้องรู้จัก.

หัวใจพระพุทธศาสนา เรื่องสามัญญลักษณะ^๕ คน
หนุ่มนักศึกษาสมัยปัจจุบันเห็นว่าเป็นของยายแก่ครีคระ ; รู้จัก
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นแหละ มันจะทำให้เกิดความรู้สึก
เป็นเพื่อน, เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อน
ตายกันได้. เรามีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา บีบคั้นย่ำย้อยู่
ตลอดเวลา เราเป็นเพื่อนกัน มีหัวอกอย่างเดียวกัน มีทุกข์
อย่างเดียวกัน หรือสุข ๆ ทุกข์ ๆ อย่างเดียวกัน, เห็นอนิจจัง
ทุกขัง อนัตตา แล้วก็เห็นอกเห็นใจกัน, กลายเป็นคน
คนเดียวกัน จนกระทั่งว่า ชีวิตทั้งหมด ทั้งสัตว์มนุษย์
เทวเจ้านาน ต้นไม้ต้นไม้ได้ ชีวิตทั้งหมด เป็นชีวิตเดียวกัน
มันก็ปลอดภัย ก็รอดตัว.

นี่มาถึงคำว่า วิสังขารคตจิต, วิสังขารคตัง—
จิตที่ถึงวิสังขาร จิตอบรมดีแล้ว อะไรรุ่งแต่งให้เป็นอย่างไร
ไม่ได้ ไม่เกิดความรู้สึกเป็นชั่ว—เป็นดี เป็นบุญ—เป็นบาป
เป็นสุข—เป็นทุกข์ แก่จิตนั้นอีกต่อไป. จิตนั้นดำรงอยู่ใน

สภาพอะไรปรุงแต่งไม่ได้, ปรุงแต่งไม่ได้; อันนี้ก็คือพระนิพพาน นั้นแหละ; เมื่อถึงวิสังขารก็สัมผัสกับพระนิพพานอะไรปรุงแต่งไม่ได้.

คำว่า พระนิพพานนั้น เป็นสิ่งที่ถึงได้ สัมผัสได้ รู้ได้; พระพุทธเจ้าทรงยืนยันยืนยันอย่างหนักแน่นที่สุดว่า อตถิ ภิกขเว ตทนายตนํ — อายตนะนั้นมียู่ ซึ่งท่านหมายถึงนิพพาน. ท่านจึงตรัสว่า มันมิใช่ดิน มิใช่ น้ำ มิใช่ไฟ มิใช่ลม มิใช่อากาศ անյայတนะ វិញญานํ անյայတนะ มิใช่การไป มิใช่การมา มิใช่การหยุด, คือมิใช่อะไรทุกอย่าง นั่นแหละคือพระนิพพาน ที่จะลุดถึงได้, สัมผัสได้ ด้วยจิตที่เป็นวิสังขารคต, ถึงแล้วซึ่งความเป็นจิตที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้ มันก็ปรุงแต่งไม่ได้ ปรุงแต่งไม่ได้. จิตชนิดนี้จะไม่ทำอะไรมาโฆษณาชวนเชื่อให้หลงไปได้, และไม่มีอะไรเป็นของแปลกด้วย. จิตที่ถึงภาวะที่ปรุงแต่งไม่ได้นี้ มันจะรู้สึกไม่มีอะไรถูกปรุงแต่ง; ฉะนั้นการไปโลกพระจันทร์หรืออะไรน่าประหลาดน่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้นสักร้อยเท่าพันเท่า. จิตนี้ก็รู้สึกว่าเป็นของเด็กเล่นอยู่นั้นแหละ, ไม่มีอะไรมายั่วให้จิตรู้สึกประหลาดหรืออัศจรรย์ใดๆได้. นี่จิตของพระอรหันต์จะไม่

มีความรู้สึกประหลาดใจอะไรได้; ส่วนจิตของบุคคลนั้นแม้แต่
 ท้าวทางซัดเล็ย ก็ทำให้บ้ากันทั้งบ้านทั้งเมือง, มันปรุงแต่ง
 ใต้อย่างนี้.

ฉะนั้นขอให้มุ่งหมายถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา
 ว่าจิตอยู่ในสภาพที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้ แล้วก็ เป็น
 นิพพาน คือสภาวะที่เป็นอายตนะ. คำว่าอายตนะ นั้น
 มันแปลว่า สิ่งที่สัมผัสได้; อายตนะชั้นทั่วไป คือรูป เสียง
 กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์ เป็นสิ่งที่จิตสัมผัสได้ จึง
 เรียกมันว่าอายตนะ ๖ คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 ธัมมารมณฺ์, ^๕ นี้โดยพื้นฐาน. ที่อายตนะที่สัมผัสได้ดีไปกว่า
 นั้น สูงไปกว่าระดับธรรมดาก็คือ อากาสนัญญาตนะ,
 วิญญานัญญาตนะ, อากิณัจญญาตนะ, เนวสัญญานาสัญญา-
 ตนะ ^๕ นี้ก็เป็นอายตนะที่สัมผัสได้ แต่เป็นสังขาร ยังเป็น
 สังขาร. แล้วมีอายตนะชั้นวิสังขารคือพระนิพพาน ที่พระ-
 พุทธเจ้าตรัสว่า อตฺถิ ภิกฺขเว ตหายตฺนํ, อายตนะนั้นมีอยู่;
 ถ้าเรารู้เรื่องอายตนะอย่างถูกต้อง เราก็จะรู้จักอายตนะตาม
 ธรรมชาติ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณฺ์, นี่
อายตนะชั้นที่เป็นความรู้. การศึกษาของคนคนหนึ่งที่เรียก

ว่าดีเลิศ คือ อรูปฌานทั้ง ๔ ; แต่ ถ้อย่างของพระพุทธเจ้าแล้ว มีพระนิพพานอย่างเดียว เป็นอายตนะสูงสุด ๑๐๑ ที่ต้องเข้าถึงให้ได้.

ฉะนั้น ขอให้เราเข้าถึงภาวะที่จิตใจมีอะไรปรุงแต่งไม่ได้ ไม่มีอะไรน่ารัก น่าโกรธ น่าเกลียด น่ากลัว น่าวิตกกังวล อาลัยอาวรณ์ อิจฉาริษยา หึงหวงเป็นต้น, ไม่มีอะไรแปลก ไม่มีอะไรน่าเกลียด ไม่มีอะไรน่ากลัว ไม่มีอะไรน่ารัก ไม่มีอะไร น่าอศักรรย์, ไม่มีอะไรน่าอศักรรย์ แม้แต่ความรู้ความคิดเรื่องอวกาศ เรื่องปรมาณู อะไรก็ร้อยเท่าพันเท่า ก็เป็นของเด็กเล่น, ไม่น่าอศักรรย์สำหรับบุคคลผู้มีจิตลุดถึงแล้วซึ่งวิสังขารคตะ คือจิตถึงแล้วซึ่งวิสังขาร ; นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นผลของการปฏิบัติ, ยอดสุดของหัวใจของพุทธศาสนาในชั้นที่เป็นผลของการปฏิบัติ.

เราจงรู้จัก หัวใจในชั้นปริยัติ สอนเรื่องความหลุดพ้น, รู้จักหัวใจ ในชั้นปฏิบัติ คือปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น, รู้จักหัวใจแห่งผลของการปฏิบัติ คือปฏิบัติเพื่อว่าหลุดพ้นแล้ว มันเป็นเรื่องหลุดพ้นอย่างเดียว, หลุดพ้น

อย่างเดียว; ทำให้หลุดพ้นอย่างเดียว จะเป็นความรู้ก็ได้, เป็นการปฏิบัติก็ได้, เป็นผลของการปฏิบัติก็ได้, ก็เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาทางนั้น.

ดังนั้นขอให้มีความรู้เรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา กันอย่างนี้ สำหรับ พุทธบริษัทเราทุกคน ที่จะต้องเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ. ส่วนศาสนาอื่น ศาสนิกของเขาก็เข้าถึงหัวใจของศาสนาของเขาไปตามเรื่องตามราว; แต่เรา พวกเราที่เป็นพุทธบริษัทนี้ ขอให้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา กันในลักษณะอย่างนี้เถิด, จะเป็นพุทธบริษัทเต็มตัว หรือว่าค่อยๆ เต็ม ค่อยๆ เต็ม ค่อยๆ เต็ม จนเต็มตัว นี่ความสำคัญที่จะต้องรู้จักหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา อาตมาจึงได้ยกเอาขึ้นมาเป็น ปณิธานข้อแรก, ข้อแรกให้ทุกคนเข้าใจถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน แล้วก็จะหมดปัญหา.

นี่ การบรรยายในวันนี้ ก็บรรยายขยายความเรื่อง ปณิธานข้อแรก ให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ. หวังว่าท่านทั้งหลายที่ได้มาร่วมประชุมกัน ให้ของขวัญแก่ อาตมา งคอาหารกันเสียวันหนึ่งนี้ ก็ขอให้มันรวมอยู่ในการ

ประพาศปฏิบัติ ที่จะเข้าถึงหัวใจแห่งพระพุทธศาสนาด้วยกัน
 ทั้งหมดทั้งสิ้น. เห็นใหม่ว่า มันไม่ตายดอก, แล้วมันก็
 กลายความยึดมั่นถือมั่นลงไปได้ไม่น้อยเหมือนกัน คือจะไม่
 แยะแสบกิโลสตันหาหรือความเคยชินของกิโลสตันหา; วัน
 ล้อมันเล่น ล้ออายุมันเล่นเสียด้วยการไม่กินอาหารเสียสักวัน
 หนึ่ง. หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้รับประโยชน์ จากการกระทำ
 บุญชนิดที่เรียกว่า ล้ออายุ ล้อเลียนอายุ ที่มันน่าล้อ ตัวยกกัน
 ได้จึงทุก ๆ คนเถิด. จะได้มีความเจริญออกงามก้าวหน้า ใน
 ทางแห่งพระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดา, มีความ
 ก้าวหน้าในทุกวิถีทาง มีความสุขสวัสดิ์อยู่ทุกทิพาราตรีกาล
 เทอญ.

ขอยุติการบรรยายภาคเข้า.

ธรรมบรรยาย
วันล้ออายุ ภาคบ่าย
๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

ปณิธานข้อ ๒ การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา.

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรม และเพื่อนสหธรรมิกทั้งหลาย,

ข้าพเจ้ารู้สึกเห็นใจในความเสียสละของท่านทั้งหลาย
ที่เสียสละในการทำบุญล้ออายุวันนี้ ต่อสู้กับฝนอย่างไม่ยอมแพ้,
และขออนุโมทนา ว่าจงจัดให้มันเป็นบทเรียนสำหรับศึกษา
สำหรับทดสอบ หรือสอบไล่อะไรพร้อมกันไปในตัว; กว
จะพอใจยินดี ที่จะได้ศึกษาสอบไล่เพิ่มออกไปเป็นกรณีพิเศษ.

ที่นี้สำหรับการบรรยายในครั้งที่ ๒ นี้ ก็จะมาบรรยาย
โดยหัวข้อว่า การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ซึ่งเป็น

ปณิธานข้อที่ ๒ ของข้าพเจ้า โดยแท้จริงไม่ได้เป็นเรื่องธรรมะโดยตรง; การทำความเข้าใจระหว่างศาสนานี้เป็นธรรมะการเมือง; แต่ถึงอย่างไรมันก็เป็นหน้าที่ เป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ, เมื่อเป็นหน้าที่มันก็ต้องจัดเป็นธรรมะไปทั้งนั้น เพราะว่ามันจะต้องแก้ปัญหาลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอไป.

การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ก็เพื่อแก้ปัญหาคือการกระทบกระทั่งกัน ในระหว่างศาสนา ซึ่งมีผลมาถึงบุคคลแต่ละคน. เคียงวันก็มีปัญหาเกี่ยวเนื่องกับศาสนาต่างกัน ทางการเมืองบ้าง, ทางภายในหรือส่วนบุคคลบ้าง ก็มีอยู่ แล้วก็ปัญหาใหญ่โตเหมือนกัน ที่เป็นปัญหาทางการเมือง เกิดจากผลเมืองถือศาสนาต่างกันวิวาทกันอะไรกันทำนองนี้. เราอาจจะขจัดปัดเป่าปัญหา ประเภทนี้โดยเฉพาะออกไปได้ โดยการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา.

ในครั้งที่แล้วมา ได้บรรยายถึงการเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา ถ้าว่ามีการเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาแล้ว ก็เป็น การง่ายที่จะทำความเข้าใจระหว่างศาสนา, มันเกี่ยวเนื่องกัน ขอให้แต่ละศาสนามีศาสนิกที่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของ

ตน ๆ เกิด มันจะแก้ปัญหาคะทบกระทั่งระหว่างศาสนาได้ เป็นแน่นอน, และจัดว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับสมัยนี้ ซึ่งกำลังมีปัญหานิตินอยู่แล้ว แม้ว่าจะเรียกว่าเป็นสมัยที่เจริญแล้ว ในโลกที่เจริญแล้ว มันก็ยังเป็นปัญหาอยู่นั่นเอง ดังนั้น มันก็ยังมีหน้าที่ที่จะขจัดปัญหานี้. เราจะต้องทำความเข้าใจระหว่างกันและกัน เพื่อให้เกิดการยอมรับสภาพความจริงเป็นลำดับ ๆ ไป.

โลกมีหลายศาสนา เป็นไปตามธรรมชาติ.

โลกต้องมีหลายศาสนา นี่เป็นสภาพความจริงอันแรกที่ต้องยอมรับ ว่าโลกนี้ต้องมีหลายศาสนา มันจำเป็นที่สุด; เพราะว่าคนในโลกไม่เหมือนกัน มันจัดเป็นพวก ๆ เป็นยุคเป็นสมัย, แล้วก็ภูมิหลังแห่งวัฒนธรรมต่าง ๆ ผั่งแน่นอยู่ในจิตใจเปลี่ยนไม่ได้, เขาก็เหมาะที่จะถือศาสนาที่เหมาะสมกับภูมิหลังแห่งวัฒนธรรมของตน ๆ โดยภูมิศาสตร์. ในโลกนี้ก็ต้องแบ่งศาสนาให้เหมาะสมกับมนุษย์ ตามถิ่นโดยภูมิศาสตร์และยังจะต้องคำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณี ที่มันมีอยู่อย่างแน่นแฟ้น ซึ่งจะต้องปรับปรุง.

เช่นว่าศาสนาพุทธนี้แหละ ครั้นเข้าไปถึงธิเบต เข้าไปถึงจีนเป็นต้น ก็เปลี่ยน มีอะไรเปลี่ยน มีอะไรผสม บวกเข้าไป จนต้องเรียกกันว่า พุทธศาสนาในประเทศไทย, พุทธศาสนาในประเทศพม่า, พุทธศาสนาในประเทศลังกา, ซึ่งฟังดูแล้วว่ามันต่างกัน แต่มันก็เป็นความจริงอย่างนั้น. เพราะพุทธศาสนาต้องถูกบวกเข้าด้วยภูมิหลังของวัฒนธรรม หรืออะไรต่าง ๆ ที่มันฝังแน่นอยู่ ในประชาชนเหล่านั้น. เราจึงมีศาสนาอย่างไทย อย่างพม่า อย่างลังกา อย่างธิเบต อย่างจีน อย่างอะไรต่าง ๆ จนพวกฝรั่งงงไปหมดแหละ ไม่รู้ว่า พุทธศาสนาในประเทศไหนจะเป็นของเดิมแท้. นี่มันก็เป็น ธรรมดา ที่ว่ามัน จะต้องมียอะไรเจือปนเข้าไปในศาสนา ซึ่งมีหัวใจมุ่งหมายจะกำจัดความเห็นแก่ตนของคนทุกคน.

ในโลกนี้ก็มีหลักเกณฑ์ที่ยอมให้มีได้หลายศาสนา เพราะว่าต่อสู้กับธรรมชาติไม่ไหว, ธรรมชาติบังคับให้มีหลายศาสนา เพราะความต่างกันของภูมิศาสตร์ ของขนบธรรมเนียม ประเพณี ของวัฒนธรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว; แม้ในประเทศเดียวกันก็ต้องมีหลายศาสนา, และรัฐธรรมนุญของ

แต่ละประเทศ ก็ยินยอมหรือถึงกับส่งเสริมความมีศาสนาได้หลายศาสนา, ยิ่งกว่านั้นในครอบครัวเดียว บางทีก็ต้องมีหลายศาสนา สามัคคีภรรยาดูกันคนละศาสนา, มันก็เป็นสิ่งที่มิหรือจำเป็นจะต้องมี จะต้องแก้ไขปัญหาเหล่านี้ให้ได้.

เราจะต้องนึกถึงนิสัยใจคอ ของคนแต่ละพวก รสนิยม วัฒนธรรม ยุค สมัย ถิ่นประเทศ สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์บางอย่างหรือหลายอย่างมันบังคับ; เมื่อต้องมีได้หลายศาสนา หรืออยู่ร่วมกันโดยมีศาสนาต่างกัน ก็ต้องมีวิถีทางที่จะแก้ไข ปัญหาหรือเหตุการณ์ร้ายที่อาจจะเกิดขึ้น. ด้วยเหตุนี้แหละ จึงต้องมีเรื่องการทำ ความเข้าใจระหว่างศาสนา, และจะต้องทำความเข้าใจกันอย่างยิ่ง ขอใช้คำค่อนข้างโศกโศกกว่าสุดเหวี่ยง สุดเหวี่ยง, จะต้องทำอย่างสุดเหวี่ยง ในการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพื่อจะแก้ปัญหานั้นจะเกิดขึ้น.

ทุกศาสนามีความมุ่งหมายตรงกัน.

ที่นี้ก็จะพูดต่อไปว่า จะทำการแก้ไข ทำความเข้าใจ ได้อย่างไรบ้าง? จะต้องมองให้เห็นความจริงอันหนึ่งว่า ทุก

ศาสนามีความมุ่งหมายตรงกัน ; ทุกศาสนามีความมุ่งหมายให้เกิดสันติสุขแก่บุคคล, ให้เกิดสันติภาพแก่สังคม, มุ่งหมายอย่างนี้ด้วยกันทุกศาสนา ไม่มีใครมุ่งหมายดอกความจำเป็นนั้นแหละมันบังคับ ให้เกิดขึ้นอย่างเหมาะสมแก่มหาชนในถิ่นนั้น ๆ จนให้เขาได้รับความพอใจในความสุขส่วนตัว และความสงบของสังคม. แต่ถ้า มองดูในส่วนลึก ส่วนลึกขึ้นไปอีก มันก็จะพบว่า ทุกศาสนานี้มุ่งหมายที่จะควบคุมสัญญาชาติญาณแห่งความมีตัวตน.

ในการบรรยายครั้งที่ ๑ ที่แล้วมา ก็ได้กล่าวอย่างชัดแจ้งถึงเรื่องนี้ ว่าคนเรามันมีสัญญาชาติญาณกลาง ๆ ที่พร้อมที่จะเปลี่ยนไปเป็นกิเลสฝ่ายต่ำ, และที่จะเปลี่ยนไปเป็นโพธิในฝ่ายสูง. เรามีระบบศาสนาเป็นเครื่องควบคุมสัญญาชาติญาณ ให้เป็นไปในทางสูง, ควบคุมสัญญาชาติญาณแห่งความมีตนนั้นแหละ ให้เกิดความมีตนเป็นไปในทางสูง ๆ สูงขึ้นไป จนหมดตัวตน จะแก้ปัญหาก็ได้ถึงที่สุด.

คำสอนของทุกศาสนา มุ่งหมายตรงไปที่การทำลายความเห็นแก่ตน, มันเป็นอันตรายร้ายกาจที่สุดของมนุษย์, ทำให้เกิดปัญหาแก่สังคมและบุคคลอย่างยิ่ง. ทุก

ศาสนาจึงมุ่งหมายที่จะประสานสังคม จนกล่าวได้ว่า ทุกศาสนามีหัวใจเป็นสังคมนิยม. แต่เดิยวันคนเขาก็เกลียดคำว่าสังคมนิยมกันอยู่มาก คือฝ่ายที่เห็นว่าสังคมนิยมเป็นเรื่องของคอมมิวนิสต์, ที่จริงสังคมนิยมของคอมมิวนิสต์ มันไม่ใช่สังคมนิยมที่ถูกต้อง หรือสังคมนิยมของทั้งหมดของทุกคน มันเป็นสังคมนิยมของชนพวกกรรมาชีพ ของพวกชนกรรมาชีพหรือกรรมกรเท่านั้น, มันไม่อาจจะรวบเอาพวกที่แปลกแตกต่างออกไปจากนั้น. ศาสนามุ่งหมายจะให้รักกัน จะให้สัมพันธ์กันได้ ในหมู่ชนที่ต่างกัน; เราจะต้องเพิ่มเติมลักษณะเฉพาะเข้าไปอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นสังคมนิยมที่ประกอบไปด้วยธรรม.

สังคมนิยมคือทุกคนทุกชีวิตในจักรวาลนี้ เรียกว่าสังคมนิยม ถ้ามีประโยชน์แก่สังคมนิยมนี้ได้ มันก็วิเศษละ มันจะได้อยู่เป็นผาสูกันทั่วทั้งจักรวาล; แต่เขายืมเอาคำว่า สังคมนิยมไปใช้สำหรับพวกคอมมิวนิสต์ หรือฝ่ายซ้ายเสียแล้ว เราก็จะต้องเพิ่มเติมลักษณะเฉพาะขึ้นมา ว่าต้องเป็นธัมมิกสังคมนิยม คือสังคมนิยมที่ประกอบไปด้วยธรรมะ คือความถูกต้อง.

ความถูกต้องคือไม่เกิดโทษอันตรายแก่ฝ่ายใด แต่เกิดประโยชน์สุขแก่ทุกฝ่าย; ถ้าเรารักกันได้หรือไม่เห็นแก่ตน มันก็เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย คือว่า พวกคนจนก็รักคนมั่งมีได้, คนมั่งมีก็รักคนจนได้, นายทุนก็รักกรรมกรได้, กรรมกรก็รักนายทุนได้, เศรษฐีรักขอทาน ขอทานรักเศรษฐี, กระทั่งว่าแมврักหนูได้ หนูรักแมวได้, ต้องถึงขนาดนั้น. เป็นเจตนาารมณ์ของธรรมิกสังคมนิยม ซึ่งอาตมาก็ได้พยายามเปิดเผยความคิดข้อนี้ ก็ได้รับความสนใจจากหลายทิศทาง กำลังเอาไปวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่ในที่ต่างๆ โดยหวังว่าจะเกิดสังคมนิยมใหม่ ชื่อว่า ธรรมิกสังคมนิยมมุ่งหมายให้ทุกคนลดความมีตัวตน หรือไม่เห็นแก่ตนจนรักผู้อื่นได้ รักสิ่งที่มีชีวิตได้, เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปถึงความสุขของมนุษย์ทุกคน ของสัตว์เดรัจฉานทุกตัว ของต้นไม้ทุกต้น. ถ้ามันมีวิญญานแห่งสังคมนิยมโดยแท้จริงแล้ว มันก็จะเกิดผลอย่างนั้นขึ้นมา.

นี่ ขอให้มุ่งหมายให้เป็นข้อแรกว่า ทุกศาสนา มีวิญญานแห่งสังคมนิยม; แต่เพื่อให้เป็นคำที่ใช้ได้แน่นอน ชัดเจนยิ่งขึ้น ต่างหากจากคำว่าสังคมนิยมที่มีความ

หมายเสียไปหมดแล้วนั้น นับเป็นคำใหม่ที่ว่า ธัมมิกสังคมนิยม. ขอให้ถือเป็นหลักว่า ทุกศาสนาเลยมีหัวใจหรือวิญญาณเป็น ธัมมิกสังคมนิยม ขอให้พิจารณาดูให้ดีที่สุด ในความจริงข้อนี้

ทุกศาสนาต้องร่วมมือกัน.

ที่นี้มาถึงข้อที่จะต้องพิจารณาว่า ศาสนาทุกศาสนา ต้องร่วมมือกัน เพราะมันมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ร่วมโลกกัน; ถ้าอยู่อย่างมีศัตรูกัน ก็เป็นความพินาศของโลกนั่นเอง. ศาสนาทุกศาสนาต้องร่วมมือกันในลักษณะสหกรณ์, ร่วมทำกิจกรรมอย่างหนึ่ง คือสันติภาพของโลก. ทุกศาสนา ร่วมมือกันอย่างที่เรียกว่าสหกรณ์ เพื่อสันติภาพของโลก โดยมองเห็นได้ว่า มีวิถีทางคือ คຸ້ມครองสังคม ทำลายสิ่งซึ่งเป็นข้าศึกของสังคม. ศาสนามีหน้าที่ อย่างนี้ มีคุณประโยชน์ที่จะใช้ได้ในลักษณะอย่างนี้ คือคຸ້ມครองสังคม.

ศาสนาจะคຸ້ມครองสังคมได้ ก็ต่อเมื่อสังคมมีศาสนา; เคียงวันมันก็มีศาสนาต่าง ๆ กัน จึงขอยืนยันว่า ขอให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ แล้วก็จะไปพบว่า มันมีความเหมือนกัน คือทำลายความเห็นแก่ตัว. ถ้าจะ

เปรียบ ก็เปรียบเหมือนกับน้ำ น้ำ น้ำมีหลายอย่าง น้ำทะเล
 น้ำในลำธาร น้ำอ้อย น้ำตาล น้ำผึ้ง กระทั่งน้ำบัสสาวะ
 น้ำสกปรก น้ำครำนี่; ถ้าดูภายนอกแล้วต่างกัน, แต่ถ้า
 เจาะเข้าไปให้ลึกถึงส่วนลึกของน้ำทุกน้ำ ก็จะพบน้ำที่บริสุทธิ์;
 แม้ในน้ำบัสสาวะ. แม้ในน้ำครำ ถ้าแยกออกมาได้เฉพาะน้ำ
 ที่บริสุทธิ์ มันก็จะได้น้ำบริสุทธิ์ อย่างเดียวกับน้ำบริสุทธิ์
 ทั่วไป คือ น้ำกลั่น, *น้ำกลั่นคือน้ำบริสุทธิ์* จะหาพบได้ในน้ำ
ทุกชนิด : ในน้ำส้ม ในน้ำหวาน ในน้ำโคลน ในน้ำบัสสาวะ
 เป็นต้น; นั่นหัวใจส่วนลึกมันเป็นอย่างนั้น.

ศาสนาก็เหมือนกัน แม้ว่ารูปแบบภายนอกมันจะ
 คุต่างกันมาก ถึงขนาดว่ามันจะตรงกันข้าม; แต่ถ้าเจาะ
 ลึกเข้าไปถึงภายใน แล้วจะพบว่า พระศาสนาดานี้ๆ มุ่ง
 หมายถึงให้เกิดสันติสุขส่วนบุคคล, หรือ สันติภาพส่วน
 สังคม ด้วยกันทั้งนั้น, เจาะเข้าไปลึกถึงขั้นนั้นเกิด มันก็จะ
 พบความที่จะเข้ากันได้, อย่าเอาเปลือกนอกซึ่งระเกะระกะไป
 ด้วยหนามหรือด้วยเปลือกแข็งนี้ ขอให้เข้าถึงเนื้อในแล้วมัน
 จะกลมกลืนเป็นอันเดียวกันได้.

ศาสนาทุกศาสนาต้องทำหน้าที่ เป็นแสงสว่างของสังคม, นำวิญญานของสังคมไปอย่างถูกต้องทาง คือ ไปสู่จุดหมายปลายทางไม่เห็นแก่ตัว แล้วรักผู้อื่น โดยอัตโนมัติ. ข้อนี้ขอให้สนใจให้มาก ถ้ามันไม่เห็นแก่ตัว แล้วมันจะรักผู้อื่นโดยอัตโนมัติ; ดังนั้น หน้าที่ของศาสนาจึงมีหน้าที่เพียงแต่ทำลายความเห็นแก่ตัว, ทำลายความเห็นแก่ตัว เมื่อหมดความเห็นแก่ตัว จะรักผู้อื่นโดยอัตโนมัติ โลกนี้ก็มีสันติภาพ.

ศาสนามีหน้าที่ในการประสานสังคม แต่ละสังคม ให้หันไปหาธรรมิกสังคมนิยม ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ศาสนาต้องเอาหัวใจของศาสนาของตน ๆ มาเป็นเครื่องยึดถือหรือเหนี่ยวรั้งของสังคม, สังคมก็จะโน้มนำไปสู่ธรรมิกสังคมนิยม, ความรักโดยสภาพธรรมชาตินี้ได้เป็นแน่นอน.

ถ้าจะเรียกว่ามีพระเจ้าก็มีไม่มีพระเจ้าก็มี ศาสนาที่มีพระเจ้ามุ่งหมาย สันติสุขของมนุษย์, ศาสนาไม่มีพระเจ้าก็มุ่งหมายสันติสุขของมนุษย์; เราใช้คำว่าพระเจ้าให้ถูกต้อง, ให้มีความหมายที่ถูกต้อง ว่าสิ่งที่มีอำนาจสร้างขึ้นมา, มีอำนาจควบคุมไว้, มีอำนาจทำลายยกเลิกเป็นครั้ง

คราว; มีอำนาจอยู่เลยในที่ทั่วไป, บังคับบัญชาอยู่ในที่
ทั่วไป. สิ่งนี้มีอยู่ เขาจะเรียกว่าพระเจ้าก็ตามใจเขา; แต่
เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ, สัจธรรมของธรรมชาติ
หรือ พระธรรม ก็มีสิ่งที่มีหน้าที่อย่างเดียวกันแหละ; ตรง
กัน โดยอาศัยพระเจ้าก็ได้. เอาคุณภาพของพระเจ้า อย่า
เอาเปลือกของพระเจ้า มาเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งสังคม; การ
ดับทุกข์มันต้องเป็นไปตามกฎข้อนี้แหละ. ขอให้สนใจกัน
มากเป็นพิเศษ ว่าเรื่องราว การดับทุกข์นั้นมันเป็นไปตาม
กฎของธรรมชาติ เพราะว่าความทุกข์เกิดขึ้นตามกฎของ
ธรรมชาติและเหมือนกันในทุกชีวิต.

เดี๋ยวนี้คนถือศาสนาต่างกันมาก จนไม่ค่อยจะมอง
หน้ากัน; แต่ไปดูเถอะว่าใน หัวใจของคนเหล่านั้น ซึ่ง
ต่างศาสนากัน นั้นแหละ มันก็มีกิเลสเหมือนกัน. ความ
โลภ ของคนที่ถือศาสนาพุทธ ก็ไม่ต่างจากความโลภของคน
ที่ถือศาสนาคริสต์ อิสลาม พราหมณ์ฮินดู ซิกข์อะไร, ความ
โกรธ ก็เหมือนกัน, ความหลง ก็เหมือนกัน. ฉะนั้น ความ
ทุกข์ ที่เกิดขึ้นมัน ก็เป็นความทุกข์เหมือนกัน, ถ้าไปดูกัน
ที่ตัวกิเลส และ ตัวความทุกข์แล้ว มันก็เหมือนกันดิกเลย

ของทุกคนที่ถือศาสนาต่างกัน. เมื่อเป็นอย่างนั้นมันก็ควรจะมีสิ่งซึ่งแก่ทุกข์ หรือดับทุกข์ได้ร่วมกัน ไม่ว่าเขาจะถือศาสนาอะไร; เหมือนอย่างว่าปัจจุบันใครจะถือศาสนาอะไรก็ตามใจ ถ้ากินน้ำตาลมันก็รู้สึกหวาน, ถ้ากินเกลือมันก็รู้สึกเค็ม. ถ้ากินน้ำส้มมันรู้สึกเปรี้ยว, อย่างนี้ใช่ไหม? จะถือศาสนาอะไร มันก็ไม่เว้นที่ว่าจะต้องมีความเป็นอยู่เดียวกันอยู่ในบ้านโลก. หรือว่าจะมี ยาแก้โรค ขึ้นมาในโลก แม้แต่ยาแก้ปวดศีรษะอย่างนี้ คนถือศาสนาอะไรซื้อไปกินมันก็หายได้, ไม่ว่าจะถือศาสนาอะไร. ที่นี้มันยิ่งกว่านั้นก็คือเมื่อกิเลสของคนก็เหมือนกัน ความทุกข์ของคนก็เหมือนกัน ในการที่จะดับทุกข์ มันก็เหมือนกันได้, เหมือนกับว่ายากแก้โรคทางฝ่ายกายใช้ร่วมกันได้อย่างนี้ ยากแก้โรคในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ มันก็ใช้ร่วมกันได้อย่างนี้แหละ.

ฉะนั้น ถ้าเขามา คิดนึกกันเสียใหม่ว่า ไม่พูดถึงว่าศาสนานี้ศาสนาโน้; เอาแต่ว่ามีความทุกข์ มีกิเลส อยู่ในภายในอย่างไร, แล้ววิธีใดจะดับทุกข์ และดับกิเลสเหล่านั้นได้ มันก็ใช้ได้: เมื่อดับกิเลสหรือดับทุกข์ได้ มันก็หมดปัญหา. จะประกาศทั่วว่า ถือศาสนาอะไรก็ตาม

ใจ แต่การดับกิเลส และดับทุกข์นั้น มีวิธีเดียวเท่านั้น สำหรับทุกคน เพราะว่ามันเหมือนกัน.

ความโลภ ความโกรธ ความหลง ของใครก็ตาม; จะถือศาสนาอะไรก็ตาม, อยู่ที่มุมโลกไหนก็ตาม, แม้พวก เทวดาบนฟ้าก็ตาม, สัตว์ในนรกก็ตาม, ถ้ามีกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้วมันเหมือนกัน. ฉะนั้นการที่จะ ดับกิเลสและความทุกข์ก็เป็นวิธีเดียวกัน. ฉะนั้นมีความที่จะต้องร่วมกัน ร่วมกัน ใช้ร่วมกัน ปฏิบัติ ร่วมกันได้ อยู่ในส่วนลึกของมนุษย์เรา.

วิธีดับทุกข์แบบพุทธศาสนาใช้ได้แก่ทุกชีวิต.

นี่คือหนทางที่จะทำความเข้าใจระหว่างศาสนาของ พวกเรา ที่เป็นพุทธบริษัท รับรู้ไว้ด้วย ว่าเรามีหลักวิธีที่จะดับทุกข์ ตามแบบของพุทธศาสนา, ทำหายทั่วโลกทั่วจักรวาลเลยว่า เรามีวิธีดับทุกข์ชนิดนี้ ที่ใช้ได้แก่ทุกคนหรือทุกชีวิตที่มีอยู่ในโลก. เขาก็จะบ่นเบี่ยงโดยที่ว่ายึดมันถือมันในศาสนาในชื่อของศาสนาในประเพณีอะไรของศาสนา ไม่ยอมรับ ก็ดับทุกข์ตามแบบนี้ไม่ได้ ก็ตามใจเขา;

แต่ถ้าเขายอมรับ ยอมรับศึกษา ยอมรับคร่ำครวญ แล้ว ก็จะมี
เหตุผลแสดงเพียงพอว่า มันดับทุกข์ได้จริง. ถ้าเขามา
ถึงความเข้าใจนี้แล้ว เขาก็จะลองดู เมื่อเขาลองดูมันกับทุกข์
ได้จริง, เขาก็ใช้วิธีนี้กับกิเลสและกับทุกข์ของเขาได้สิ้นเชิง
ยังคงเรียกตัวเองว่าศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม
ศาสนาฮินดู ซิกข์อะไรก็ตาม; นี่มันจะเป็นไปได้ถึงอย่างนี้.

อาตมามีความหวังลึกซึ้งอย่างนี้ จึงกล้าพูด; ขอให้
ช่วยกันทำความเข้าใจระหว่างศาสนา; แม้ว่าศาสนา
บางศาสนายืนยันว่า ศาสนาจริงแท้มีแค่ศาสนาเดียว นอกนั้น
เป็นมิจฉาทิฎฐิ ก็ได้; เขาพูดอย่างนั้นก็ได้; เขาพูดใน
พวกเขา สำหรับคนพวกเขา, แต่มันไม่เป็นความจริงสากล,
ไม่ต้องออกชื่อศาสนาไหนดอก เขามีบทบัญญัติในศาสนาหนึ่ง
ว่า ศาสนาแท้จริงมีแค่ศาสนาเดียว, ศาสดามีแต่องค์เดียว,
ความถูกต้องมีแต่ในศาสนานั้น, ศาสนาอื่นเป็นมิจฉาทิฎฐิ,
นั่นมันพูดให้กันพวกหนึ่งฟัง พูดให้กันหนึ่งฟัง ไม่ใช่กฎความ
จริงทั่วไป. เราเสียอีกก็อาจจะพูดอย่างนั้นด้วยเหมือนกัน;
แต่เราได้รับคำสั่งสอนให้ละมานะทิฎฐิยึดมั่นถือมั่น เรา
ก็ไม่ต้องพูดอย่างนั้น; แต่เราจะพูดว่า ศาสนานี้มีวิธี

การดับทุกข์อย่างนี้เป็นของสากล ดับทุกข์ได้แก่ชีวิต
ทุกชนิด; ขอให้ลองดู.

อย่างที่พูดมาแล้วว่า ถ้ามีความเห็นแก่ตน มันก็เกิด
โลก โกรธ หลง มันมีความทุกข์, ทุกชีวิตจะเป็นอย่างนั้น.
ถ้าดับความเห็นแก่ตัวเสียได้ ก็ไม่อาจจะเกิดความโลภ
ความโกรธ ความหลง, มันก็ไม่มี ความทุกข์. นี่เป็น
ของสากลของธรรมชาติ, เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอัน
ลึกซึ้ง ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและนำมาเปิดเผย.

มีบาลีหลายแห่งที่เป็นการยืนยัน, ตรัสว่าพระองค์
เป็นผู้นำมาเปิดเผย, ใช้คำว่า "เปิดเผย" กระทำให้หาย ทำ
ให้สิ้น, กระทำให้แจ้ง เป็นผู้เปิดเผยความจริงอันลึกซึ้งของ
ธรรมชาติ ซึ่งพระองค์ก็ทรงเคารพกฎเกณฑ์อันนั้น, เป็น
กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าธรรมะ. ธรรมะนี้
เหนือพระพุทธเจ้า ยังมีสิ่งซึ่งพระพุทธเจ้าทรงเคารพ
คือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตามที่บังคับธรรมชาติให้เป็น
ไปอย่างไร : ทำอย่างนี้เป็นทุกข์, ทำอย่างนี้ก็ไม่เป็นทุกข์.

นี่เป็นกฎลึกซึ้ง ซึ่งพระองค์ทรงค้นพบ และ
ทรงนำมาเปิดเผย, และทรงย้ำมาก ทุกคราวที่กล่าวถึง

อิทัปปัจจยตาปฏิจจสมุปบาท ; จะมีว่าถกาคต เป็นผู้เปิดเผย เป็นผู้กล่าว เป็นผู้ประกาศ เป็นผู้บอก ท่านทั้งหลายจงมองเห็น อย่างนี้ว่า : อวิชชา เป็นปัจจัยเกิดสังขาร — สังขารเป็นปัจจัย เกิดวิญญาณ อย่างนี้เป็นต้น ทุกข้อๆ ทีละข้อละข้อ. พระพุทธเจ้าเป็นผู้เปิดเผยสัจธรรมอันแท้จริงสูงสุดที่พระพุทธองค์ได้ทรงเคารพ นำมาเปิดเผยให้พวกเรารู้, แล้วก็จะดับความทุกข์เสียได้. ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ นั้นแหละมันเป็น เรื่องที่คนว่าเอาเอง, คนเชื่อว่าเอาเอง คนใดคนหนึ่งตั้งตัว เป็นศาสนา แล้วก็ว่าเอาเองอย่างนั้น อย่างนั้น มันผิดจน เป็นมิจฉาทิฏฐิโดยประการทั้งปวง. แต่ถ้าเป็นสัมมาทิฏฐิ แล้วมันตรงกับกฎของธรรมชาติอันตายตัวโดยเด็ดขาด อย่าง ชัดแจ้งในการที่จะดับทุกข์ได้.

จะมีพระเจ้าถือกันหลายๆ องค์นานาชนิด ก็ตามใจ เถอะ ; ขอให้มองเห็นว่า ความมุ่งหมายอันแท้จริง ของพระเจ้า พระเจ้าองค์นั้นๆ ชื่ออันนั้นๆ มันเป็นอย่างไร ; เช่น ถ้าว่าพระพรหม พระพรหมเป็นผู้สร้าง มันก็คือกฎ อิทัปปัจจยตาฝ่ายสมุทวาร, ถ้าพระเจ้าผู้คุ้มครองรักษาก็เป็น กฎของกรรม ถ้าเป็นพระเจ้าผู้ทำลายล้าง ก็คือพระอิศวร

มันก็กฎของอิทัปปัจจยตาฝ่ายนิโรธวาร ซึ่งจะซ้นลงซ้นลง
 กลิ้งไปอย่างนั้นในสากลจักรวาล เต็มไปด้วยความเป็นไปแห่ง
 ความเปลี่ยนแปลงตามกฎอิทัปปัจจยตา.

โลกเดียวกัน มนุษย์อยู่ร่วมโลกเดียวกัน จะมอง
 เห็นปัญหาของตนต่าง ๆ กัน ตามมิจฉาทิฏฐิ ตามสัมมาทิฏฐิ
 ที่จะได้รับเข้ามา ทั้งที่มันอยู่ในโลกเดียวกัน มันยัง มองเห็น
 ต่าง ๆ กัน. ฉะนั้นจึงเข้าไปรับเอามายึดมันถือมันในลัทธิ
 คำสอนนั้น ๆ ตามความพอใจของตน, นี่มันจึงเกิดได้หลาย
 ลัทธิ หรือเกิดได้หลายศาสนา แล้วก็ทะเลาะกันด้วยเรื่อง
 ความมีศาสนาหลายศาสนา.

เราจะ มองดูด้วยความหวังดี ตามแบบของพุทธ
 บริษัทว่า ไม่มีศาสนาใดผิดโดยประการทั้งปวง;
 อย่างน้อยมันก็มีประโยชน์เหมาะสมแก่มหาชนในถิ่น
 นั้น ๆ. มหาชนในถิ่นที่ป่าเถื่อนที่สุด วัชธรรมะอัน
 ละเอียดลึกซึ่งไม่ได้, ก็ต้องมีธรรมะง่าย ๆ ตื้น ๆ สำหรับคน
 พวกนั้น จนกระทั่งถึงว่าในระดับมกายเป็นไสยศาสตร์
 อย่างนั้นก็มอยู่มาก. แต่มันก็จำเป็นที่จะเป็นเช่นนั้น; ถ้าไม่
 อย่างนั้นมันก็จะไม่ถือลัทธิอะไร หรือศาสนาใด ๆ เอาเสียเลย

มันจะยิ่งร้ายไปกว่า. ถ้างมายมันก็รับประกันได้ว่ามันกลัว
 ตายทั้งนั้นแหละ; เพราะฉะนั้นมันก็ถือลัทธินั้นเพื่อขจัด
 ความกลัวตาย ความอันตรายใดๆ มันก็พอจะไปกันได้; มัน
 ไม่ผิดโดยส่วนเดียว, มันมีส่วนเดียว, มันมีส่วนดีที่มีประโยชน์
 แก่มหาชนกลุ่มหนึ่งๆ หรือสมัยหนึ่ง ยุคหนึ่งๆ ถิ่นหนึ่งๆ
 ในโลกอันกว้างขวางนี้ มันก็จะแก้ปัญหาของมหาชนในที่
 นั้นๆ ได้ด้วยศาสนาหนึ่งๆ ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ในถิ่น
 นั้นๆ.

ทุกศาสดามุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว แต่สาวกทำผิด.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ยังขอยืนยันว่า ทุกศาสนา
 พระศาสดามุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็น
 เหตุให้เกิดกิเลสและเกิดความทุกข์; เห็นแก่ตัวแล้วก็ทำ
 ตัวนั้นให้เป็นทุกข์ก่อน แล้วมันก็จะขยายออกไป ทั้งทำ
 ผู้อื่น ให้พอลายเป็นทุกข์ด้วย เพราะความเห็นแก่ตัว,
 ความเห็นแก่ตัวจึงทำลายทั้งตัวเองและทำลายทั้งผู้อื่น มันก็

เป็นสิ่งที่พระศาสนาทั้งหลายมองเห็น และก็มุ่งหมายที่จะ
กำจัดเสีย.

ต้องมองความจริงกันสักข้อหนึ่งว่า พระศาสนา
แห่งศาสนานั้น ๆ ก็ไม่ใช่คนใจร้ายอำมหิต บัญญัติ
ศาสนาขึ้นก็ด้วยความรัก ความเมตตากรุณาเอ็นดูต่อ
มหาชน ที่อยู่ในแวดวงของการชักนำของตน ๆ รักมหาชน,
บัญญัติคำสั่งสอนขึ้นมาเพื่อจะแก้ปัญหาของมหาชนเหล่านั้น มัน
ก็ต้องมีส่วนดี เป็นประโยชน์แก่มหาชนที่นั่น ส่วนนั้น
ในยุคนั้น ในถิ่นนั้น เป็นแน่นอน, ไม่มีศาสนาใดที่จะผิด
โดยส่วนเดียว.

ปัญหามันค่อย ๆ เกิดขึ้น, ค่อย ๆ เกิดขึ้นเมื่อกาล
ล่วงมานาน หลังจากการดับขันธแห่งศาสนานั้น ๆ แล้ว.
สาวก ของพระศาสนานั้น ๆ ค่อยเพิ่มเติม อะไรเข้าไปบ้าง
บิดผัน อะไรเสียบ้าง, ไปเพิ่มเติมสิ่งที่เป็นเปลือก เนื้อออก
มะเร็งร้าย ให้แก่ศาสนาของตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหอย่างอื่น
โดยไม่มองเห็นว่านี่จะเป็นการทำให้ศาสนาเลอะเลือน
ไป; ศาสนาทั้งหลายจึงถูกพอกหุ้มด้วยของใหม่, ไม่
ยกเว้นแม้แต่พระพุทธศาสนาอันเป็นที่รักยิ่งของเรา.

ดังนั้นจึงมีพระพุทธรูปศาสนาส่วนที่เป็นหัวใจแท้ ๆ ; เหมือนกับน้ำอันบริสุทธิ์ แล้วก็มีของหุ้ม เปลือกนอกที่เติมเข้าไป สีสันวรรณะต่างๆ ตามสถานการณ์ที่มันเกิดขึ้น หรือมันบังคับ, หรือมีเหตุปัจจัยภายนอกเข้ามาบังคับ, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมัยนี้มีอำนาจวัตถุนิยมครองโลก พุทธศาสนาก็ผันแปรเพื่อจะต่อสู้, มันก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข ในภายนอกบ้างเป็นธรรมดา. มันก็น่าเห็นใจ ว่าผู้ที่จะแก้ไขนั้นก็ทำไปด้วยความหวังดี, ไม่มีใครหวังร้ายที่จะทำลาย; แต่แล้วมันก็บังคับให้ศาสนาเดิมเท่านั้นเปลี่ยนไป เปลี่ยนไป จนเสียรูปจนเป็นอย่างอื่นไป.

ข้อนี้ขอชี้ ขอยืนยันไว้อีกครั้งหนึ่งว่า การที่พุทธศาสนาหมดไปจากอินเดีย สูญสิ้นไปจากอินเดีย นั้น อย่าไปโทษพวกอิสลามหรือพวกอะไรเลย, จงโทษพวกพุทธ, เจ้าหน้าทีของพุทธศาสนาในยุคนั้น ๆ ในดินนั้น ๆ สอนผิด, สอนผิดจากหลักเดิมแท้ของพุทธศาสนา ไปทีละน้อยทีละน้อย จนกลายเป็นศาสนาอื่น, กลายเป็นศาสนาอื่น ๆ ไปเสียอีก; ส่วนที่เป็นของจริงของแท้ เรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา ทดตาทดถกเลิกไป. มันก็มาเหลือแต่เรื่องศีลธรรมธรรมดา ก็

กลายเป็นฮินดู, หรือมันก็เป็นไปตามเรื่องที่เวดล้อนอยู่ ก็คือ
มหาชนเหล่านั้น เขาจะรอดได้โดยวิธีใด เขาก็เอาโดย
วิธีนั้น.

นี่ เกิดจากการสอนพุทธศาสนาผิดไปจากเดิม,
ผิดไปจากเดิม แล้วก็ไปกลายเป็นศาสนาฮินดู ซึ่งก็เป็นศาสนา
พื้นบ้านมากขึ้นทุกที มันก็หมดไปจากอินเดีย เพราะสอน
ศาสนาของตัวผิด จนกลายเป็นศาสนาอื่นไป, แล้วจะไปโทษ
ไปหาความว่า ศาสนาอิสลามรุกรานทำลายล้างเป็นต้น.
มันเป็นเรื่องหลักตาพูดเสียมากกว่า, มองไม่เห็นว่าเป็น
การทำผิดของเจ้าหน้าที่ทางศาสนา. ผู้สอนศาสนาในที่
นั้น ในยุคนั้น ในเวลานั้น สอนผิดจนละลายหายสูญ
ไปในศาสนาฮินดู เหลืออยู่แต่ศาสนาฮินดู ซึ่งมีหลักการ
เป็นพื้นฐานทั่วไปในประเทศอินเดีย; นี่เ็นเรื่องอกเปลือก
หุ้มของศาสนา มันเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้. *แม้ในประเทศ
ไทย* ของเรา มันก็ต้องมีอะไรเปลี่ยนแปลงไปตามที่มันมีเหตุ
ปัจจัยภายนอกเวดล้อน; *วงการที่ทรงอำนาจ ก็อาจจะ
เปลี่ยนแปลงให้เกิดความปนเป* กันอย่างนี้ก็ได้.

สังเกตเห็นได้ว่า ผู้ครองเมืองในยุคโนบุราณ แม้ในสมัยศรีวิชัยพันกว่าปีมานี้ วัดที่กล่าวถึงขนาดนั้นแล้ว จะต้องมี โบสถ์ของศาสนาพราหมณ์ อยู่ด้วยโบสถ์หนึ่งเสมอไป, แล้วส่วนมากก็อยู่ทางทิศตะวันออกของวัดนั้น; วัดพระธาตุ ก็มีโบสถ์พราหมณ์ อยู่ทางทิศตะวันออก, วัดไชยาราม ก็วัดศาลาเก่า ก็มีโบสถ์พราหมณ์ อยู่ทางทิศตะวันออก, วัดอิฐทางทุ่งโน้นก็มีโบสถ์พราหมณ์ อยู่ทางทิศตะวันออก, แต่ละวัด ๆ มี โบสถ์ของฮินดูอยู่ทางทิศตะวันออก หรือจะทิศใดก็ตามใจ, เรียกได้ว่ามันมีคู่กัน นี้คล้าย ๆ กับว่ามันเป็นลัทธิที่เหมาะสมสำหรับเด็ก ๆ สำหรับผู้หญิง; นี่ขออภัยที่ต้องใช้คำอย่างนี้ หมายถึงว่าผู้ที่ยังอ่อนค้ำยปัญญา, มีปัญญาอ่อน จะต้องศึกษากันง่าย ๆ อ่อนวอนพระเจ้า, อ่อนวอนบุชาพระเจ้าง่าย ๆ เข้าใจง่าย ๆ พอใจกันก่อน, แล้วจึงเข้ามาถึงในวัดที่เป็นส่วนของพุทธศาสนา มีธรรมะที่ลึกเข้าไป ลึกเข้าไป แล้วมันก็ค่อย ๆ สูงขึ้นไป มันก็ค่อย ๆ ละมาตามลำดับ. คงจะเป็นผู้มีอำนาจต้องการให้เกิดความง่ายตาย ในการที่จะทำ ให้ประชาชนมีศีลธรรมเท่านั้นแหละ จึงได้มีลัทธิอย่างนี้ ผนวกเอาไว้.

ในพระพุทธศาสนายังมีเรื่องเพิ่มปณอยู่มาก.

เดี๋ยวนี้ก็ยังเห็นได้ชัดว่า ในพุทธศาสนาของเรา มีเรื่องของไม่ใช่พุทธเขามารวมอยู่มาก; แต่อย่าไปออกชื่อเลย มันกระทบกระเทือน, สรุปลงความได้ว่า มันมีไสยศาสตร์, ศาสตร์ของคนหลับเข้ามาปณอยู่ในศาสตร์ของคนตื่นอยู่ไม่น้อย. นี่ก็เป็นหน้าที่ของเรา ที่จะระมัดระวังเอาเอง, ระมัดระวังให้ดี แล้วก็ไม่ต้องเกิดการกระทบกระทั่งกัน. ถ้าในวัดนี้มี ๒ โบสถ์ โบสถ์พราหมณ์เอาไว้สำหรับชั้นต้น สำหรับชั้นเตรียม, โบสถ์พุทธก็มีสำหรับชั้นประถมชั้นมัธยมอะไรต่อไป สำหรับพุทธบริษัท ทั้งที่พระราชามหากษัตริย์นั้น ๆ ถือพุทธศาสนา ก็คงจะได้ยอมให้มีโบสถ์พราหมณ์ฮินดูอยู่ในวัดของพุทธศาสนา. การขุดค้นโบราณสถานสมัยศรีวิชัย วัดแก้วที่ไชยานุพบศิวลึงค์ตั้งหลายคุ่น; ต้องใช้คำว่าหลายคุ่น ศิวลึงค์อยู่ในพระเจดีย์ รวมกันอยู่กับพระพุทธรูป ผังคินลึงค์อยู่เป็นร้อย ๆ ปี่เป็นพัน ๆ ปี่ มันไปพบในที่แห่งเดียวกัน. ศิวลึงค์เข้าไปอยู่ในโบสถ์ของพุทธได้โดยง่าย เพราะว่าถ้ำถื่นนั้นมันมีคนประชาชนที่ถือลัทธิอย่างนั้น เป็นชาวบ้านเป็นประชาชนส่วนใหญ่ มันก็ยอมต้องการที่จะให้มี.

ที่ผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจผู้ปกครองก็ยินดียอมให้มี มันก็เลยไปไหว้พร้อมๆ กันไป; ใครชอบใจอย่างไรก็เลือกไหว้. นี่เป็นความปนเป เกิดขึ้นโดยความจำเป็นบังคับ โดยวงการที่ทรงอำนาจมองเห็นประโยชน์อย่างนั้น.

ฉะนั้น ขอให้เรารู้จักแยก, แบ่งแยกและรู้จักประสาน กลมกลืนกันไป อย่าต้องทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องนี้เลย. ศาสนาพุทธก็ทำลายความเห็นแก่ตัว, ศาสนาคริสต์ก็ทำลายความเห็นแก่ตัว, ศาสนาอิสลามก็ทำลายความเห็นแก่ตัว ในส่วนนั้นมันเหมือนกัน; ส่วนเปลือกนอกนั้นก็อย่าไปพูดถึงกันก็ได้ มันมีวิธีการที่ต่างกัน, ขอแต่ให้ได้ผลเป็นการทำลายความเห็นแก่ตนด้วยกันทั้งนั้น จะเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา; นี่มันก็เป็นผลดีแก่ประชาชน.

ศาสนาถูกบิดผันเพิ่มเติม ผนวกให้มีส่วนที่มิใช่หลักเดิมแท้ของศาสนานั้น เข้ามาด้วยกันทุกศาสนา, ต้องพูดว่า ทุกศาสนา. หรือจะว่าสาวกชั้นหลังๆ มาเห็นแก่ประโยชน์ทางวัตถุ ก็ยิ่งเพิ่มเติม แก่ไข บัญญัติอะไรขึ้นมาจนถึงกับว่าการทำลายศาสนานี้มันได้บุญ อย่างนี้ ไปเสียก็ได้,

การ कुछซึ่ม कुछซึบเอาศาสนิกของศาสนาอื่นมาสู่ศาสนานี้เป็น
 การดี. นี่เป็นขบดต่อพระเป็นเจ้าของตนเอง พระเป็นเจ้า
 ของตนเองไม่ได้ต้องการอย่างนั้น ; ลูกศิษย์ทำดีเกินไป
 จึงเกิดระบบคำสอนที่ว่า ดิง ดูด ล้าง แแย้งชิงเอาศาสนิก
 ของศาสนาอื่นมาสู่ศาสนาของตน นั้นแหละเป็นความ
 พอใจของพระเจ้า; นี่โกหกซัดๆ. ไม่มีพระเจ้าที่ไหน
 ต้องการกันอย่างนั้น. ฉะนั้น ขอให้เรารู้จักแยก ว่า
 อะไรเป็นแก่นแท้, อะไรเป็นเปลือกนอก, แล้วก็อย่าไป
 ยอมรับการกระทำของสาวกชั้นหลัง ที่เห็นแก่ประโยชน์มาก
 ชั้นทุกที, มีความบริสุทธิ์ใจน้อยลงทุกที กับคัมภีร์ศาสนาของ
 ตน จนกลายเป็นเกือบจะตรงกันข้ามกับความหมายเดิม.

ศาสนาเปลี่ยนแปลงไปต้องช่วยกันแก้ไข.

ที่นี้ก็มาก็คู่ต่อไปถึงข้อที่ว่า ศาสนาจะเปลี่ยน
 แปลงได้มากนั้น ก็เพราะว่า มันมีอำนาจ วงการที่มีอำนาจ
 เข้ามาครอบงำ; เช่นเรื่องทางการเมือง วงการที่มีอำนาจ
 เข้ามาครอบงำศาสนา ต้องการจะใช้ศาสนา หรือกิจกรรมทาง
 ศาสนา เป็นเครื่องมือของการเมือง เช่นในการหาเมืองขึ้น,

ในยุคสมัยที่มีการล่าเมืองขึ้นนั้นแหละ ศาสนาได้ถูกใช้ให้เป็น เครื่องมือในการล่าเมืองขึ้น อย่างสำเร็จประโยชน์ด้วย. นี่ เขาเรียกว่าถ้าศาสนาถึงขนาดนี้แล้ว มันก็เปลี่ยนไปมาก, เป็นศาสนาเนืองอก, ศาสนาที่อยู่ใต้อิทธิพลของการเมือง. เราอย่าไปยึดมั่น ถือมั่นว่า นั่นเป็นศาสนาอันถูกต้องของเขา; จะต้องเห็นออกเห็นใจว่า เขาก็ถูกกระทำอย่างนั้น มีความ จำเป็นอย่างนั้น. เราก็คงจะช่วยเหลือเขาอยู่ร่ำไป, ให้ อภัยแก่เขา มาพูดจากันใหม่ ตกलगันใหม่ ว่าจะเอากัน อย่างนี้ อย่างนี้ คือช่วยกันทำลายความเห็นแก่ตัวของคน ในโลก.

ทุกศาสนาจับมือกันเป็นสหกรณ์ ช่วยกัน คนละไม้คนละมือ เพื่อทำลายล้างความเห็นแก่ตัวของ มนุษย์ในโลกนี้ให้หมดไป; งานสหกรณ์อันยิ่งใหญ่ ทำ ขึ้นเพื่อช่วยโลกอย่างนี้ นั่นจะตรงกับความหมายของพระเจ้าที่แท้จริง, เพราะถ้าพระเจ้าเป็นพระเจ้าที่แท้จริง ต้องมีความหวังดีต่อสัตว์โลก, ฉะนั้นสิ่งที่จะเป็นความ สุขสวัสดิ์แก่สัตว์โลกนั้นแหละ - จะเป็นที่พักใจของพระเป็นเจ้าที่แท้จริง ถ้าพระเป็นเจ้าต้องการเห็นความทุกข์ยากลำบาก

ในโลก ต้องการจะเห็นความแตกแยกในโลก ต้องการเห็นการ
ต่อสู้กันระหว่างศาสนาแล้ว นั่นมันเป็นพระเจ้าเก๊ พระเจ้า
ปลอม ซึ่งจะมีอยู่ไม่ได้, ซึ่งจะต้องค่อย ๆ ทำลายตัวเองไป.
พระเจ้าที่แท้จริงต้องมีเจตนารมณ์ ในการช่วยโลกให้อยู่
เป็นสุข ทั้งส่วนตัวบุคคลและส่วนสังคม.

นี่เราจะต้องให้อภัยกัน ว่าไม่มีศาสนาไหนผิด
โดยประการทั้งปวง; แต่แล้วมันก็ต้องมีการแตกต่างกัน
บ้าง เพราะมีสิ่งที่เป็นเหตุปัจจัยอันรุนแรงมีอำนาจนั้น มัน
เข้ามาแวดล้อม เข้ามาบังคับ เข้ามาผสม เข้ามาปลอมปน.

อย่างประเทศริเบตอย่างนี้ พุทธศาสนาเข้าไปใน
ประเทศริเบต มันจำเป็นที่จะต้องผสมกันเข้าไปกับศาสนา
เดิมของริเบต ที่เรียกกันว่า *บอนปะ* มันเป็นไสยศาสตร์
ถือผีสารอะไรเต็มที เป็นศาสนาเดิมของริเบต; ดังนั้น
พุทธศาสนาเข้าไปในริเบต ต้องไปผสมกัน ก็เลยเกิดปัญหา.
ในพิธีทางพุทธศาสนาก็มีวิธีการอย่างไสยศาสตร์; อย่างเช่น
บวงสรวงภูตผีปีศาจอย่างนี้ก็มิ. นี่ต้องให้อภัย ต้องเห็นใจ
ว่า เป็นธรรมชาติที่มันจะต้องเป็นอย่างนั้น; เช่นเดียวกับที่
เราจะต้องให้อภัยแก่บุคคลแต่ละคน, ในส่วนบุคคลนี้ ถ้า

เขามีความเข้าใจผิด หรือมีความจำเป็นอะไรบางอย่าง ที่ต้องทำให้เขามีอะไร ๆ ที่ผิดแปลกไปจากเราบ้าง ก็ค่อยให้อภัยเขา, แล้วก็ ค่อย ๆ ชักจูงเกลี้ยกล่อมตักเตือนเขา หมุนมาสู่แนวทางที่ถูกต้อง; นี่เป็นการร่วมมือชักจูงกันให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ร่วมมือกันเพื่อสันติสุขของมนุษย์.

แนวทางที่จะร่วมมือกันได้.

ที่นี้จะพูดถึงหนทาง ที่จะทำให้ร่วมมือกันได้ คือ จะแก้ไขปัญหานี้ได้ หนทางก็มีอยู่ ด้วยการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นหัวข้อแห่งปณิธานข้อนี้ว่า การทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน พยายามพูดจากัน; แม้ว่าขณะนั้นเราจะรบกันอยู่ ก็ต้องแลกความเข้าใจธรรมะซึ่งกันและกัน, เคยเขียนบทความขึ้นมาเรื่องหนึ่ง ให้ชื่อว่า "รบกันพลง แลกธรรมะกันพลง" ถ้าว่าในโลกปัจจุบันนี้ รบกันไปพลง แล้วก็มีการแลกธรรมะอันแท้จริงกันไปพลง ก็จะแก้ไขความเข้าใจผิดนั้นได้เร็วขึ้น, จะเลิกรบกันได้ง่ายขึ้น. แต่เดี๋ยวนี้วัฒนธรรมที่เขาแลกเปลี่ยนกัน, มันกลายเป็นเรื่องส่งเสริมกิเลสไปเสีย มันไม่ใช่ธรรมะ. นำ

สงสารที่ว่า วัฒนธรรมแลกเปลี่ยนระหว่างชาตินั้น คือระบบบัลเล่ย์ ที่ทำทางแปลกๆ ประหลาดออกไป จนเหมือนกับคล้ายผีบ้า, เต็มจำเหมือนกับผี ต้องเป็นผีที่บ้าเสียอีก ไม่ใช่ผีธรรมดา. นั่นแหละเป็นวัฒนธรรมที่เขาเอามาแลกเปลี่ยนกัน คือระบบบัลเล่ย์, ไม่มีความพยายามที่จะแลกเปลี่ยนธรรมชาติด้วยความเข้าใจถูกต้อง เขาเป็นวัฒนธรรมสำหรับเปลี่ยนกัน. เมื่อเป็นดังนี้ โลกนี้มันก็เลวลง, มนุษย์ก็เลวลง ก็ตกเป็นเหยื่อของกิเลสมากขึ้น; มันไม่มีทางจะทำความเข้าใจกันได้ ถ้ามันแต่เพิ่มหรือยุกันด้วยวัฒนธรรมที่ส่งเสริมกิเลส.

มัน จะต้องทำความเข้าใจกันเสียใหม่ให้ถูกต้องว่าสิ่งอะไรที่มันจะช่วยโลกได้ ช่วยมนุษย์ได้; เรามีคำตอบในพุทธศาสนาของเรา ซึ่งจะตอบด้วยเสียงอันดัง ลั่นก้องโลกไปเลยว่า สัมมาทิฏฐิโว้ย, เราจะต้องแลกเปลี่ยนสิ่งที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิแก่กันและกัน ความรู้ความเข้าใจอันถูกต้องว่า อะไรเป็นความทุกข์, อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อะไรเป็นความไม่มีทุกข์โดยแท้จริง, อะไรเป็นหนทางให้ถึง

ความไม่มีทุกข์โดยแท้จริง; นี่ถ้าเรามาสงใจกันแต่อย่างนั้น
มันก็จะเกิดสัมมาทิฏฐิเพิ่มขึ้น ๆ.

ตั้งที่กล่าวมาแล้วว่า มนุษย์ทุกคนในโลก จะ
ประกาศคำว่า ถึงศาสนาไหน เป็นชาติอะไร มันก็มีกิเลส
เหมือนกัน, และ มีความทุกข์เหมือนกัน; ไม่ต้องเชื่อ
พุทธศาสนาก็ได้. แต่ขอให้มองเข้าไปในตัวเอง ให้เห็น
ความทุกข์, และ เห็นเหตุให้เกิดความทุกข์คือกิเลส,
แล้วมันก็จะพบเองว่า ความไม่มีกิเลส นั้นแหละคือความ
ไม่มีทุกข์, แล้วก็ จะพบหนทาง หนทางถูกต้องว่าทำ
อย่างนั้นจึงจะไม่มีกิเลส; เมื่อไม่มีกิเลส ก็ไม่มีความทุกข์,
นี่คือสัมมาทิฏฐิ.

แต่เดี๋ยวนี้ มันไม่มีใครเป็นเจ้าของโลกที่จะจัดโลก
ได้อย่างนั้นอย่างนี้ มันแย่งชิงกันจัดโลก, แย่งชิงกันเป็น
เจ้าโลกที่จะครองโลกนี้ จนแบ่งเป็นฝ่ายขวา ฝ่ายซ้าย;
อย่าไปออกชื่อ, ก็เห็น ๆ กันอยู่ ว่าสงครามนั้นมันทำแก่กันและ
กัน แบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายกันเพื่อจะครองโลก, ทำคนเดียวไม่
ได้ก็ต้องหาพรรคพวกมาร่วมมือกัน สำหรับจะครองโลก,
แล้วก็จะค่อยแบ่งกันทีหลังก็ได้. กิจไปเสียแต่ในทางที่จะ

ครองโลก ตามวิสัยแห่งวัตถุนิยม, คือ ถือเอาความสุขสนุก
 สนานเพลิดเพลินเริงร่าร่อยทางวัตถุเป็นหลัก จึงต้องมี
 กฎเกณฑ์อะไร ๆ ที่จะบัญญัติความจริง หรือบันทึกประวัติ-
 ศาสตร์หรืออะไรก็โดยเอาวัตถุเป็นหลักทั้งนั้นเลย, รวมกันเข้า
 แล้วก็ เป็นวัตถุนิยมที่สมบูรณ์, มีความง่องอย่างสมบูรณ์
 คือคติในรสของวัตถุ แล้วก็ใช้กฎเกณฑ์ของความจริงอาศัย
 หลักทางวัตถุ. รวมกันแล้วเป็นวัตถุนิยม, วัตถุนิยมกำลัง
 ครองโลก มันก็เป็นการยากลำบากแก่มนุษย์. มนุษย์ผู้ไม่
 มีสัมมาทิฐิผู้โง่เขลา ไม่รู้จะเดินทางไปในทิศทางไหน ;
 ถ้าไปฝ่ายซ้ายก็เป็นพวกซ้าย ถ้าไปฝ่ายขวา ก็เป็นพวกขวา,
 จะเดินอยู่ตรงกลางก็เดินไม่ถูก มันเดินไม่ถูกนี้. มันจะต้อง
 สัมมาทิฐิเดินอยู่ตรงกลางให้มันถูก เพราะถูกกับความจริง
 ของธรรมชาติ, *พระบาลีที่ว่า สัมมาทิฐิสมาทานา สพพิ
 ทุกขิ อูปัจจคฺ;* นี้ถูกต้องกับเหตุการณ์ของโลกอย่างยิ่ง ยิ่งกว่า
 ถูกต้อง ถูกต้องยิ่งกว่าถูกต้อง ความทุกข์หรือปัญหาใดๆ
 ในโลก ทั้งหมดทั้งสิ้นนั้น จะแก้ไขก้าวล่วงไปเสียได้ ด้วย
 การมีสัมมาทิฐิ.

ศึกษาคำ“สมาทาน” กับ “อุปาทาน” ให้เข้าใจ.

เอ้อ ตรงนี้ก็ถือโอกาสพูดเสียด้วยว่า เรามีความผิดพลาดกันอยู่ อย่างหนึ่ง ก็เกี่ยวกับคำว่า ยึดมั่น ถือมั่น, ในที่นี้ **พระบาลีมีว่า สมมาทิฏฐิสมาทานา**, คือ สมาทาน เพราะการสมาทานสัมมาทิฏฐิ. พระบาลีไม่ได้ใช้คำว่า สัมมาทิฏฐิอุปาทานา; มีคำว่าสัมมาทิฏฐิ สมาทานา. คำว่า สมาทาน กับคำว่า อุปาทาน นี้ต่างกันลิบ, เรามีการปฏิบัติในเรื่องนี้ผิดกันอยู่โดยมาก มากจนอย่างน่าตกใจ คือทำด้วย อุปาทาน. ท่านทั้งหลายถือศีลด้วย อุปาทาน ไม่ได้ถือศีลอย่างสมาทาน แม้จะใช้คำว่า สมาทาน แต่ท่านก็ไปทำมันด้วยอุปาทาน, ทำอย่างอุปาทาน. ทำบุญ ทำทาน ถือศีล สวดมนต์ภาวนาอะไร ก็ทำอย่างอุปาทาน ยึดมั่น ถือมั่น มันเลยกลายเป็น **สัลหัตตปรามาส** ไปหมดสิ้น, ไม่เหลืออยู่เป็นทาน เป็นศีล เป็นภาวนา อะไรที่ถูกต้อง : ให้ทานก็ด้วยอุปาทาน, รักษาศีลก็ด้วยอุปาทาน, เจริญสมาธิก็ด้วยอุปาทาน, เจริญวิปัสสนาก็ด้วยอุปาทาน, แล้วยังหวังเอาบรรค ผล นิพพานด้วยอุปาทาน ตามแบบของตคน ๆ อีก. อย่างนี้มันเป็นอุปาทาน มันล้มละลายหมด

มันไปได้เป็นผักเฝื่อนของฝ่ายความทุกข์ไปเสีย; จะต้องทำ
ด้วยสมาทาน : สมาทาน แปลว่า ถือเอาอย่างดี, อุปาทาน
ถือเอาอย่างยัดมันถือมัน, อย่าถือเอาด้วยความยัดมัน ถือมัน.

เมื่อข้าพเจ้ากล่าวคำนี้ออกไป ก็มีคนที่คัดค้านและ
คนตำ ว่าจะไม่ให้ยัดมันถือมันอะไร แม้แต่พระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์. ^๕ ขอยืนยันว่าจริง—จริง, และนี่คือตรงตาม
พระพุทธประสงค์. พระองค์มีพระพุทธประสงค์ให้เราทำ
อะไร ๆ แก่พระรัตนตรัยในลักษณะที่เป็นสมาทาน, ไม่
ทรงประสงค์ให้เรากระทำไปในลักษณะที่เป็นอุปาทาน
มันจะเป็น สลัทธิตัดปรมาส ใจเขลางมงามยัดความมุ่งหมาย
ไปหมด; มันจะเป็น สัจจาภินิวส ผั่งตัวเข้าไปอย่างใจเขลา,
ผั่งตัวลึกเข้าไปด้วยความยัดมันถือมันอย่างใจเขลา มันก็วินาศ
หมด, มันไม่เกิดความถูกต้อง เป็นสัมมาสัมมาขึ้นมาได้ เป็น
มิจฉา มิจฉา โดยไม่รู้สีกตัว เป็นมิจฉาอย่างเพลิดเพลิน
อย่างสนุกสนาน, ลึกเข้าไปเป็นสัจจาภินิวส แล้ว อวดดี
หรร่ากั อยู่ทีเดียวว่าของฉันเท่านั้นแหละดี ของฉัน
เท่านั้นแหละถูก ของแกไม่ดีของแกผิด ของแกเลว
ทรามใช้ไม่ได้, คุดูกันและกันในระหว่างเพื่อนบริษัทด้วย

กันว่า แก่ผิด แก่เลว, ของฉันเท่านั้นแหละถูกและดี; นี่มัน
ทำไปด้วยอำนาจของอุปาทาน.

จึงขอรับรองว่า อย่าได้ทำดีด้วยอุปาทาน ซึ่งมันมี
มูลมาจากอวิชชา; จงทำไปด้วย สมาทาน ซึ่งมีมูล
มาจากวิชชา หรือ ปัญญา หรือโดยเฉพาะก็คือ สัมมาทิฐฐิ.
สมาทานนี้มันมีความหมายหรือมีน้ำหนักรวมกับคำว่าสังกัปะ
องค์แห่งอริยมรรค.

อริยมรรคองค์แรกก็สัมมาทิฐฐิ เห็นตามที่เป็น
จริงว่า อะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไร อะไรเป็นอย่างไร
ครบถ้วนแล้ว มันก็มีความต้องการที่จะได้สิ่งที่ควรจะได้.

องค์ที่ ๒ นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปะ มันเป็น
ความต้องการ เป็นความปรารถนาด้วยอำนาจของสติปัญญา
ไม่เป็นกิเลสตัณหา, ความต้องการที่จะดับทุกข์, ความต้องการ
ที่จะบรรลุนิพพาน ด้วยสติปัญญาอันไม่เป็นกิเลสตัณหา. ถ้า
มันโง่เขลาตรงกลาง ต้องการนิพพานตามทัศนะของตนๆ อย่าง
ที่สืบๆ กันมา อย่างโง่เขลา; ถ้าอย่างนี้แล้ว ความต้องการ
นิพพานนั้นก็กลายเป็นกิเลสตัณหาไปได้เหมือนกัน.

อย่าสอนกันผิดๆ และอย่ารับคำสอนมาผิดๆ ว่า ถ้ามันเป็น ความอยาก เป็นความต้องการ แล้วจะเป็น กิเลสตัณหาไปเสียทั้งนั้น; นั่นมันหลักตาพุด มันต้อง แยกให้ชัดลงไปว่า ความต้องการ นั้นมาจากอวิชา หรือ มาจากวิชา : ถ้าความต้องการนั้นมาจากอวิชา แน่ๆ เป็นกิเลสตัณหาทั้งนั้นเลย, แต่ถ้าความต้องการนั้นมาจาก วิชา มีความรู้อย่างแจ่มแจ้งถูกต้องอยู่ ความต้องการนั้น ไม่เป็นกิเลส ไม่เป็นตัณหา, จะเรียกว่า สังกัปปา หรือ ความปรารถนาอันถูกต้อง อะไรก็ได้ แต่ไม่ใช่กิเลส ตัณหา.

ความยุ่งยากลำบากในภาษาไทย มันไม่มีคำแยกใช้ มันเรียกว่า ความอยาก ความอยากไปเสียหมด; ที่นี้ความ ยากมันมี ๒ ชนิด : ยากด้วยอวิชา, หรือมันอยากด้วย วิชา, ก็มันอยากอย่างผิดๆ หรือมันอยากอย่างถูกต้อง. ถ้ามีความอยากอย่างถูกต้อง ไม่ใช่ความโลภ ก็ไม่ใช่ ตัณหา, มันเป็นความต้องการที่จะเป็นไปในทางที่ถูกต้อง และจะจับทุกซ์ได้ในที่สุด. ดังนั้น การอยากปฏิบัติธรรมะ และปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไป เพื่อบรรลุนิพพานนั้น ไม่ใช่กิเลส

ค้นหา, อยากรู้ให้ได้อย่างถูกต้อง ไม่ใช่กิเลสค้นหา. แต่
ถ้ามันทำคืออยากดี ด้วยความบ้าดี เมาคดี หลงดี นั่นแหละ
อยากนั่นแหละ เป็นกิเลสค้นหา แม้ว่ามันอยากดี.

ฉะนั้นจึงพยายามเข้าใจ ความแตกต่าง ของสิ่งเหล่านี้
ว่ามัน มีอยู่ สองฝ่าย : ฝ่ายหนึ่งเป็นสัมมา, ฝ่ายหนึ่ง
เป็นมิฉฉา. ถ้าความอยากอย่างสัมมาก็ใช้ได้ เป็นที่พึงได้
ตนเป็นที่พึ่งตนได้ ก็ด้วยมีความอยากอย่างสัมมา; แต่ถ้า
มันอยากด้วยกิเลสค้นหาแล้วมันทำลายตัวเอง ทำให้เกิดความ
ทุกข์ นั่นมันไม่มีทางที่จะดีไปได้เลย มันดีไปไม่รอด. ถ้า
อยากดีด้วยกิเลสค้นหาที่ไปไม่รอด; ถ้ามันอยากดีด้วยสติ
ปัญญา มันก็ไปรอด. นี้ประสงค์ ต้องการจะปฏิบัติด้วย
สติปัญญา นี้เรียกว่าสมาทาน; ถ้าต้องการด้วยกิเลส
ค้นหาที่เรียกว่าอุปาทาน. เตียนสอนให้ยึดมันถือมัน
ด้วยอุปาทานกันเสียหมด แม้แต่จะให้ทาน รักษาศีล อะไรก็
ยึดมันถือมัน หลับหูหลับตาเป็นอุปาทานไปเสียหมด อย่างนี้
มันถอยหลัง ไม่มีทางที่จะก้าวหน้า.

นี่คือโอกาสพูดแทรกเสียอย่างยืดยาว ด้วยความหมาย
ของคำว่าสมาทานและคำว่าอุปาทาน, ทั้งนี้เพราะต้องการจะให้

รู้จักใช้สิ่งที่เรียกว่าสมาทานสัมมาทิฏฐิ. เมื่อมีการสมาทาน
 สัมมาทิฏฐิแล้ว จะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวง เพราะยึด
 เป็นหลักตายตัว เพียงหลักเดียวสำคัญอย่างยิ่ง เปลี่ยนแปลง
 ไม่ได้ ของพระพุทธศาสนาว่า จะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้
 เพราะสมาทาน สัมมาทิฏฐิ, ใช้คำว่าสมาทานให้ถูกต้อง. ถ้า
 อุปาทานในสัมมาทิฏฐิแล้ว ไม่มีทางจะเป็นสัมมาทิฏฐิ มัน
 เป็นสัมมาทิฏฐิมืด มันใช้อะไรไม่ได้; พออุปาทานมันก็
 เริ่มตันผิด มันมีตัวกู—ของกู หมายถึงเป็นตัวกู—ของกู
 อะไร เป็นเรื่องของฝ่ายกิเลสไปหมด. ถ้ามันเป็นสมาทาน
 มีปัญญา มีวิชา แล้วมันก็ไม่เอามาเพื่อตัวกู—ของกู แต่
 ทำไปเพื่อความถูกต้อง. นี่เป็นหลักที่ว่า เราจะทำอะไร ๆ
 ด้วยสติปัญญาที่ถูกต้อง, อย่าทำไปด้วยความเครียดยึด
 มันถือมัน ด้วยอุปาทาน มีแต่ความเคยชินตามธรรมดา
 มาแต่ก่อนแต่อก่อน มันทำให้ทำอะไรด้วยอุปาทานมาทั้งนั้น,
 แล้วมันก็ได้รับความทุกข์โดยสมกัน. เมื่อมีความทุกข์โดย
 สมควร พอสมควรแล้ว มันก็ควรจะรู้สึกตัวบ้าง รู้จักเข็ด
 หลาบ รู้จักกลัวบ้าง ก็เปลี่ยนทิศทางเสีย อย่านำทำอะไรด้วย
 อุปาทานอีกต่อไป.

เกิดมาอยู่กับความทุกข์, ควรรู้จักเปลี่ยนบ้าง.

เด็ก ๆ ไม่ได้มีสติปัญญามาแต่ในท้องแม่ แต่มาด้วยสัญชาตญาณกลาง ๆ ซึ่งยังไม่ตีไม่ช้ำ, แต่ในความรู้สึก—เป็นรากฐานแห่งตัวตน; พอคลอดออกมาแล้ว ได้รับของอร่อยในเวทนา ก็เกิดความรู้สึกเป็นตัวตน เลยชอบเขตว่ากูอร่อย, กูต้องได้มาเป็นของกูให้มาก, กูจะต้องสะสมเอาไว้, จะต้องเอาให้ได้มากที่สุดที่จะมากได้. ที่นี้พอเกิดทุกข์เวทนา เสวยสิ่งที่ไม่อร่อยไม่เป็นสุข มันก็เกิดตัวกู ตัวกูเดือดร้อน ตัวกูเสียหาย ตัวกูจะต้องต่อสู้ ทั้งสองฝ่ายแหละ. ฝ่ายยินดีก็ให้เกิดตัวกูไปแบบหนึ่ง, ฝ่ายยินร้ายก็ให้เกิดตัวกูไปอีกแบบหนึ่ง, รวมกันเข้าเป็นสองตัวกู เป็นตัวกูที่สมบูรณ์ ทั้งทางยินดีและทางยินร้าย มันก็อยู่ในโลกนี้ด้วยความเจริญแห่งตัวกู; นี่มันก็เป็นมัจฉาทิฏฐิ.

เด็ก ๆ คลอดออกมา จิตเกลี้ยง แล้วก็เศร้าหมอง, เศร้าหมองด้วยความยินดียินร้าย อันเกิดจากเวทนามากขึ้น ๆ จนเป็นผู้เห็นแก่ตัวจัด, ไม่ทันจะเป็นหนุ่มสาวด้วยซ้ำไป หรือไม่เป็นหนุ่มสาวก็เป็นระยะที่มีความเห็นแก่ตัวจัด หลงไหลในความรู้สึกของกิเลส เป็นสิ่งสูงสุด, แล้วก็ได้ทำไปอย่างนั้น

แล้วก็ได้รับผลเป็นความทุกข์ เป็นความทุกข์ เพิ่มขึ้น ๆ แล้วต่อมาจึงรู้จัก ยั่ว ! นั่นมันเป็นความทุกข์ ก็อยากจะเปลี่ยนทิศทาง มันจึงจะเริ่มหันเหมาทางธรรมะ ถ้า โชคดี ก็ได้มาพบธรรมะที่ดีที่ถูกต้อง และหันเหเปลี่ยนทิศทางได้โดยเร็ว; ถ้าโชคร้ายไม่ดี บางทีจนตายมันก็ไม่ไ้รู้จักของจริงไม่ไ้รู้จักเปลี่ยนทิศทางให้ถูกต้องได้ เป็นที่น่าเวทนา สงสารอย่างยิ่ง.

เราจึงรู้ว่าเรามัน ^๕ตั้งต้นขึ้นมาจากความว่าง เกิดจากท้องแม่มา ด้วยจิตที่มันว่าง, แต่ว่าเป็นความว่างชนิดที่ไม่คงตัว; เปลี่ยนเป็นความวุ่นได้ โดยการสัมผัสโลกมากเข้า มากเข้าจนเกิดเป็นความวุ่น, เมื่อเจ็บปวดที่สุดถึงที่สุด ถึงประมาณแล้ว มันก็อยากจะเลิก อាកารอย่างนั้น เพื่อจะกลับไปสู่ความว่างอีก; ก็ปฏิบัติศึกษาธรรมะเพื่อให้เกิดความว่างขึ้นมาอย่างถูกต้อง; แต่มันเกิดความว่างอันใหม่ที่จะไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป จนกระทั่งบรรลुพระอรหันต์ มันก็เป็นความว่างแท้จริงและไม่เปลี่ยนแปลงอีกต่อไป ไม่กลับวุ่นได้อีกต่อไป. แต่ถึงอย่างไรก็ดี เราก็กว่าได้ว่า ชีวิตมัน ^๕ตั้งต้นขึ้นมาจากความว่าง ชนิดที่เปลี่ยนแปลงได้ มันจึงเปลี่ยนมาเป็นความวุ่น; ทรุ่น

ทรมาณกันถึงที่สุดแล้ว มันก็เปลี่ยนไปสู่ความว่าง เพราะมันจัดการอย่างยิ่ง ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา, จัดการอย่างยิ่ง จนเกิดความว่างชนิดที่แท้จริง ไม่กลับเป็นความวุ่น ถึงยอดสุดของมนุษย์ที่จะทำ คือความเป็นพระอรหันต์ ก็หมดปัญหา; อันนี้เรียกว่ามันจบลงด้วยความว่าง ถ้าเป็นพระอรหันต์.

ที่นี้ มีใครก็คนละ ที่ได้เกิดมาแล้วได้บรรลุพระอรหันต์ มันอยู่ในความวุ่น มันตายไปในความวุ่นนั้นแหละ? แต่ถ้าเราจะเป็น พุทธบริษัทที่มีโชคดี ได้รับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างถูกต้องและเพียงพอ ก็สามารถจะรู้จักเข้าใจเรื่องความว่าง จะสามารถปฏิบัติเรื่องความว่าง, แล้ว จะได้รับผล แห่งความว่าง ทันในเวลาก่อนแต่ที่จะตาย, ก่อนแต่ที่จะแตกตายเป็นขันธ์. นี่จึงจะเรียกว่า ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบกับพุทธศาสนา. ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันก็ต้องอยู่ในพวกที่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบกับพุทธศาสนาทั้งนั้นแหละ, มีสิทธิที่จะถูกค่าอย่างหยาบคายว่า คนเสียชาติเกิด เกิดมาไม่พบกับสิ่งที่ควรจะได้พบได้รับ.

สัมมาทิฏฐิช่วยให้อุบัติสันติสุขในโลก.

นี่ขอให้ระวังสังวร กันไว้เป็นอย่างดีด้วยกันจงทุก ๆ คนเถิดในข้อที่ว่า ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบกับพุทธศาสนา; นี่เป็นเรื่องของสัมมาทิฏฐิ ๆ. ขออย่าสัมมาทิฏฐิ ซึ่งเป็นเครื่องมืออันเดียวเท่านั้น ที่จะทำสันติสุขให้เกิดขึ้นในโลกได้ เป็นเครื่องมือที่จะทำความเข้าใจกันได้ ในระหว่างศาสนา. ถ้าเราจะมีอะไรแลกเปลี่ยนกันระหว่างศาสนา ก็ขอให้แลกเปลี่ยนกันด้วยลักษณะหรือคุณค่าหรือวิธีการ หรืออะไรของสัมมาทิฏฐิ; หมายความว่าเราแลกเปลี่ยนสัมมาทิฏฐิกันนั้นแหละ มันเป็นการชักฟอกหรือชักซ่อมให้สัมมาทิฏฐิถูกต้องยิ่งขึ้น ถูกต้องยิ่งขึ้นด้วยกันทั้งสองฝ่าย, และสามารถดับทุกข์ได้จริง แล้วก็มีธรรมะอย่างเดียวกันคือ สัมมาทิฏฐิ นี้แหละ ที่จะดับทุกข์ในโลก, เป็นการรักษาโรคของมนุษย์โดยประการทั้งปวง. ในพระบาลีมีคำว่า มหาการุณิกो สत्तुลา สัพพะโลกตักกิลो — พระศาสดาของข้าพเจ้าเป็นผู้มีกรุณาใหญ่ เป็นนายแพทย์ผู้เยียวยาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง. พระพุทธเจ้าทรงเป็นนายแพทย์ผู้เยียวยาโรค

ของสัตว์โลกทั้งปวง ทรงเยียวด้วยอะไร ? ทรงเยียวด้วย สมมาทิฏฐิสมาทานา สหฺมํ ทุกฺโข อฺปฺจฺจกฺโข — อาศฺย สัมมาทิฏฐิแล้ว มันก็นำการกระทำที่ถูกต้องมาตามลำดับ : ถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ มันก็ดับทุกข์ได้.

สัมมาทิฏฐิ ทำให้เกิดสัมมาสังกัปปะ นี้เป็น ปัญญาอันสมบูรณ์ รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ก็ต้องการอย่างถูกต้อง นี้เป็นปัญญามาก่อน, แล้วก็มาถึงศีล : สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว นี้เป็นศีล ก็เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง; ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐินำแล้ว สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต ไม่มีทางจะถูกต้อง แล้วจะผิดเพราะไปหลงผิดไป ยึดเอาอย่างผิดๆ อย่างรุนแรง, แล้วก็มาถึง หมวดสมาธิ คือ สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ มันก็ถูกต้อง. อำนาจของ สัมมาทิฏฐิ มันนำไปให้หมวดศีลและหมวดสมาธิถูกต้อง, ถูกต้องแล้ว กลับไปส่งเสริมหมวดกลุ่มปัญญาให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก ก็นำศีลและสมาธิให้ถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก, ก็ส่งเสริมให้หมวดปัญญายิ่งขึ้นไปอีก ปัญญาสูงขึ้นไปอีก ก็นำศีลและสมาธิให้สูงขึ้นไปอีก; นี้

มันมีความจริงอย่างนี้. ขอให้สังเกตเห็น. ถ้าสัมมาทิฏฐิ
ไม่เป็นผู้นำแล้ว มันเข้รกรเข้าพงไปหมด.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ทุกอย่างของการกระทำนั้น
ต้องถูกนำด้วยสัมมาทิฏฐิ ต้องนำหน้าด้วยสัมมาทิฏฐิ
เสมอไป, มันต้องมีปัญญาหน้าหน้า จนพระพุทธรองค์ทรง
เปรียบสัมมาทิฏฐิไว้ว่า เหมือนกับรุ่งอรุณ แสงทองของรุ่ง
อรุณ เป็นสัญลักษณ์ว่า กลางวันจะมาแน่แล้ว. ถ้าเราเห็น
แสงทองเกิดขึ้นทางทิศตะวันออก เราก็จะแน่ใจว่ากลางวัน
มาแล้ว; นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเห็นสัมมาทิฏฐิมาแล้ว ก็
เป็นที่แน่ใจว่า ทั้งหมดจะตามมา, เจ็ดองค์ที่เหลือจะ
ตามมา ก็เลยมีอริยมรรคขึ้นมา มีอริยมรรคมีองค์ ๘ ขึ้น
มาเป็นส่วนเหตุ; แล้วก็เกิดส่วนที่เป็นผลคือ สัมมา-
ญาณ สัมมาวิมุติ อีกสอง รวมกันเป็น ๑๐ นี่เรื่องที่สมบูรณ์.

สัมมัตตะ ๑๐ เป็นตัวพุทธศาสนาสมบูรณ์.

ตัวพุทธศาสนานี้ ถ้าจะกล่าวกัน อย่างสมบูรณ์
แล้ว ก็ต้องชี้ไปที่สัมมัตตะ ๑๐; เพียงอริยมรรคมีองค์ ๘
หรือ ๘ อย่าง ๘ สัมมาน มันยังเป็นเพียงส่วนเหตุและส่วน

ปฏิบัติ ไม่ได้รวมผลของการปฏิบัติเข้าไว้ด้วย, มันจะสมบูรณ์
 ต่อเมื่อรวมผลของการปฏิบัติเข้าไว้ด้วย. พระองค์จึงทรง
 ระบุไปยังสัมมัตตะ ๑๐ ความถูกต้อง ๑๐ ประการ ว่าเป็น
 ยารักษาโรค ที่จะทำให้สัตว์โลก พ้นจากความเกิดแก่เจ็บตาย ;
 นี้ขอให้แน่ใจว่า เราสามารถจะพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ
 ตาย อย่าสวคมนตรีครึ่งท่อน แล้วก็โง่โง่ครึ่งท่อน ว่าไม่
 พ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปได้ นั่งร้องไห้โฮๆ อยู่อย่าง
 ไม่ใช่พุทธบริษัท ; ต้องรู้ว่ามีความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
 เป็นธรรมดา, แล้วก็รู้ว่าถ้าได้อาศัยพระพุทธรองค์เป็น
 กัลยาณมิตรแล้ว พ้นจากความเกิดแก่เจ็บตายได้.

นี่ พระพุทธรองค์มียารักษาโรคของสัตว์โลก
 ทั้งปวงคือ สัมมัตตะ ๑๐, ในกรณีอย่างนี้ ในพระสูตรนี้
 ท่านระบุสัมมัตตะ ๑๐ ทรงเรียกสัมมัตตะ ๑๐ นี้ว่าเป็น
 วมนเภสัช—เป็นยาให้อาเจียน กินแล้วอาเจียนของชั่วร้าย
 ทุกข์โทษออกหมด, เป็นวิโรจนเภสัช เป็นยาถ่าย กินแล้ว
 ถ่ายออกหมด, เป็นโรวนเภสัช—อาบล้างไปแล้ว, ล้างกิเลส
 ทุกข์ภัยออกไปหมด ซึ่งสมมติอย่างนี้ระบุไปยังสัมมัตตะ ๑๐
 ทั้งนั้น ; เพียงมีอริยมรรคมีองค์ ๘ ยังไม่พอ. ดังนั้น

เราก็ควรจะศึกษาให้องงามออกไปถึงสัมมัตตะ ๑๐, อย่าหยุด
 อยู่เพียงแก่อริยมรรคมีองค์ ๘ เลย. แต่มันจะเป็นสัมมัตตะ
 ๑๐ มันก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิเป็นผู้นำอยู่นั่นแหละ, ไม่มีอะไรมา
 เป็นผู้นำได้. ในส่วนขั้นตอนของการปฏิบัติ มีสัมมา-
 ทิฏฐิเป็นผู้นำ, มีการประพฤติกะทำประกอบไปด้วยองค์
 ทั้ง ๗ ที่เหลือ มันเป็นไปตามสัมมาทิฏฐิ, แล้วก็ส่งเสริมให้
 สัมมาสมาธิมีกำลังกล้า ในการที่จะตัดกิเลส ด้วยมีผลเป็น
 สัมมาญาณะ แล้วก็วิมุติ. สัมมาทิฏฐิจะนำไปสู่วิมุติ, เป็น
 การแก้ปัญห, ใช้ปัญญาบำบัดโรคของสัตว์โลกทั้งปวง
 ได้.

ดังนั้นถ้าจะมีการต่อรองกันระหว่างศาสนา เราก็จะ
 เสนอ สัมมัตตะ ๑๐ อันสมบูรณ์เข้าร่วมต่อสู้ประกวดประชัน
 หรืออะไรก็ตาม มัน สบหลักวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง, ยิ่งใช้
 หลักวิทยาศาสตร์เท่าไรจะยิ่งพบความประเสริฐของพระพุทธ-
 ศาสนา คือหลักสัมมัตตะ ๑๐ นี้ยิ่งขึ้นทุกที, เราหวังว่าใน
 อนาคตนั้น เมื่อโลกมันเจริญทางวิทยาศาสตร์ยิ่งขึ้นกว่านี้ จะ
 เป็นวิทยาศาสตร์ที่แท้จริง ไม่เป็นทาสแก่วัตถุ คือเป็นวิทยา-
 ศาสตร์ทางจิตใจด้วย; พุทธศาสนาจะรุ่งเรืองขึ้นมาอย่าง

โพลง เป็นแสงสว่างทั่วโลก; เหมือนกับที่ ไลน์สไตน์ เขาพูดไว้ว่า “ศาสนาที่จะเหลืออยู่ในโลก ก็คือศาสนาที่สามารถเผชิญกับความต้องการของโลกแห่งยุคปัจจุบัน”. เขาใช้คำว่า cope, cope คำนี้แปลว่ารับสถานการณ์ ต่อสู้อะไรไปเสียทุกอย่าง ที่สามารถรับสถานการณ์ ตรงกับความต้องการของโลกแห่งยุคปัจจุบัน ซึ่งเจริญด้วยวิทยาศาสตร์.

โลกสมัยเก่า เจริญด้วยศรัทธา ด้วยไสยศาสตร์ ด้วยอะไรก็สุดแท้ ก็ว่าไปตามเรื่อง; แต่ว่า โลกยุคปัจจุบัน มันเจริญด้วยวิทยาศาสตร์ ถึงขนาดเพียงพอที่จะทำอะไรกันด้วยเหตุผล. ฉะนั้นเรามีพระศาสนากันไว้ที่เนื้อที่ตัว ให้มันเป็นของจริงอยู่ที่เนื้อที่ตัว, อย่าให้เป็นเพียงคำพูด หรือเป็นเพียงกระดาษ เขียนไว้ในกระดาษ แล้วเอามาสวดมาท่อง; แต่ให้มันเป็นการปฏิบัติที่แท้จริง สำเร็จประโยชน์ อยู่ที่เนื้อที่ตัวแสดงให้เห็นว่า ฉันท่าอย่างนี้, ฉันท่าอย่างนี้, แกงงมากู ฉันท่าอย่างนี้, แล้วกิเลสระงับไปอย่างนี้, แล้วความทุกข์ระงับไปอย่างนี้, นี่มันเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่ต้องใช้การคำนวณ, ไม่ใช่ใช้สมมติฐาน ด้วยคำว่าถ้าอย่างนั้น ถ้าอย่างนี้ ถ้าอย่างโน้นไม่มี, มันไม่ต้องใช้. มันมองเห็น

โดยประจักษ์อย่างนี้ เพราะอำนาจของสัมมัตตะ : มีความถูกต้อง แสดงความถูกต้อง สามารถพิสูจน์ความถูกต้อง อยู่ได้ในตัว; นี่เราจะใช้เป็นเครื่องมือดำรงพระศาสนา เป็นเติมพ้นสำหรับจะต่อรองกับศาสนาใดๆ ว่า มา—มา มาพิจารณากันว่า ใครจะช่วยโลกโดยวิธีอย่างไร ให้สำเร็จ ประโยชน์ได้; ชาวพุทธมีวิธีอย่างนี้. ที่พูดนี้ มันก็อาจจะ เลยขอบเขตไปบ้างแล้ว คือมันกลายเป็นเรื่องการต่อสู้ระหว่าง ศาสนาไปแล้ว. เอาละ, เราจะใช้คำว่า ความเข้าใจอันดี ระหว่างศาสนา จะไม่ใช่คำว่าต่อสู้; เตี้ยมันจะกลายเป็น เรื่องร้าย เรื่องเจตนาร้าย จะกลายเป็นเรื่องกระทบกระทั่ง เบียดเบียนไปเสียอีก. พุทธบริษัท ไม่มีการกระทบกระทั่ง หรือการเบียดเบียน จะมีสติปัญญาพูดจาทำความเข้าใจ, ระวังความเข้าใจผิดทั้งหมดทั้งสิ้นได้, ทำความเข้าใจกันได้, สามารถจะเปลี่ยน ศัตรูให้กลายเป็นมิตรได้. นี่ คือความ ประเสริฐสุดของพระพุทธศาสนา; ขอให้พวกเรารู้จักไว้ ใน ฐานะเป็นสิ่งประเสริฐสุด; โดยส่วนตัวก็ประพฤติ ปฏิบัติกัน อย่างเต็มที่, โดยส่วนผู้อื่นก็ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน ให้ได้มีโอกาสประพฤติปฏิบัติเต็มที่.

แต่ถ้าสูงขึ้นไป กระทั่งถึง จะช่วยโลก ทั้งโลกกันแล้ว ก็จะต้องเสนอสัมมาทิฏฐิ เป็นเครื่องต่อรอง สำหรับทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ทำโลกนี้ให้ประสบสันติสุข.

ถ้าองค์การ สหประชาชาติ ที่ถือว่ามีอำนาจสูงสุดในเวลานี้ เป็นองค์การที่จะสนใจหัวใจของศาสนา เก็บเอาหัวใจของศาสนาทุกศาสนาไปศึกษา แล้วไปเผยแพร่, เป็นผู้เผยแพร่หัวใจของศาสนาทุกศาสนาเสียเอง นั้น จะมีชื่อ สมชื่อ, มีชื่อสมชื่อว่าเป็นสหะ, สหประชาชาติในทางจิตใจ. เคี้ยวสหประชาชาติก็กระทำอย่างนั้นไม่ได้, ยังอยู่ใต้อิทธิพลของฝ่ายนั้นฝ่ายนี้เปะปะเปะปะ นังพุกไกล่เกลี่ยเหมือนท้าวมาลีราช, นังจับปูใส่กระตังอยู่นั้นแหละ. นี่โชคของโลกนี้มันยังไม่มาถึงขนาดที่ว่า. จะได้องค์การไหนที่จะซุกค้นเอาหัวใจของทุกศาสนา ออกมาทำสหกรณ์กันให้เป็นที่เข้าใจระหว่างศาสนา, แล้วทำสหกรณ์กัน ช่วยสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นมาในโลก. เราหวังว่ามันจะเกิดขึ้น อย่างนี้สักวันหนึ่ง; เราเตรียมตัวเป็นผู้ที่หัวใจของพระพุทธศาสนาอยู่ทีไรไปเผชิญหน้ากับเขา.

เชื่อว่าเราจะประสบความสำเร็จในการช่วยโลก เพราะเรามียาประเสริฐสำหรับจะแก้โรคของสัตว์โลกทั้งปวง คือการทำลายกิเลส ตัณหา และดับทุกข์ :- เราก็ตริยมทำลายกิเลสตัณหา และดับทุกข์ของเรา ให้เป็นผู้ที่หมดโรค, มีจิตใจเกลี้ยงเกลา, ไม่มีโรคของจิตใจ, เป็นพุทธบริษัททั้งเนื้อทั้งตัว ตามหลักคำแปลของคำว่าพุทธ, พุทธะ แปลว่า ผู้ ผู้ตน ผู้เบิกบาน, รู้ตามที่^๕เป็นจริงทุกอย่างในทางที่ควร^๖รู้^๗ แล้ว^๘กต^๙จาก^{๑๐}หลัก^{๑๑}คือ^{๑๒}กิเลส, แล้ว^{๑๓}เบิก^{๑๔}บาน^{๑๕}เหมือน^{๑๖}ดอก^{๑๗}ไม้^{๑๘}ที่^{๑๙}บาน^{๒๐}แล้ว^{๒๑}ไม่^{๒๒}รู้^{๒๓}จัก^{๒๔}โรย, คือ^{๒๕}ไม่^{๒๖}มี^{๒๗}ความ^{๒๘}ทุก^{๒๙}ข์^{๓๐}อีก^{๓๑}ต่อ^{๓๒}ไป. นี่^{๓๓}คือ^{๓๔}ความ^{๓๕}เป็น^{๓๖}พุทธ^{๓๗}บริษัท^{๓๘}อย่าง^{๓๙}เต็ม^{๔๐}เนื้อ^{๔๑}เต็ม^{๔๒}ตัว.

ขอให้การได้พบปะพูดจาหรือปรึกษากันของเราในวันนี้ หรือว่าวันไหนก็ตามเกิด เป็นไปในลักษณะที่จะชักชวนความเข้าใจอันถูกต้องคือสัมมาทิฐิ ถูกต้องในภายในหมดแล้ว มันก็จะแพร่กระจายออกไปเป็นถูกต้องในภายนอก, แล้วมันก็จะถูกต้องกันทั่วโลก. ถ้ามนุษย์ทุกคนในโลกมีสัมมาทิฐิแล้ว โลกนี้ก็จะเป็โลกที่ประเสริฐ จนไม่รู้จะกล่าวว่าประเสริฐอย่างไร, จะประเสริฐอย่าง^๑ที่กล่าวไว้ในลักษณะของโลกของพระศรีอริยเมตไตรยไปเสียอีกนั้น,

จะอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง จนถึงกับต้องใช้คำว่า
เหนือโลก, เป็นโลกที่มีประชาชนชาวโลกอยู่เหนือโลกเหนือ
อิทธิพลของโลก, ไม่ตกอยู่ภายใต้วิสัยโลกที่จะครอบงำล่อ
หลอกให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้.

....

นี่แหละขอให้ท่านทั้งหลายได้ทราบ ความประสงค์
แห่งปณิธานข้อที่ ๒ ของข้าพเจ้าว่า พยายามทำความเข้าใจ
ใจระหว่างศาสนา. ศาสนามีมาสำหรับช่วยโลก. แต่ว่า
ชาวโลกมันมีต่าง ๆ กัน มันจำเป็นต้องมีหลายศาสนา, แล้ว
ศาสนาทุก ๆ ศาสนาก็ร่วมมือกันไม่ขัดแย้งกัน, และช่วยกัน
คุ้มครองโลก, เป็นแสงสว่างของโลก นำโลกไปสู่จุดหมาย
ปลายทางของความเป็นมนุษย์; มีแต่ความถูกต้อง, มีแต่
ความอยู่เหนือปัญหา, เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง.
จบด้วยความว่างจากตัวตน จากชั่วไปถึงดี; ดีก็ยังยุ่ง ขึ้น
เหนือดีไปก็พบความว่าง สงบ เงียบ เยือกเย็น เป็นแสงสว่าง
ไม่มีความยุ่ง.

ความว่าง เป็นไฉพจน์ของพระนิพพาน, นิพพาน
เป็นความว่างอย่างยิ่ง; เราจึงมีจุดหมายไปที่นั่น แล้ว

เราทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน. เขาจะ
 ได้สนใจ จะได้ยินดีที่จะร่วมมือกัน จะเดินตามกันไปสู่ความ
 ว่าง; ว่างจากกิเลส, ว่างจากคณา, ว่างจากความทุกข์,
 ว่างจากทุกอย่าง. จิตที่ถึงความว่างพ้นจากปัญหาทุกอย่าง;
 เมื่อร่างกายมันจะดับไป ก็เลิกกันไม่ต้องพูดถึง; แต่ ถ้ายังมี
 ชีวิตอยู่ จะมีแต่ความไม่ทุกข์ ไม่เป็นทุกข์, เป็นความ
 ดับทุกข์อยู่โดยประการทั้งปวง.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอสรุปความ
 ว่า เราจะมาช่วยกันทำความเข้าใจซึ่งกันและกันใน
 ระหว่างศาสนา คือ เพื่อนมนุษย์ทุกคนที่มีศาสนาต่างกัน ให้
 ทำความเข้าใจกันได้ ในการที่จะร่วมมือกัน สร้างสันติ
 สุขส่วนบุคคล สร้างสันติภาพของสังคม แล้วจะมีความ
 เป็นโลกที่ประเสริฐที่สุด สมกับว่ามันเป็นโลกของมนุษย์ผู้มี
 ใจสูง. ขอฝากไว้ ให้ท่านทั้งหลาย ทุกคนได้มีความสนใจ
 เตรียมตัวพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหา ภายในหรือปัญหา
 ภายนอก ในการที่จะดับทุกข์ดังที่กล่าวมา:

ขอยุติการบรรยายในครั้งที่สองไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมบรรยาย
วันล้ออายุ ภาคคำ
๒๗ พ.ค. ๒๕๒๙

ปณิธาน ข้อ ๓ การนำโลกออกมาเสียจากวัฏฏุนิยม.

ท่านสาธุชนผู้มีความสนใจในธรรมและเพื่อนสหธรรมิกทั้งหลาย,

ในการบรรยายครั้งที่ ๓ นี้จะบรรยายด้วยหัวข้อ คำ
ปณิธานข้อที่ ๓ คือการนำโลกออกมาเสียจากวัฏฏุนิยม;
ฟังดูมันก็ไม่น่าสนใจอะไร แต่ความจริงเป็นเรื่องที่จะต้อง
สนใจที่สุด คือ สิ่งที่เรียกว่าวัฏฏุนิยมนั่นแหละ คือตัว
ศัตรู อันร้ายกาจของมนุษย์ยิ่งกว่าสิ่งใด. โดยเฉพาะใน
โลกยุคปัจจุบัน วัฏฏุนิยมกำลังครองโลก กำลังจับจิตจับใจ
ของมนุษย์ทุกคนในโลก, บีบบังคับให้ค้ำหน้าไป ในทาง

ของความลุ่มหลงต่อวัตถุ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัว และส่งเสริมความเห็นแก่ตัวให้ยิ่งขึ้นไป, โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในรสของวัตถุ ลุ่มหลงยิ่งกว่าสิ่งใด จึงมีความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นเท่ากับความลุ่มหลงในวัตถุ.

ศึกษาให้เข้าใจคำว่า “วัตถุนิยม”.

บางท่านบางคนอาจจะไม่เข้าใจคำว่า “วัตถุนิยม” ก็ได้. ขอโอกาสพูดคุยกันสักเล็กน้อยในเรื่องนี้ จะเปรียบเทียบด้วยอุปมาเพื่อให้เข้าใจง่าย ; เหมือนกับว่า ลูกหนูตัวเล็ก ๆ ตัวหนึ่งมาบอกแม่ของมันว่า สัตว์ตัวหนึ่งมันน่าเกลียด น่าชังหน้าตาคร่ำ ไม่กล้ำมอง, อีกสัตว์ตัวหนึ่งน่ารัก น่าคบหาสมาคมเป็นเพื่อน. สัตว์ที่ลูกหนูบอกแม่ว่า น่าเกลียด น่ากลัวที่สุดนั่นคือ ไก่, ไก่ที่มีหงอน; ส่วนที่ลูกหนูบอกแม่ของมันว่า น่ารักที่สุดนั่นคือ แมว เพราะแมวมันสวย มันน่ารัก. ลูกหนูมันมีความคิดอย่างนี้ มีความสำคัญอยู่ที่ว่ามันหลงกลับกัน; เห็นยักษ์ร้ายเป็นสิ่งที่น่ารัก เห็นสิ่งที่ไม่เหมือนคนร้ายว่าเป็นยักษ์ร้าย. คนเราในโลกนี้ ก็จะเป็นเสียอย่างนี้ : ไปหลงพอใจในรสอร่อยของวัตถุ ซึ่งมันจะ

กัดกินถึงหัวใจ; ส่วนรสร่อยของธรรมชาติจิตใจนั้น กลับเกลียด กลับกั้ว นี้กลัวธรรมชาติ, กลัวนิพพาน เป็นต้น. ฉะนั้น คนเหล่านี้ก็เหมือนกับลูกหนูตัวนั้น ไม่รู้จักว่าอะไร เป็นยักษ์ร้าย, อะไรที่จะไม่มีอันตราย.

ขอแยกแยะกันดู ให้ดี ๆ ว่า วัตถุนิยมสวยงาม น่ารัก ยั่วยวนชวนใจ; แต่มันก็มีลักษณะเหมือนกับว่า แมว เมื่อไปเกี่ยวข้องกับหนู; ส่วนความสุขทางจิตใจ หรือธรรมนิยม กลับเห็นเป็นของน่าเบื่อหน่าย, มนุษย์ เห็นเป็นของน่าเบื่อหน่าย น่าเกลียดน่ากลัวไปเสีย; บางคน ก็พูดออกมาตรง ๆ ว่า เกลียดความสงบ ก็ไม่สนุกสนาน ไม่ได้กระโดดโลดเต้น ไม่ชอบ. นี้วัตถุนิยม มันมีอะไร อย่างนี้ มันมีความยั่วยวน มีลักษณะอาการที่แสดงออกมา อย่างยั่วยวน, แล้วมันก็มีรสอร่อยตรงกับความรู้สึกของคน ปุ่ดชนทั่ว ๆ ไป คือตามธรรมชาติ ตามธรรมดานั้น, แล้วมนุษย์เขาก็ปรับปรุงเรื่องของวัตถุนิยมนี้ ให้มีอำนาจ มีอะไรมากขึ้นทุกที : อร่อยทางตา สวยงาม ก็ยิ่งขึ้นไปทุกที, อร่อยทางหู มันก็ไพเราะยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกที จนสุดเหวี่ยง, อร่อยทางจมูก ก็ทำกันจนถึงที่สุด, อร่อยทางลิ้น

โดยเฉพาะอาหารก็ปรับปรุงกันจนถึงที่สุด, อร่อยทางผิวกาย
 ไพฏฐุัทพะ ที่มาสัมผัสกับผิวหนัง, ก็ปรับปรุงกันทุกอย่าง
 ทุกประการ ให้มันมีความดีดังดูตามากขึ้น. นี้เรียกว่า
 ทางวัตถุ ๕ ประการ ก็ได้รับการปรับปรุงอยู่ทุกวัน ให้ยิ่ง
 ขึ้นไป ให้ยิ่งขึ้นไป ผู้ปรับปรุงนั้น เป็นผู้ฉลาดหารายได้
 ดี, ก็มีโอกาที่จะปรับปรุงให้ยิ่งขึ้นไปให้ยิ่งขึ้นไป คุณจะไม่มี
 จุกจบ; วัตถุนิยมกำลังมีบทบาทอยู่ในโลกนี้ ในลักษณะ
 อย่างนี้.

คนที่หลงวัตถุก็ขอหาวัตถุชนิดที่ไม่จำเป็น ที่
 ไม่จำเป็น เอามาไว้เต็มบ้านเต็มเรือนที่เกินความต้องการ,
 อุดส่าห์ก็หนีมสินไปซื้อหา อุปกรณ์แห่งวัตถุนิยมนี้
 มาให้มีความเอร็ดอร่อยทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น
 ทางผิวกาย; เป็นสิ่งที่ถ้าไม่มองก็ดูจะไม่มี ความหมายอะไร;
 ถ้าไปมองเข้าแล้วมันมีความหมายมา ก็ มันจะกัดกิน
 มนุษย์ให้สูญสิ้นความเป็นมนุษย์, มันจะไม่มีจิตใจอย่าง
 มนุษย์ คือไม่มีควมสะอาด สว่าง สงบ เสียเลย; บุษยา
 ความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ คือทางเนื้อ ทางหนัง อย่างยิ่ง
 อย่างสูงสุด เหมือนกับว่าเป็นพระเจ้า.

คนที่เล่าเรียนศึกษา ก็มีความมุ่งหวังว่าจะมีรายได้สูง เพื่อไปซื้อหาวัตถุที่บำรุงบำเรอความรู้สึก ทางอายตนะ นี้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป, แล้วก็ช่วยวนแก่กันและกัน ประกาศประชันแก่กันและกันให้มันยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เงินเดือนไม่พอใช้จนกระทั่งต้องคดโกง ต้องทำคอร์ปชั่น หลายอย่างหลายประการ หลาย ๆ วิธี, มันก็เต็มไปด้วยคอร์ปชั่น, ในโลกนี้ก็หาความสงบสุขไม่ได้ นี่วัตถุนิยม เป็นยักษ์ร้าย ถึงกับทำลายโลกได้ ชนิดที่สมัครงใจ ก็มนุษย์สมัครงจะวินาศด้วยความสมัครงใจ เพราะหลงเสน่ห์อย่างยิ่ง ของสิ่งที่เรียกว่า วัตถุนิยม.

เมื่อหลงไหลทางวัตถุแล้วก็เห็นแก่ตน ซึ่งหมายถึงการเห็นแก่กิเลสของตน, มันเป็นการให้เหยื่อแก่กิเลส, ไม่ได้ให้เหยื่อแก่จิตใจที่บริสุทธิ์. จิตใจที่บริสุทธิ์มันไม่ต้องการกินเหยื่อคอก, ต้องการบัจจัยเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามสมควรก็อยู่ได้; แต่ถ้าเป็นเรื่องของกิเลส มันก็ต้องการเหยื่อ—เหยื่อ—เหยื่อ, แล้วก็ยัง—ยิ่ง—ยิ่งขึ้นไป. ฉะนั้น ความเอร็ดอร่อยทางวัตถุนั้นมันไปหล่อเลี้ยงกิเลส ไม่ใช่ไปหล่อเลี้ยงจิตใจ; แต่ว่ากิเลสมันก็เป็นสิ่งที่รู้สึกกันทางจิตใจ

แต่มันยังแบ่งแยกออกได้ว่าเป็นส่วนจิตใจล้วน ๆ หรือเป็นส่วนของกิเลสที่ห่อหุ้มจิตใจ. เรามันไม่รู้จักแยกออกจากกัน มีตัวกู—ของกู เป็นผู้ที่จะเอรีตอร้อยทางอายตนะเหล่านี้ให้ถึงขีดสุด, แล้วก็ ลุ่มหลงพร้อม ๆ กันทั้งโลก; ไม่มีใครตกเตือน, ไม่มีใครชักชวนว่า หยุดกันเสียบ้างเถิด, ประหยัดลดหย่อนกันเสียบ้างเถิด มันไม่มี มันมีแต่จะช่วยเหลือเสริมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วยกันทั้งนั้น จึงเต็มไปทั้งโลก.

ความเจริญก้าวหน้าของโลก ในทางวิชาการ ก็กินคว้าแต่เรื่องวัตถุ ในการประดิษฐ์คิดค้น หรือผลิตขึ้นมา, ก็เป็นแต่เรื่องของวัตถุ, วัตถุจึงครองโลก มันก็เป็นเรื่องที่ไม่รู้ว่ามันจะเป็นสิ่งที่ใครจะรับผิดชอบ. ถ้าจะให้พระเจ้ารับผิดชอบ ก็ไม่รู้ว่าพระเจ้าอยู่ที่ไหน; แล้วคนเขาบูชาวัตถุยิ่งกว่าพระเจ้า, เขาก็หันหลังให้พระเจ้า. บทบัญญัติทางศาสนาก็เลยเป็นหมันไป, ไม่มีใครเชื่อฟัง ไม่มีใครเหลียวแล; ฝ่ายมารร้ายคือ วัตถุนิยมก็ได้เปรียบเจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปจนครองโลก.

วัตถุนิยมทำให้โลกร้อนด้วยกินกามเกียรติ.

นี่คุณกันสักนิดว่า การเจริญด้วยวัตถุนั้นมันได้อะไร, และมันเสียอะไร? มันได้ความเพลิดเพลินอันหลอกลวงอย่างยิ่งมา; แต่มันสูญเสียความสงบสุขอันแท้จริงไป, มันแลกเปลี่ยนกันแบบนี้; มันได้ความเพลิดเพลินอันหลอกลวง แส่นจะหลอกลวง หลอกลวงถึงกับเป็นบ้าเป็นหลังไปนี่ได้มา, แต่ความสงบเย็นแห่งจิตใจนั้นสูญเสียไปหมด. โลกนี้มันก็ต้องร้อน ต้องระอุ ต้องร้อน แล้วต้อง ลุกเป็นไฟ ไม่เป็นไฟอย่างไรไฟไหม้กระดากอย่างนี้ แต่เป็นไฟที่ไหม้จิตใจลึกซึ่งอยู่ภายใน เป็นไฟทางจิตทางวิญญาณ; คุณอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าวัตถุ มันจุดไฟให้เกิดขึ้น ในจิตในวิญญาณ แล้วก็ร้อนระอุ.

เราเคยสมมติคำ ๓ คำ ว่า กิน กาม เกียรติ : เรื่องกิน ก็เป็นเรื่องอรร้อยทางสิ้น สำหรับกินเหยื่อไม่ใช่กินอาหาร; ร่างกายตามธรรมชาตินั้น ที่ไม่เกี่ยวกับกิเลส ต้องการเพียงอาหาร พอให้อยู่ได้; นี่ไม่ใช่กินเหยื่อ, แต่กิเลส นั้นมันไม่กินอาหารอย่างนี้ มันต้องการจะกินเหยื่อ, ต้องการได้เหยื่อ ที่กระตุ้นความรู้สึกของระบบ

ประสาทอันรุนแรง เรียกว่ามันกินเหยื่อ ความจริงมันจึง
เป็นไปในทางส่งเสริมกิเลส.

เรื่องกาม นั้น มันกลายเป็นคนละเรื่องกับการ
สืบพันธุ์ โดยบริสุทธิ์ ; ธรรมชาติต้องการให้มีการสืบ-
พันธุ์ โดยบริสุทธิ์ ไม่ให้สูญพันธุ์ ; แต่มนุษย์ ก็ไม่
พอใจในเรื่องสืบพันธุ์บริสุทธิ์ ต้องการเหยื่อล่อที่ธรรมชาติ
มันปะหน้าไว้ หลอกลวงให้เป็นค่าจ้าง คือความรู้สึกทางเพศ
ที่เรียกว่ากาม ก็คิดในทางที่จะบริโภคนกามให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป
แล้วก็รังเกียจการสืบพันธุ์. แต่ถึงอย่างนั้น ส่วนมากก็ไม่
พ้นไปจากการตกเป็นเหยื่อของกาม ได้รับโทษได้รับการตอบ
แทนในทางการสืบพันธุ์. ต้องจัดการคุมกำเนิดกันอย่างนี้.

เรื่องเกียรติ เกียรตินั้นไม่ใช่เป็นเรื่องนามธรรม
อันบริสุทธิ์ทางจิตทางวิญญาณ, มัน เป็นเครื่องมือที่เขา
ต้องการจะมีไว้สำหรับแสวงหาวัตถุ. คนมีเกียรติโดย
ทั่วไป มีไว้เพื่อแสวงหาวัตถุ, ไม่ใช่เป็นการได้เพียง
ชื่อเสียงอันบริสุทธิ์ เป็นเกียรติคุณอันบริสุทธิ์ ; แต่มัน
เป็นเกียรติที่จะมีไว้ในลักษณะ เป็นอำนาจ ที่จะกวาดเอา

วัตถุมหาทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม. นี่เราจึง มี
ปัญหา มาก เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ.

ส่วนอีกสามอย่าง คือสาม ส. ไก่แก่ สะอาด สว่าง
สงบ นั้นมันตรงกันข้าม ไม่มีใครจะสนใจกันสักก็คน
เห็นเป็นความจืดชืดแห้งแล้ง ไม่มีรสชาติ: แต่โดยเนื้อแท้
แล้ว มันเป็นความสงบสุขอันแท้จริง. เรื่องกิน กาม
เกียรติ มันเป็นสุขหลอกหลวง คือเป็นสุขที่ทำให้เฝ้า
ใหม่, เป็นสุข ก. สะกด เฝ้า จี บึง ให้สุข, เป็นความ
สุข ก. สะกด. ส่วนความ สะอาด สว่าง สงบ นั้นเป็นความ
สุขที่แท้จริง สงบเย็น, เป็น ข. สะกด ที่ถูกต้อง. เดียวนี้
เราก็เอามาปนกันเสีย : เอาความสุข ก. สะกด สุขใหม่มา
เป็นความสุข ข. สะกด และก็ยึดถือไว้, บุชาความสุขชนิดนี้
กันอยู่. ดูให้ดี ๆ มันสุขเย็นหรือมันสุขใหม่ ให้แน่เอิน. ดู
ให้ดี ๆ ว่ามันสุขเย็นหรือสุขใหม่, สุข ก. สะกด หรือ สุข ข.
สะกด, สุขอันเกิดมาจากวัตถุนิยม นั้นมัน เป็นสุขใหม่ : ถ้า
สุขที่เกิดมาจากธรรมนิยมนั้นเป็นสุขเย็น ซึ่งจะไต่พุกกัน
โดยรายละเอียดต่อไป.

วัตถุนิยมเป็นปัญหาใหญ่.

การบรรยายครั้งแรก ก็พูดถึงการเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ เมื่อเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ แล้วก็มีควาเข้าใจกันได้ ในระหว่างศาสนา นี้ปัญหามันเหลืออยู่แต่ว่าทุกคนกำลังเป็นทาสของวัตถุนิยม จะทำอะไร? ไม่เข้าถึงหัวใจของศาสนา ก็เพราะมันหลงวัตถุนิยม, มันทำความเข้าใจซึ่งกันและกันไม่ได้ เพราะต่างคนต่างแย่งชิงวัตถุหรือรสร้อยของวัตถุนิยม ไม่อยากจะปรองดองปรึกษาหารืออะไรกัน. มันทำความเข้าใจกันไม่ได้ จึงถือว่า แม้จะเข้าถึงหัวใจของศาสนาแล้ว ทำความเข้าใจกันได้ระหว่างศาสนาแล้ว; ปัญหาก็ยังเหลืออยู่แต่ว่า สมาชิกทุกคนในโลก เป็นทาสของวัตถุ คือวัตถุนิยม, มันจึงต้องจัดการกับปัญหานี้กันอีกทีหนึ่ง.

ขอให้ดูให้ตื้นเถิด การเผยแพร่ธรรมะ ประกาศพระศาสนาไม่สำเร็จ เป็นไปได้โดยยากเย็นนั้น อะไรเป็นอุปสรรคกีดขวาง? มองผิวเผินก็เห็นเป็นอันอื่น แต่ถ้ามองลึกซึ้งแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า ลัทธิวัตถุนิยมในโลกนี้แหละมันเป็นข้าศึก เพราะตัวเอง มันก็เป็นข้าศึกต่อธรรมะ อยู่แล้ว, มันยึด

จิตใจของคนส่วนใหญ่ในโลกไว้ มันก็ไม่สนใจในเรื่องของ
 ธรรมะ. ฉะนั้นถ้าว่าฆาตกรรมตัวนี้ไม่ได้ โลกนี้ก็จะต้องทน
 อยู่ในความทุกข์ทรมานยิ่ง ๆ ขึ้นไปหรือไม่มีที่สิ้นสุด; ถ้า
 ว่านำโลกออกมาเสียได้จากอำนาจของวัตถุนิยม นั่นแหละ
 มัน จึงจะมีความสงบสุข. แต่เดี๋ยวนี้มันเป็นไปไม่ได้
 ในข้อที่ว่า วัตถุนิยมมันมีเสน่ห์มากกว่า มันจับใจคนมาก
 กว่า มันยึดจิตใจของคนไว้หมด, ทำให้โลกนี้ หลงติดอยู่ใน
 ความเอร็ดอร่อยของวัตถุ.

ผู้ที่จะเผยแผ่ธรรมะหรือพระศาสนา จะต้องมองถึง
 ปัญหาข้อนี้ให้เป็นอย่างยิ่ง คือมันเป็นอุปสรรคอย่างแรงร้าย
 และแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ของการเผยแผ่ธรรมะ
 ของความหวังที่ว่าเราจะอยู่เย็นเป็นสุขกันด้วยการมีธรรมะ,
 จึงขอฝากไว้ให้พิจารณา สำหรับผู้ที่เผยแผ่ธรรมะ คือ
 พวกธรรมทายาท กัถี พวกธรรมทูต กัถี อะไรที่มีหน้าที่
 เผยแผ่ธรรมะจะต้องดูให้เห็นว่า อะไรเป็นอุปสรรค.

ท่านทั้งหลายซึ่งเป็นผู้รับการเผยแผ่ มันก็ต้องดู
 ตัวเองให้ดี ว่าทำไมจิตใจของเราจึงไม่ชอบธรรมะ? เพราะ
 ว่าเราหลงอยู่ในเสน่ห์อันใหญ่หลวงของวัตถุนิยม ทั้ง ๆ

ที่ปากมันก็พูดไปเหมือนกับว่าไม่ต้องการ. ครั้งหนึ่งเคย
 สอบถามคน ๆ หนึ่งว่า อยากไปนิพพานไหม? เขาตอบทันที
 อยากไปอย่างยิ่ง, อยากได้อย่างยิ่ง, อยากไปอย่างยิ่ง. แต่
 พอบอกว่า ในนิพพานนั้นไม่มีร่าวนะ เขาเลยสั่นหัวทิกไม่
 เอา, ไม่เอาไม่เอา เพราะว่าเขาเป็นผู้ชอบร่าวนะ พอบอกว่าใน
 นิพพานไม่มีร่าวนะ ก็ไม่ประสงค์นิพพาน, ก่อนหน้านั้นก็หวัง
 จะได้นิพพาน คงจะท้วงความคิดว่า ในเมืองนิพพานนั้นจะมี
 ร่าวนะที่สนุกสนานยิ่งกว่าที่นี่ นี่ผู้ชอบร่าวนะคนนั้นจึงอยาก
 จะไปนิพพาน บอกว่าอยากไปนิพพาน. นั่นแหละทำให้
 ตีเถอะว่า มันมีลักษณะอย่างนี้อยู่ด้วยกันแทบจะทุกคนก็ว่าได้
 ปากว่าอยากไปนิพพาน. พอเขาบอกว่า ในนิพพานไม่มี
 รสอร่อย อย่างนั้นนะ รสอร่อยของวัตถุอย่างนั้นนะ มันก็
 สั่นหัวอีกนั่นแหละ. นี้ทำให้ตีว่าอย่าง วัตถุนิยม อย่างนี้
 มันยึดโลกทั้งโลกไว้, ยึดสัตว์โลกทั้งหมดไว้ในลักษณะ
 อย่างไร. เราจะปล่อยให้มันเป็นไปอย่างนี้ไปจนตาย, หรือ
 ว่าจะช่วยกันแก้ไข. ช่วยดึงออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุ
 นิยม.

ไม่ควรเป็นทาสวัตถุ แต่ปฏิบัติตามธรรมเนียม.

อาตมาเห็น เป็นความจำเป็นที่ว่า จะต้องยึด มนุษย์ไว้ให้ได้, ไม่ให้ตกเป็นทาสของวัตถุนิยม จึงได้ มุ่งมั่นบากบั่นในการเผยแพร่ธรรมเนียม ก็ถือโอกาสพูดถึง ธรรมเนียมไปเสียเลยว่า เรื่องวัตถุนิยมนั้นเป็นคู่กันกับจิต นิยม, มันตรงกันข้ามกันอยู่. แต่ว่าถ้าจะหลงไหลใน เรื่องจิตนิยม มันก็จะไปคิดอะไรบางอย่างคล้าย ๆ กันอีก เป็นสุดโต่งฝ่ายจิต มันก็ร้ายพอ ๆ กับสุดโต่งฝ่ายวัตถุ; ต้องอยู่ตรงกลางระหว่างจิตกับวัตถุ หรือว่าครอบงำทั้งจิต และวัตถุ, ควบคุมได้ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิต เป็นความถูกต้อง ทั้งสองทาง คือพอดีทั้งสองทาง คือทั้งทางวัตถุและทาง จิต ความถูกต้องอย่างนี้เราเรียกว่าธรรมะ หรือธรรมเนียม.

อย่าเข้าใจไปว่า หลีกจากวัตถุนิยมแล้วก็จะต้องไปติด กับจิตนิยม มันก็ไม่ได้ มันเหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวาสุดโต่งค้ำย กันทั้งนั้น มันต้องถูกต้องอยู่ตรงกลาง แล้วก็เรียกว่าธรรม- นิยม. คำว่า ธรรมะ—ธรรมะ^{นี้}มีความสำคัญที่จะต้องเข้า

ใจให้ติ ๆ ให้ถูกต้องเพียงพอที่จะระงับความเข้าใจผิด
ทั้งหมดทั้งสิ้นได้.

เดียนมัน เป็นธรรมเนียมไม่ได้ เพราะว่าวัตถุ-
นิยมมันตั้งดูดไปหมดสิ้น; จิตนิยมแท้ ๆ มันก็ไม่มีการ
ตั้งดูดคนทั่วไปเหมือนวัตถุนิยม มันตั้งดูดได้เฉพาะบางคน
หรือบางพวกที่หลงไหลในเรื่องจิต นั่นมันยังเป็นส่วนน้อย,
ถ้าตั้งดูดไปได้มันก็ไปเป็นฤๅษี มุนี ซีไพรอยู่ในป่า ในดง
ไม่เป็นปัญหาแก่บ้านแก่เมืองอะไร. เดียนที่ กำลังเป็น
ปัญหาอยู่ในบ้านในเมืองนี่ เป็นเรื่องของวัตถุนิยมทั้ง
นั้น; ถ้าสุดโต่งไปอยู่ในป่าเป็นจิตนิยม มันก็ไม่มี
ประโยชน์อะไรเหมือนกัน, มันจะต้องรู้จักทำชีวิตนี้ ให้มี
ประโยชน์.

ชีวิตนี้ ประกอบอยู่ด้วยสิ่งทั้งสอง คือ ประกอบ
อยู่ด้วยวัตถุคือร่างกาย, แล้วก็ประกอบอยู่ด้วยจิต คือ
จิตใจ, มันมีทั้งทางวัตถุและทางจิตประกอบกันอยู่เป็นชีวิต.
นี่จะต้องพิจารณาคูกันต่อไปที ๆ ว่า มัน จะต้องมีความถูกต้อง
ต้องทั้งสองทาง คือทั้งทางวัตถุและทางจิต, เป็นธรรม-
นิยมขึ้นมา.

พิงูรความหมายของวัตถุนิยม.

เดี๋ยวนี้เรามาพิจารณาเรื่องวัตถุนิยมโดยเฉพาะ ในฐานะเป็นศัตรูอันร้ายกาจ และทำนุทั้งหลายที่ไม่เคยทราบความหมายของคำๆนี้ ยังไม่เข้าใจคำๆนี้ก็จะได้เข้าใจ เพราะว่าการว่า วัตถุนิยม—วัตถุนิยมนี้ มันก็มีความหมายหลายแง่หลายมุม หรือหลายลักษณะ.

ความหมายแรก ที่สุด วัตถุนิยมก็คือลุ่มหลงรสอร่อยของวัตถุ บุขารรสอร่อยของวัตถุ เพราะมันง่าย; เด็กๆคลอเคลียออกมาจากท้องมารดา มันก็ง่ายที่สุดที่จะติดในรสของวัตถุ นับตั้งแต่นั้นามของมารดาเป็นต้นมา จนของกินของอร่อยต่างๆ เป็นไปได้เอง ไม่ต้องมีใครสอนไม่ต้องส่งเสริม มันก็ยังเป็นไปเองได้. มันมีวัตถุนิยมรอคอย ที่จะจับตัวทารกที่คลอเคลียมาจากท้องแม่ภายในไม่กี่วัน มันก็มีอำนาจครอบงำจิตใจ, เด็กๆเหล่านั้นเติบโตขึ้นมาด้วยความลุ่มหลงในทางวัตถุ; เมื่อเจริญเติบโตขึ้น อายุขณะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสมรรถภาพสูงขึ้น ก็ชวนให้ลุ่มหลงในรสอร่อยทางวัตถุลึกลงไปอีกทุกๆทาง, เลยเสรีจมัน, ยักษ์

วัตถุนิยมเอาตัวไปได้ คือไปบูชาสร้อยของวัตถุ; นี้ก็เรียกว่าวัตถุนิยม.

เราแม้ไม่ถึงขั้นนั้น มันก็พอใจในความสะตอกสบายทำนองนั้น แม้ไม่ถึงขนาดเป็นลึกลับซึ่งถึงกามารมณ์อันเหนียวแน่น; แต่เพียงแต่ความสะตอกสบายในทางวัตถุ มันก็ชวนให้เป็นวัตถุนิยม. ต้องการจะบำรุงบำเรอด้วยวัตถุให้มีความสะตอกสบายเพียงเท่านั้นแหละ มันก็ทำให้คนเป็นวัตถุนิยมได้, ไม่ต้องถึงกับเรื่องกามารมณ์อันลึกลับซึ่ง; รวมกันเข้าทั้งสองอย่าง ก็เลยมนุษย์ส่วนใหญ่ก็ตกอยู่ใต้อำนาจของวัตถุนิยม : พวกหนึ่งลึกลงไปถึงสร้อยทางกามารมณ์ ก็เป็นวัตถุนิยม, พวกหนึ่งเอาเพียงแต่ความสะตอกสบายทางกาย เพียงมีห้องปรับอากาศ หรือมีรถราอะไรที่มันสะตอกสบาย แล้วก็พอใจหลงไหล นี้ก็ยังเป็นวัตถุนิยม.

ที่นี้ คนก็รู้จักแต่ความงามทางวัตถุ ไม่รู้จักความงามในทางจิตใจ; รู้จักค่านิยมแต่ในทางวัตถุ ไม่รู้จักค่านิยมในทางจิตใจ. นี้รู้จักความงามและค่านิยมกันแต่ในทางวัตถุ ความงามทางจิตใจนั้นไม่รู้จัก; แล้วจะฟังไม่ถูก เช่นคำว่า *ธรรมะมีความงดงามในเบื้องต้น มีความ*

งดงามในท่ามกลาง มีความงามในเบื้องปลาย นี้พวกเหล่านี้
 ฟังไม่ถูก. อย่างที่แต่ชาวบ้านญาตโยม แม้แต่พระเณร
 ที่อยู่ในวัดก็ยังไม่ถูก ว่าธรรมะมีความงามในเบื้องต้น,
 ในท่ามกลางและในเบื้องปลายอย่างไร; เพราะมีจิตใจรู้จัก
 แต่เรื่องทางวัตถุ และความสะดวกสบายทางวัตถุ จึงไม่พอใจ
 และหลงรักในธรรมะ. แม้จะมีความงามอย่างยิ่ง ซึ่ง
 พระพุทธเจ้าท่านทรงยืนยันไว้เอง ว่าธรรมะนี้มีความงาม
 ทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย, ซึ่งสวดกันอยู่ทุกวัน
 นั้นแหละ อาทิกลยานัง มัชฌะณิกกลยานังปริโยสานกลยานัง.
 พระพุทธองค์ทรงกำชับว่า เธอทั้งหลายจงเผยแผ่ธรรมะ ประ-
 กาศธรรมะ ให้มีความงามทั้งเบื้องต้น ทั้งท่ามกลางและ
 เบื้องปลาย. เทียบว่า ธรรมทูตธรรมทายาทของเรา รู้จัก
 ความงามของธรรมะ เบื้องต้น ท่ามกลาง เบื้องปลาย
 หรือเปล่า? ถ้าไม่รู้ มันก็ไม่ว่าจะไปเผยแผ่ธรรมะให้มี
 ความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลายได้อย่างไร;
 รสนิยมหรือค่านิยมมันยังไกลกันอย่างนี้ ก็เทียบ คนที่รู้จัก
 ความงามและค่านิยมแต่ในทางวัตถุ, ภาวะอย่างนี้เรียกว่า
 วัตถุนิยม.

ที่นั่นมาถึง กฎเกณฑ์ต่างๆ การตรากฎเกณฑ์ บัญญัติ
 กฎเกณฑ์ บันทึกประวัติ ทำอะไรที่เป็นหลักฐานเป็นเรื่อง
 เป็นราวนี้ ก็บันทึกกันได้แต่ทางวัตถุ เพราะไม่รู้เรื่องทาง
 จิตใจ; ฉะนั้น ตำรับตำราอันมหาศาล, กฎเกณฑ์ต่างๆ
 ที่บัญญัติสร้างกันขึ้นมา มันก็เป็นเรื่องทางวัตถุไปหมด;
 แล้วก็หลงว่าหมดแล้ว สูงสุดกันเท่านั้น ไม่มีเรื่องอะไรนอก
 ไปจากนี้. นี่การบันทึกประวัติศาสตร์นั้นนำหัวเราะที่สุด
 มันก็บันทึกกันได้แต่เรื่องทางวัตถุ หรือแสดงออกมาทางวัตถุ
 ทางจิตใจมันไม่มีเลย.

ที่นั่นที่จะเป็น นักปราชญ์จะบัญญัติความจริง
 ของธรรมชาติ เรื่องนั้นเรื่องนี้ ก็บัญญัติได้แต่เพียงเรื่อง
 ทางวัตถุที่ผิวเผิน, ไม่รู้และไม่ได้บัญญัติลึกซึ้งลงไป ถึงกับ
 เรื่องทางจิตหรือทางธรรมะ. แล้วยึดหลักอันนี้ที่บัญญัติ
 ขึ้นมาอย่างล้นหลาม มีวัตถุเป็นหลักนี่ ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็น
 กัมภีร์เป็นตำรับตำราอะไรที่ถูกต้อง ก็ยึดเป็นหลัก, มันก็
 เป็นวัตถุนิยมหนักขึ้นไปอีก กระทั่งในที่สุด มีทฤษฎีความ
 คิดความเห็นความเชื่ออันแน่นแฟ้นว่า วัตถุเป็นเครื่อง
 นำจิต ตามหลักที่เรียกว่า *dialectic materialism, dialectic*

materialism ลัทธิวัตถุนิยมที่ถึงพร้อมด้วยเหตุผลที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่าวัตถุนั้นนำจิต, ก็อย่างที่ พวกคอมมิวนิสต์เขาถือเป็นหลักใหญ่ ว่าถ้าวัตถุดีแล้ว ก็ดีหมด, อะไรงี้ก็หมด เพราะว่าวัตถุมันจะนำจิตใจให้ดี, ฟังดู ถ้าวัตถุดี แล้วมันจะนำจิตใจให้ดี; เคียวนี้เราก็เห็น ๆ กันอยู่แล้วไม่ใช่หรือ ว่าวัตถุนั้นมันนำจิตให้ไปจมปลัก, ให้มันตกจมอยู่ในวัตถุ ในปลักหนองของวัตถุ, วัตถุนำจิตมันนำไปอย่างนั้น. พวกนั้นเขาอ้างว่า วิวัฒนาการทั้งหลายในสากลจักรวาลนี้ วัตถุนำจิต, วัตถุดีแล้วจิตดี นี้มันผิดหลักธรรมชาติ, มันหลอก หลอกหลวงอย่างยิ่ง, วัตถุจะเป็นเครื่องนำจิต มันก็เป็นเรื่องที่เหลือเกิน. แต่เขาก็กังหาเหตุผลมาพิสูจน์กันได้ จนให้ทุกคนลุ่มหลงมีความเชื่ออย่างนั้น แล้วมาร่วมแรงร่วมกำลังระดมกันพัฒนาวัตถุเป็นการใหญ่, แล้วเขาก็จะครองโลก; คอมมิวนิสต์จึงคิด จะครองโลกด้วยการพัฒนาทางวัตถุ.

ส่วน หลักธรรมะ นั้น มันไม่เป็นอย่างนั้น, มันตรงกันข้าม. มันมองเห็นข้อเท็จจริง หรือความจริงว่า จิตมันนำวัตถุ, ไม่ใช่วัตถุนำจิต : ความคิดนึกเป็นไปก่อน แล้ววัตถุจึงจะเกิดขึ้นและเป็นไปตาม. ในร่างกาย ของเรานี้

มีจิตเป็นเครื่องนำ ให้ร่างกายเจริญงอกงามออกมายิ่งขึ้น ;
 เมื่อร่างกายเจริญงอกงามแล้ว มันก็ส่งเสริมจิตจริงเหมือนกัน.
 ในร่างกายที่ดี ที่สบาย ที่มีอนามัยสุขภาพดี จิตมันก็ดี ;
 นี้ก็จริงเหมือนกัน แต่ถ้าจะถามว่า อะไรเป็นเครื่องนำอะไร
 กันแล้ว ก็ดูดีๆ ว่า วัตถุนำจิตหรือว่าจิตนำวัตถุ ; ตามหลัก
 พระพุทธศาสนาเราถือว่าจิตนำวัตถุ ต้องทำจิตให้ถูกต้อง
 แล้วทางกายหรือทางวัตถุก็จะพลอยถูกต้องไปตาม ; ข้อนี้
 มันน่าจะเห็นกันได้ง่ายๆ. ถ้าเราอย่าไปหลงการหลอกของ
 พวกวัตถุนิยม แล้วเราก็จะเห็นได้ว่า จิตมันนำวัตถุ ; เรา
 จึงพัฒนาจิตให้มันถูกต้อง แล้ววัตถุหรือร่างกายนี้มันก็จะถูก
 ท้องเป็นไปตาม. ดังนั้นความเชื่อ ความคิด ความเห็นที่
 เชื่อว่า วัตถุนำจิต นั้นแหละ คือวัตถุนิยม ; นี้ก็เป็น
 ลักษณะหนึ่งของวัตถุนิยม.

พวกนี้ พวกที่นิยมวัตถุนั้นเขาเชื่อกันว่า ถ้าเราทำ
 การพัฒนาทำให้เจริญนั้น, การพัฒนา หรือการทำให้เจริญ
 นั้น มันขึ้นอยู่กับวัตถุ โดยมุ่งแต่จะพัฒนาหรือให้เจริญ
 ทางวัตถุ ซึ่งมีผลมหาศาล ออกมาเป็นที่พอใจมากมายได้
 เหมือนกัน ; แต่มันเสียสมดุลในการที่ว่าจิตจะนำวัตถุ

มันไม่สมතුล, มันก็ถูกให้วัตถุนำไป, เฮ เฮ เขกันไปทางวัตถุ. ฉะนั้นการที่ถือว่า ความเจริญหรือการพัฒนาขึ้นอยู่กับ วัตถุ นั้นแหละ คือวัตถุนิยม, เป็นความคิดที่เป็นวัตถุนิยม; ฉะนั้นการพัฒนาวัตถุจนท่อมโลก พัฒนากันจนโลกเป็นทาส ของวัตถุนิยม, นั้นแหละคือวัตถุนิยม.

แล้วเขาก็ บูชาวัตถุนิยม เป็นลัทธิที่จะช่วยให้รอด ใต้ ก็บูชามัตถุนิยมอย่างเป็นสิ่งสูงสุด, นับตั้งแต่บูชามความ เอร็ดอ่อยทางกามารมณั้ ทางวัตถุเป็นพระเจ้า, หรือ ยึดถือเอากฎเกณฑ์บัญญัติ ทั้งหลายที่บัญญัติไว้ โดยอาศัย หลักทางวัตถุเป็นพระเจ้า. การมีวัตถุเป็นพระเจ้า นั้นแหละ คือลัทธิวัตถุนิยม, เอาวัตถุเป็นสิ่งสูงสุด จึงมีการจม อยู่ในความหลอกลวงของวัตถุอย่างหลับหูหลับตา, พัฒนามัตถุน จนเป็นทาสของวัตถุ.

ระวังให้คี่ ๆ ผู้ที่ชอวัตถุและพัฒนากทางวัตถุนั้น อย่าให้มันไปถึงขนาดว่า พัฒนากจนตัวเองตกเป็นทาสของ วัตถุ; นี้พุทธบริษัทจะต้องระมัดระวัง มิฉะนั้น จะสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นพุทธบริษัทจนหมดสิ้น.

ลักษณะคั้งที่กล่าวมานี้เรียกว่าวัตถุนิยม คือบูชา
ความเอรีดอรร้อยจากวัตถุ, เห็นวัตถุเป็นสิ่งสำคัญ จะเป็น
เครื่องนำจิต พัฒนาจิต ก็คือพัฒนาทั้งหมดแล้วก็ บูชาวัตถุ
หรือกฎเกณฑ์ ทางวัตถุเป็นพระเจ้า มันมีลักษณะอย่างนี้.
รวมความแล้วก็คือวัตถุเป็นใหญ่ วัตถุเป็นหลัก วัตถุเป็น
ความจริง เอาจิตเป็นเรื่องเหลวไหลหลอกลวง เป็นเพียง
ปฏิกิริยาทางวัตถุ.

วิทยาศาสตร์มีส่วนช่วยให้เกิดความคิดเช่นนั้น,
พลังงานนั้นมันเป็นผลออกมาจากสสาร ก็เลยว่สสารนั้นแหละ
ทำให้เกิดพลังงาน. กายันั้นแหละให้เกิดจิตหรือพลังของจิต
ทางวิทยาศาสตร์มันก็ชวนให้คิดอย่างนั้น ชวนให้เชื่ออย่างนั้น;
มันก็เกิดความยุ่งยากลำบาก แก่พวกที่จะชี้แจงว่ จิตนั้นมัน
นำวัตถุ.

**ต้องศึกษาให้ถูกต้องว่
ชีวิตต้องประกอบด้วยวัตถุและจิต.**

เมื่อเรารู้จักลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าวัตถุนิยม
วัตถุนิยม กัน ทุกๆ ลักษณะแล้ว ก็จะได้พิจารณากันต่อไป

ถึงข้อที่จะต้องทราบ จะต้องรู้ จะต้องเข้าใจโดยประจักษ์ ซึ่ง จะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาอันนี้ได้ คือแก้ปัญหาในการที่ ว่า โลกมันตกเป็นทาสของวัตถุ จมปลักอยู่ในวัตถุ นี้จะแก้ กันอย่างไร; ก็ควรจะมีสิ่งซึ่งควรจะสนใจ หรือมันจะเป็น ไปได้ ในทางที่จะแก้ปัญหานี้.

ต้องเริ่ม ศึกษากันเสียใหม่ให้ถูกต้อง ว่าชีวิต ชีวิตนี้ มัน ประกอบขึ้นด้วยวัตถุและจิต เรียกเป็นภาษา ธรรมะในทางศาสนาว่า นามและรูป, รูปและนาม. ชีวิตมัน จะเป็นรูปอย่างเดี่ยวไม่ได้; เป็นนามอย่างเดี่ยวไม่ได้ ชีวิต ประกอบด้วยของสองอย่างคือวัตถุ และจิต : รูป และ นาม. ดังนั้น มันต้องจัดการให้ถูกต้อง ทั้งเรื่องของรูปคือ วัตถุ และเรื่องของจิต. ถ้าไปยึดแต่วัตถุฝ่ายเดียว มันก็ผิด หหมด มันก็ผิดหมดจนหกคะเมนไปเลย. นี้ให้รู้เสียก่อนว่า ชีวิตนี้ประกอบขึ้นด้วยวัตถุและจิต; ดังนั้น ต้องมีความถูกต้อง ทั้งสองเรื่อง แล้วแม้ว่าจะดูโลก โลกในความหมายรวม กันหมดทั้งโลก ไม่แยกเป็นชีวิตก็ยังเห็นได้ว่า โลกนี้มันก็ ประกอบอยู่ด้วยวัตถุและจิตสองอย่างอีกนั่นเอง. นี้จะยัง เห็นได้ง่ายว่า จิตนำวัตถุ, วิวัฒนาการของโลกดำเนินไป

ในลักษณะที่ว่าจิตนำวัตถุ. มนุษย์คนหนึ่งก็ดี, หรือว่าโลกทั้งสากลจักรวาลก็ดี, มันประกอบอยู่ด้วยสิ่งสองอย่าง คือวัตถุและจิต. เราจะต้องมีความรู้ถูกต้องทั้งสองเรื่อง.

ที่นี้ก็มารู้จักให้ลึกลงไปอีกว่า จะเป็นวัตถุก็ดี เป็นจิตก็ดี มันเป็นเพียงสักว่าธาตุตามธรรมชาติ; คำสอนอย่างนี้ ดูจะมีแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้นแหละ ที่ว่าไม่มีอะไรที่มีใช้ธาตุ, มันเป็นธาตุทั้งนั้นแหละ; ฝ่ายรูปธรรมก็เป็นธาตุ, ฝ่ายนามธรรมก็เป็นธาตุ, ตลอดถึงปฏิภิกิริยาต่าง ๆ มันก็เป็นธาตุ, ความสุขก็เป็นธาตุ, ความทุกข์ก็เป็นธาตุ, ไม่มีอะไรที่มีใช้ธาตุ; จนกระทั่งถึงพระนิพพาน ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ. หากแต่ว่ามันชนิดที่เป็นอสังขตะคือไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง หรืออะไรปรุงแต่งได้, มันเป็นธาตุอิสระอย่างนั้น, แต่ถึงอย่างนั้นมันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ. ส่วนสิ่งอื่น ๆ นอกไปจากพระนิพพาน นั่นก็เป็นสังขารปรุงแต่ง มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็ยังเป็นธาตุตามธรรมชาติ แต่ว่าเป็นฝ่ายสังขตะ คือมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง.

คำว่าทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาตินี้ ดูจะไม่มีในลัทธิศาสนาอื่น ดูจะมีแต่ในพุทธศาสนา, เท่าที่เคย

ศึกษาสังเกตมา มันพบว่ามีแต่การบัญญัติสั่งสอนอยู่ในพระ-
พุทธศาสนา. ทุกอย่างแต่ละอย่างเป็นเพียงสักว่าธาตุตาม
ธรรมชาติ จะเป็น สังขตะ หรือ อสังขตะ ก็ดี จะเป็นสังขาร
หรือเป็นวิสังขารคือนิพพานก็ดี มันก็เป็นสักแต่ว่าธาตุตาม
ธรรมชาติ.

นี่เราก็ไม่ลุ่มหลงวัตถุกินไป, ไม่ลุ่มหลงจิต
กินไป, เพราะทั้งสองอย่างมันเป็นเพียงสักว่าธาตุตาม
ธรรมชาติ; ก็เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธาตุ ข้อนี้
อย่างถูกต้อง ว่าพวกที่เป็น สังขตธาตุ ก็ล้มลุกคลุกคลาน
ไปตามเหตุตามปัจจัยที่ปรุงแต่ง, ส่วนที่เป็น อสังขตธาตุ มัน
ก็ไม่ล้มลุกคลุกคลานอะไร คงที่แน่นอน เทียงแท้เป็น
นิรันดร; นี่มันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่เห็นเป็น
ตัวเป็นตนที่จะเอามายึดมั่นถือมั่น, เห็นเป็นธาตุตาม
ธรรมชาติ. นี่เรียกว่า ฐลึกลึงที่สุดของเรื่องที่จะต้องรู้
สำหรับเรื่องที่เรียกกันว่า วัตถุก และ จิต, ยังรู้ไปถึงเรื่องที่สาม
ซึ่งไม่ใช่วัตถุกและจิต คือ พระนิพพาน.

เรื่อง วัตถุกและ จิตนี้เป็นสังขารปรุงแต่ง — ปรุงแต่ง
— ปรุงแต่งกันอยู่ในวงนี้, ในขอบเขตอันนี้. ส่วนพระนิพพาน

นั้น ไม่อยู่ในวงนี้ ไม่อยู่ในขอบเขตอันนี้ เพราะ อยู่เหนือ
 การปรุงแต่ง : ไม่ปรุงแต่งสิ่งใด, และไม่ถูกสิ่งใดปรุงแต่ง
 ไม่มีอาการปรุงแต่งนั้นเป็นนิพพาน. เราเลยมารู้มากกว่าที่พวก
 นั้นรู้ ซึ่งรู้กันแต่เรื่องจิต และเรื่องกายและเรื่องจิต นี้ยังรู้
 ถึงเรื่องนิพพาน ที่สูงไปกว่า, และ จะเป็นเครื่องยุติหรือ
 ดับเสียซึ่งเสนาหันธ์ของกายและของจิต.

ถ้าเรารู้ขึ้นมาถึงขนาดนี้ มันง่ายนะที่จะรู้วิธีที่จะ
 กำจัดทุกข์เศษของวัตถุนิยม; ถ้าเรารู้เพียงค้ำคนเดียว คือรู้
 แต่จิตค้ำคนเดียว หรือวัตถุค้ำคนเดียว มันก็ไม่สมคูล, เป็น
 ความรู้ที่ไม่สมคูล. ไม่มีรากฐานที่สมคูล มันก็ไม่รู้อย่าง
 แท้จริงและอย่างถูกต้องได้; เพราะมันเป็นความรู้ที่บกพร่อง
 หรือมันไม่สมคูล คือไม่รู้เรื่องวัตถุอย่างเพียงพอ, ไม่รู้เรื่อง
 ของจิตอย่างเพียงพอ และ ไม่รู้เรื่องที่อยู่เหนือของความ
 เป็นวัตถุและจิต อย่างเพียงพอ ก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึง
 ธรรมสัจจะ แห่งความหลุดพ้น. ธรรมสัจจะแห่งความ
 รอด, ธรรมสัจจะแห่งความหลุดพ้น มาจากความรู้ที่รู้อย่างถูก
 ต้องครบถ้วนทั้งเรื่องวัตถุและเรื่องจิต, และเรื่องที่สูงไปกว่า
 นั้น คือมิใช่วัตถุและมิใช่จิต คือเรื่องของพระนิพพาน.

ศึกษากันมาถึงขั้นนี้ ก็รู้หมดสำหรับที่จะแก้ ปัญหายุ่งยากของเรื่องทางวัตถุ; เมื่อเอาความรู้อันถูกต้องของเรื่องวัตถุและของเรื่องจิตมารวมกันเข้ามันก็เป็นเรื่องของธรรมะหรือธรรมนิยม, ธรรมนิยมจึงเป็นเรื่องความถูกต้องของทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุ; แล้วก็ เป็นเหตุให้รู้จักสิ่งที่ตรงกันข้าม คือมิใช่จิตและมิใช่วัตถุ คือ เรื่องของวิสังขารหรืออสังขตะ ซึ่งไม่มีอะไรจะปรุงแต่งได้ นี่มันก็เลยวัตถุเลยจิตขึ้นไป.

การรู้เพียงด้านเดียวเพียงเรื่องเดียว แม้จะรู้กันสักเท่าไร ๆ เท่าไร มันก็ ไม่ทำอะไรให้ถูกต้องได้ เพราะมันรู้ ชีวเดียว; จะรู้เรื่องของวัตถุนี้ยิ่งกว่านี้ มันก็แก้ปัญหามาไม่ได้. แต่ว่าแน่นอนมันอาจจะผลิตหรือประดิษฐ์สิ่งที่ เป็น วัตถุออกมา อย่างน่าประหลาดอย่างน่ามหัศจรรย์ อย่างยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกที; อย่าง เดียวนี้มันมีอะไรเกิดขึ้นมาใหม่ ๆ ตั้งแต่ เรื่อง *อวกาศ* เรื่อง *ปรมาณู* กระทั่งเรื่อง *คอมพิวเตอร์* อะไร อะไร; ที่อาศัยระบบอันลึกซึ้งนั้น มันก็ออกมา ๆ. แล้ว มันยังจะออกมาอีก ซึ่งก็น่าอัศจรรย์ยิ่งกว่านั้น; แต่มัน

เป็นเรื่องทางวัตถุอยู่นั่นเอง มันก็เป็นความรู้สึกเดียวหรือ
 ครั้งเดียวอยู่นั่นเอง มันไม่สามารถจะแก้ปัญหา.

ต้องสนใจทำชีวิตให้เป็นธรรม.

นี่เราจะต้องมีความรู้ครบถ้วน ทั้งสองซีกของ
 วงกลม, แล้วก็รู้เรื่องที่อยู่นอกวงกลมเหล่านั้นด้วย. รวม
 ความว่า รู้เรื่องวัตถุดี รู้เรื่องทางจิตดี แล้วก็รู้เรื่องที่เหนือ
 ไปกว่าวัตถุและจิต เป็นระบบธรรมะที่จะใช้เป็นหลักวิชา
 อันสมบูรณ์ ในการที่จะทำจิตให้หายโง่, ทำจิตให้อยู่เหนือ
 ความหลอกลวงหรือเสน่ห์อันร้ายกาจของวัตถุ. นี่เราจะ
 ต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ธรรมะ คือความถูกต้องของวัตถุ
 และจิต ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงโดยเฉพาะ ที่จะต้องปฏิบัติ
 ให้ได้ยิ่งๆ ขึ้นไป จนเป็นปรกติมีชีวิตเป็นธรรมะ, มี
 ธรรมะเป็นชีวิต; เพราะปฏิบัติถูกต้องทั้งระบบกายและ
 ระบบจิต คือถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุและทั้งฝ่ายธรรม.

ฉะนั้น ขอให้รู้และยอมรับรู้ไว้ด้วยว่า คำว่าธรรม,
 ธรรมะนั้น คือความถูกต้อง ทั้งฝ่ายระบบวัตถุ และ
 ฝ่าย ระบบจิต และยังยิ่งขึ้นไปกว่า ระบบวัตถุและระบบจิต,

มันเป็นความถูกต้องทั้งหมดทั้งสิ้น ; แล้วปัญหาอะไรมันจะ
เกิดได้ ถ้ามันรอบรู้กันถึงขนาดนี้. นี่เราจะแก้ปัญหาได้
ก็ด้วยการมีธรรมะเป็นตัวชีวิต, อย่าให้เพียงแต่ว่าวัตถุเป็น
ตัวชีวิต, หรือจิตเป็นตัวชีวิต.

ต้องมีธรรมะคือความถูกต้อง ของสิ่งทั้งสองนั้น
รวมไปทั้งสิ่งที่อยู่เหนือสิ่งทั้งสองนั้น มารวมเป็นหลักเกณฑ์,
มาเป็นระบบที่ชีวิตนั้นดำเนินอยู่ เลยเกิดคำขึ้นมาอีกคำหนึ่ง
ว่า ธรรมชีวิต. ใช้คำบาลีว่า ธรรมชีวิต หรือใช้เป็นสันสกฤต
ว่า ธรรมชีวิต อะไรก็ได้ แต่ขอให้มันมีความหมายว่า มี
ธรรมะเป็นตัวชีวิต เท่านั้นแหละ มันตะเพิด วัตถุหรือวัตถุ-
นิยมกระเด็นหายไปหมด, แล้วยังจะ ตะเพิดระบบจิต
นิยมบ้างลั้งให้หายไปหมด, เหลืออยู่แต่ความถูกต้อง
คือธรรมนิยม.

ชีวิตนี้ประกอบอยู่ด้วยธรรมะแล้วเข้าถึงความจริง
ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทุกชนิดเป็น
สักว่าธาตุตามธรรมชาติ; เมื่อเป็นธาตุตามธรรมชาติแล้ว
ก็มาเป็นตัวตน หรือเป็นของตนไม่ได้ มันก็ไม่ยึดถือ
โดยความเป็นตัวตนหรือเป็นของของตน เพราะเห็นความ

ที่ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสัปดาห์ธาตุตามธรรมชาติ. ^๕คือทางออก หรือทางลับ ที่จะออกมาเสียได้จากวัฏฏนิยาม.

เอาธรรมะมาเป็นหลักของชีวิตหรือถ้าดีกว่านั้นก็เอา ธรรมะเป็นตัวชีวิต; อย่าไปเอาตัวชีวิต ที่วัฏฏหรือจิต เลย, เอาตัวชีวิตที่ธรรมะคือความถูกต้องของสิ่งทั้งสองนั้น เรียกว่าธรรมะ, แล้วก็มี การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตาม หลักของธรรมะ. คำว่าธรรมะ ธรรมะ^๕ มีความหมาย ที่ดีที่สุด ที่ควรกำหนดจดจำไว้ ว่าธรรมะ, ธรรมะ^๕คือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง แก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้น ตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น นั่น คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ.

ธรรมะ เกิดมาจากการที่รู้จักธรรมชาติ, รู้จัก ความจริงของธรรมชาติโดยครบถ้วน คือ รู้จักตัวธรรมชาติ, รู้จักตัวกฎของธรรมชาติ, รู้จักตัวหน้าที่ตามกฎของ ธรรมชาติ, แล้วก็รู้จักผลอันเกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่; มีอยู่ ๕ อย่างที่จะต้องรู้ รู้ธรรมชาติ : รู้กฎของธรรมชาติ, รู้จักหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, รู้จักผลที่เกิดมาจากหน้าที่ แล้วก็รู้ว่า สิ่ง^๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้น

แหละคือตัวธรรมะ ที่มีความหมายจำเป็นที่จะต้องมาก่อน หรือยิ่งกว่าความหมายอย่างอื่น รู้จักหน้าที่ที่จะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

รู้ธรรมชาติ ก็ไม่หลงไหลเอาธรรมชาติใด ๆ มาเป็นตัวตน, ของตน รู้จักกฎของธรรมชาติ ก็สามารถจะรู้วิธีที่จะควบคุมสิ่งที่เป็นธรรมชาติในภายในนี้ ร่างกายจิตใจ, ธาตุชั้นธรรมาธาตุต่าง ๆ นี้ ให้ถูกต้อง แล้วก็รู้หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติว่า จะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างไร ธรรมชาติเหล่านั้นจะไม่เกิดเป็นปัญหา หรือเป็นความทุกข์ขึ้นมา.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นคือสิ่งที่จะดับทุกข์ได้; คำสั่งสอนทั้งหมดทั้งสิ้นในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ มันไม่มีอะไรมากไปกว่าหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่เราทุกคนจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง, แล้วก็เอาชนะความทุกข์ทั้งปวงได้, รู้จักมันดีทั้งเรื่องวัตถุ เรื่องจิต และเรื่องที่ตรงกันข้าม คือเรื่องของพระนิพพาน.

ในทางอภิธรรม เขามีอีกคำหนึ่งคือคำว่า เจตสิก, มันรวมอยู่กับจิต ไม่ต้องแยกก็ได้ รู้เรื่องกาย รู้เรื่องจิต

แล้วก็เรื่องนิพพานเลยก็ได้ เป็นที่ดับ. แต่อภิธรรมที่เขาเรียน ๆ สอน ๆ กันอยู่ เขามีแยกเจตสิกออกจากจิต เลยกลายเป็น ๔ เรื่อง เรื่องรูป, เรื่องจิต, เรื่องเจตสิก, แล้วก็เรื่องนิพพาน. เจตสิก กับ จิต นั้น ไม่แยกกันได้ เพราะฉะนั้นเอาเป็นเพียงเรื่องเดียว มันก็รูเรื่อง ภายนอกอย่างดี, รูเรื่องจิตอย่างดี, รูเรื่องสิ่งตรงกันข้าม ที่จะดับเสียได้ซึ่งวัตถุและจิต คือเรื่องพระนิพพาน, ทั้งหมดเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

มีเรื่องธาตุว่าไว้เป็นหลักว่า รูปธาตุ อรูปธาตุ และนิโรธธาตุ; รูปธาตุคือธาตุที่มีรูปเป็นวัตถุ, อรูปธาตุคือธาตุที่ไม่มีรูปเป็นวัตถุ; ส่วน พระนิพพานนั้นเป็นนิโรธธาตุ ไม่รวมอยู่ในคำว่ารูปธาตุหรืออรูปธาตุ แต่เป็นอีกธาตุหนึ่งเรียกว่านิโรธธาตุ; ธาตุเป็นเครื่องดับ เสีย ซึ่งรูปธาตุ และอรูปธาตุ.

ถ้าเราศึกษาจนรู้จักความเป็นธาตุ อย่างนี้แล้ว มันจะไปลงมายลงไหลในวัตถุอย่างไรได้. กิจคุณอะมันรู้ทั้งหมดทุกเรื่องของวัตถุของจิต และสิ่งที่อยู่เหนือหรือตรงกันข้าม เป็นที่ดับแห่งวัตถุและจิต คือดับความโง่ความ

หลงที่จะไปยึดมั่นในเรื่องของวัตถุและจิต เพราะรู้เรื่องของพระนิพพาน พุทธบริษัทเรา โดยแท้จริง, มันจึงตกไปเป็นวัตถุนิยมไม่ได้. พุทธบริษัทที่แท้จริงจึงไม่โง่ ไม่อาจจะโง่พลัดตกลงไปอยู่ใต้อำนาจของวัตถุนิยมได้; เพราะมันรู้เรื่องจริงรู้ธรรมะ หรือธรรมนิยมนำมาจะควบคุมความถูกต้องของวัตถุและจิต.

หลักปฏิบัติทำชีวิตให้มีธรรมนิยมน.

ที่นี้ก็มาถึงธรรมนิยมน หรือความถูกต้องนี้กันต่อไป, เมื่อกล่าวโดยหลักปฏิบัติ ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ ได้แก่เรื่องอัฐจตุคัมภรค เรื่องความถูกต้อง ๘ อย่าง ๘ ประการ มารวมกันเข้าเป็นเรื่องเดียว เรียกว่า มรรคมีองค์แปด ถ้าเรารู้เรื่องวัตถุเรื่องจิตและเรื่องนิพพานถูกต้องแล้ว เราจะสามารถปฏิบัติให้มันมีความถูกต้องแปดประการนี้ขึ้นมาได้ โดยสะดวกหรือเป็นไปได้, ปฏิบัติครบถ้วนในองค์มรรคทั้งแปด ก็มีสิ่งที่เรียกว่าธรรมชีวิต มีชีวิตเป็นธรรม, มีธรรมะเป็นชีวิต, มีชีวิตเป็นความถูกต้อง แปดประการ :—

— สัมมาทิฏฐิ ถูกต้องทางทิฏฐิ ความคิด ความเห็นความรู้ ความเชื่อ หรืออะไรก็ตาม, ที่มันเป็นความเห็นแล้วถูกต้อง.

— ทางความมุ่งหมายต้องการ เมื่อมันมีทิฏฐิถูกต้องแล้ว มันก็มุ่งหมายได้ถูกต้อง.

— แล้วก็มี การกระทำทางวาจาถูกต้อง.

— ทางการทำกรงานถูกต้อง.

— ทางการดำรงชีวิตถูกต้อง.

— แล้วมันก็มี การกระทำทางจิต คือมีความพากเพียรถูกต้อง.

— มีสติถูกต้อง.

— มีสมาธิถูกต้อง.

มีความถูกต้องครบหมด ทั้งเรื่องทางวัตถุ เรื่องทางจิตและเรื่องที่มันเหนือออกไป ที่เหนือกว่านั้น. เรื่องวัตถุเรื่องจิตนั้นก็เป็นเรื่องโลกๆ มันอยู่ในโลก. ถ้าเป็นเรื่องของพระนิพพานก็เป็นโลกุตระ หรืออยู่นือโลก. เทียบนี้ก็มารู้จักที่ถูกต้อง ครบถ้วนทั้งเรื่องโลก และเหนือโลก.

จิตนี้ ถ้าจะเปรียบเทียบแล้ว มันก็เป็นสิ่งที่น่าสงสาร มัน ติดมาในชีวิต กลออกจากท้องมารดา ไม่รู้อิโหน่อิเหน่อะไร, ไม่รู้จะไปทางไหน. ที่นี้อะไรมาถึงเข้า มาเกี่ยวข้องกันด้วยการสัมผัส มันก็ตะครุบเอาความหมายนั้น ๆ, แล้วสิ่งแรกที่มันตะครุบเอา ก็คืออรสอร้อยของวัตถุ; จิตก็เลยเริ่มผิต เริ่มโง่ เริ่มหลง ก็ต้องรับโทษ สมกับความโง่ ความหลง ก็เป็นทุกข์ทรมานเรื่อยไป ๆ, จนกระทั่งเอือมระอา จนเห็นความจริงว่า ไม่ไหวแล้ว ทนไม่ไหวแล้ว ต้องเปลี่ยนแล้ว. นี่มัน จึงหันมาศึกษาความจริงของเรื่องธรรมะ ปฏิบัติตามหลักของธรรมะ แล้วกับบรรลुพระนิพพาน; เรียกว่าออกมาเสียได้จากวัตถุนิยม ทางวัตถุหรือกาย, แล้วก็ออกมาเสียได้จากเรื่องของจิต ก็มาสู่ที่ว่างข้างนอก คือพระนิพพาน, มีความถูกต้องทั้งทางวัตถุ และทางจิต. นั่นแหละคือมนุษย์ที่ถูกต้อง มนุษย์ที่เต็มเปี่ยมถึงยอดสุดของการเป็นมนุษย์แล้ว, ไม่หลง ไม่จม ไม่ติดอยู่ในเรื่องของวัตถุ.

ดังนั้น จงสนใจในเรื่องของธรรมะ คือ อริยอัฏฐังคิกมรรค นั้นเป็นทางออก คำว่าทาง ทางนี้เป็นทางออก, ทางออกมาเสียได้จากความทุกข์, ออกมาเสียได้จากปัญหา.

หรือจะพูดให้กว้างกว่านั้น ว่าออกมาเสียจากโลก, ออกมา
 เสียจากโลก หมายความว่า ออกมาเสียจากอิทธิพลทุกอย่างชนิด
 ที่มันมีอยู่ในโลก ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวเนื่องกัน ยุคนั้นก็คือวัตถุนิ-
 นิยม; ออกมาเสียจากสิ่งที่มีอิทธิพลครอบงำจิตใจ ครอบ
 งามโลก, ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม นี่มันเป็น
 สิ่งสุดท้าย ที่จะแก้ปัญหาก็ได้ ในข้อที่ว่า เกี่ยวนี้ *ทำไมจึง*
มีความทุกข์มากขึ้น เพิ่มขึ้น? เพราะไม่รู้เรื่องนี้ ไปหลง
 พัฒนาวัตถุ จนตกเป็นทาสของวัตถุยิ่งขึ้น, และเป็นกัน
 กันทั้งโลก. นำชนบ่าชนที่สุด ที่ช่างร่วมมือร่วมใจร่วมแรง
 กันดีทั้งโลก, พัฒนาวัตถุขึ้นมาหลอกหลอนชาวโลกให้หลง
 ติด ให้หลงติดอยู่ในวัตถุนิยม; แล้วก็จมอยู่ในความหลงนี้
 ก็เร่าร้อนกันไปทั้งโลก ทั้งโลกเลย แล้วมันอาจจะลุกลามไป
 ถึงเทวโลก มารโลกอื่นๆ ด้วย เพราะความลุ่มหลง.

เลิกหลงติดทางวัตถุ มาศึกษาธรรมนิยามเถิด.

ฉะนั้น อย่าพอใจในความลุ่มหลง ในสิ่งที่เรียกว่า
 สวรรค์วิมาน ของทิพย์ เทวดา อะไรกันนัก; ถ้าหากว่าสิ่ง

เหล่านี้มันเป็นเรื่องลุ่มหลงในความสุขทางเนื้อหนังแล้วก็มันควรจะถือว่าเป็นเรื่องบ้าบอมากกว่า; ฉะนั้นสวรรค์ที่พูดกันถึงกันอยู่นั้น, ไปใคร่ครวญดูให้ดี มันมีความหลงในวัตถุนิยม. พวกคอมมิวนิสต์จึงยกเอามาเป็นข้ออ้างว่า นี่บ้า นี่หลง, นี่ไม่เอาไม่เอา. เราที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็ฟังให้ดี มันจะไปเข้ารอยเดียวกันว่า ไปลุ่มหลงในรสอันอร่อยสูงสุดของวัตถุนิยม ซึ่งเขารู้จักเกลียดกันแล้ว, แล้วจะมาหลงอยู่ในสิ่งที่เขาเริ่มเกลียดกันแล้วได้อย่างไร.

ในที่สุดนี้ก็จะต้อง มุ่งหมายมุ่งมาดปรารถนา จะถอนตัวออกมาเสียจากวัตถุนิยม, *ตนเป็นที่พึ่งแก่ตน*; แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ตรัสสอนวิธีปฏิบัติเพื่อการถอนตน; แต่พระองค์ก็ช่วยถอนให้ไม่ได้ ทรงทำได้แต่เพียงบอกให้ทำ อย่างนั้น ๆ, เปรียบเหมือนกับ *ผู้ชี้ทางให้เดิน* ถ้าคนไม่เดิน พระพุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้. พระองค์ก็ตรัสว่า อย่างนี้ว่าตถาคตก็ได้บอกหนทางแล้ว; แต่มันไม่มีคนจะเดินจะว่าอย่างไร *คนชี้ทางมี* แต่คนเดินมันไม่เอา จะว่าอย่างไร.

มาศึกษาให้รู้ความเลวร้าย เสน่ห์อันเลวร้ายของวัตถุนิยม หลอกลวงคนไปจมปลักอยู่ในเรื่องของวัตถุ,

ทรมานจิตใจอยู่ด้วยเรื่องมีกิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม ทำกรรม
 แล้วรับผลกรรม, รับผลกรรม แล้วก็เพิ่มกิเลส, แล้วก็เพิ่ม
 กรรม แล้วก็เพิ่มผลของกรรม แล้วก็เพิ่มกิเลส. นี่คือ
 อាកาโรว่ามันจมปลักอยู่ในวัฏฏนิยาม เห็นแก่ความสุขสนุก
 สนานเอร็ดอร่อยทางรูปธรรมก็ได้ ทางอรูปธรรมก็ได้;
 แต่ทางอรูปธรรมนั้นเป็นไปน้อยมาก ฉะนั้นเราจึงไม่พูดถึง
 กัน. แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม่ใช่เรื่องดับทุกข์, อรูปธรรม อรูป-
 ฌาน อรูปสุข นี้ ยังไม่ใช่เรื่องดับทุกข์ มันต้องมาเป็น
 เรื่องของ พระนิพพาน จึงจะเป็นเรื่องของการดับทุกข์,
 คืออยู่เหนืออำนาจของวัฏฏ โดยประการทั้งปวง.

วิชาชีพถึงความจริง ชั่วนี้ แล้วความเกลียดใน
 วัฏฏนิยามมันก็จะตั้งต้น เห็นความเลวร้าย, อาทีนห ความ
 เลวร้าย โทษอันตำทราวมของวัฏฏนิยาม, ก็จะเกลียดวัฏฏนิยาม;
 แล้วจิตใจก็จะหันเหไปในทางตรงกันข้าม คือธรรมนิยาม
 คือพระนิพพาน; มีความพอใจในความสุขที่แท้จริง สงบ
 เยือกเย็นแท้จริง มันก็เริ่มเกลียดวัฏฏนิยาม, เกลียดวัฏฏนิยาม
 จนไม่อยากจะแตะต้อง เหมือนกับเป็นของสกปรก, ไม่อยาก
 แม้แต่จะเอาเท้าไปเชี่ยๆ มันก็เกลียดมากถึงขนาดนี้; เพราะ

ว่ามีความรู้จักสุขอันแท้จริง มาจากการรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวง
ตามที่เป็นจริง.

พุทธบริษัทต้องศึกษา ปฏิบัติเพื่อออกไปจากวัฏฏนิยาม.

เป็นพุทธบริษัทกันให้ถูกต้องเถอะ มันก็รอด
เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ร้อย่างครบถ้วนในเรื่องของวัฏฏนิยาม
จิตนิยาม ธรรมนิยาม และเรื่องของพระนิพพาน ก็ตื่นจาก
หลับคืออวิชชา, ปลอดภัยจากการบีบคั้น ของสิ่งเหล่านั้น
ก็เป็นผู้เบิกบาน; เบิกบานด้วยธรรมนั้นมันไม่รู้จักโรย
แต่เราใช้คำว่าเบิกบานเป็นกิริยาอาการของดอกไม้อื่นเหล่านั้น เห็น
ว่ามันบาน ต่อเมื่อบานมันก็จะสวยงามถึงที่สุด. แต่ถ้ามัน
เป็นเรื่องวัฏฏอย่างนี้ เตี้ยว่ามันก็โรย มันก็เหี่ยวแห้ง; ทาง
จิตที่มีธรรมะเป็นชีวิตนั้น มีความเบิกบานชนิดที่ไม่กลับ
ร่วงโรยเหี่ยวแห้ง นี่ก็คือความหมายของพระนิพพาน.

จะเปรียบเทียบด้วยเรื่องโรคทางจิต การหลงวัฏฏ
เป็นทาสของบุชชาวัฏฏเป็นพระเจ้า นั้นเป็นโรคทางวิญญาน
ที่ขาดสัมมาทิฐิ มีแต่มีจณาภิฐิหรืออวิชชา นั้นแหละเป็น

เหตุให้เกิดโรค, เกิดโรคทางวิญญาณ ชำมิจนาทิฏฐิ ทำลาย
อวิชชาให้หมดไป นั่นแหละ คือการหายจากโรค. ที่ว่า
อาศัย อริยมรรคมีองค์แปด เป็นทางสายกลาง ที่จะชำมิจนา-
ทิฏฐิ ทำลายอวิชชา นั่นแหละ คือยา, การใช้ยาเพื่อให้เกิด
การหายโรค.

แต่ถ้าใครไม่ยอมรับว่าตนกำลังมีโรคอย่างนี้ก็
ไม่มีทางที่จะพูดกัน; ถ้ามองเห็นว่า เรากำลังเป็นโรค
อย่างนี้, มีโรคทางวิญญาณ จมปลักอยู่ในรสอันหลอกลวง
ของสังขารทั้งหลายทั้งปวง และก็เจ็บป่วยเป็นโรค เพราะมี
อวิชชาหรือมิจนาทิฏฐิเป็นต้นเหตุ ก็ฆ่าทำลายต้นเหตุนี้เสีย
ก็เป็นการหายโรค. วิธียุ่ก็คือการดำเนินอยู่ในความถูกต้อง
ของสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ; *เอาบทนิยามกลาง ๆ ว่า*
ธรรมะคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ของตน ทุก
ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น. ความหมาย
เดียวกันกระจายออกมาเป็นแปดอย่าง : เป็นความถูกต้อง
แปดอย่าง ซึ่งรวมกันก็เป็นอัฐังคิกมรรค; นั่นคือทางออก
ของสัตว์ทั้งหลาย ที่จะออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม.

ต้องปฏิบัติธรรมเป็นธรรมชีวิต

ชีวิตจึงจะออกจากวัฏฏนิยาม.

ที่นี้เราก็มีความมุ่งหมายส่วนใหญ่ ในการที่จะตั้ง
 มนุษย์ออกมาเสียจากอำนาจของวัฏฏนิยาม เราก็ต้องเผยแผ่
 สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะ อย่างถูกต้องและเพียงพอ ให้เพื่อน
 มนุษย์ทั้งหลายรู้จักสิ่ง ๆ นี้ และใช้ปฏิบัติให้อยู่กับเนื้อกับ
 ตัว เป็นธรรมชีวิต, เป็นธรรมชีวิต มันก็รอดได้. นี่เป็น
 เรื่องของปณิธานข้อที่สาม ว่าจะตั้งโลกออกมาเสียจากวัฏฏ
 นิยาม ด้วยการช่วยกันมีธรรมะ, ด้วยการช่วยให้มีการศึกษา
 การรู้ การมีธรรมะ, มีการปฏิบัติธรรมะ จึงจะมีธรรมะ
 มีแต่ความรู้เฉยๆ มันก็ไม่มีธรรมะ; แม้ว่ามันจะมีความ
 รู้ธรรมะ แต่ตัวไม่ได้ปฏิบัติธรรมะ ก็ไม่มีธรรมะ, แล้วเราก็
 ต้องช่วยเหลือกันให้ถึงที่สุด ให้รู้เรื่องของธรรมะ, แล้ว
 ก็ปฏิบัติธรรมะ จนมีธรรมะ, และก็รู้จักใช้ธรรมะนั้นให้
 เป็นประโยชน์ ในการตั้งโลกออกมาเสียจากวัฏฏนิยาม.

ตั้งโลก ตั้งที่ไหน? คำว่าตั้งโลก ตั้งที่ไหน? ไป
 ตั้งโลกก้อนใหญ่ก้อนนี้อ่างไร? มันก็ไม่ใช่; มันก็ถึงคน

ทั้งโลก มันก็ไม่ใช่; แต่ว่ามันตั้งจิต ตั้งจิตของคนแต่ละคน ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม. ใครจะช่วยดึงให้ใครได้? ทุกคนมันจะต้องดึงของตัวเอง โดยหลักที่ว่าตนเป็นที่พึ่งแก่ตน; ดังนั้นที่จะช่วยได้ ก็คือทำให้ทุกคนแต่ละคนมีความรู้เรื่องนี้ คือรู้เรื่องตั้งจิตของตน ออกมาเสียจากความลุ่มหลงในวัตถุหรือวัตถุนิยม, ช่วยกันเผยแผ่ให้เพียงพอ สำหรับที่เขาจะสามารถตั้งจิตของตน อย่างน้อยก็ควบคุมจิตของตนไว้ ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของวัตถุนิยม.

นี่ขอฝากไว้เป็นความรู้ในลักษณะที่ว่า เป็นของขวัญตอบแทนแก่ท่านทั้งหลาย ที่ให้ของขวัญแก่อาตมา ให้คอยรับฟังการประกาศ การเผยแผ่ธรรมะ ของเจ้าหน้าที่ทางศาสนาของพระพุทธเจ้า คือพวกธรรมทูตก็ดี, พวกธรรมทายาทก็ดี, เขาจะยกกองออกไปเผยแผ่ความรู้เหล่านี้ให้แพร่หลาย ให้กระจายครอบคลุมไปในหมู่มนุษย์ ให้มนุษย์แต่ละคนละคน รู้จักตั้งจิตของตนออกมาเสียจากวัตถุนิยม; รวมกันแล้วนั่นแหละคือการตั้งโลกออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม สมตามความปรารถนาทุก ๆ ประการที่ตั้งไว้เป็นปณิธาน ว่าจะตั้งโลกช่วยโลก ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม.

ขอรับรองความร่วมมือ ความสนับสนุนจากท่านทั้งหลาย ว่าจงมาช่วยกันในแผนการอันนี้ จะดึงโลกออกมาเสียจากวัฏฏนิยาม ด้วยความร่วมมือของท่านทั้งหลาย. ความร่วมมือของท่านทั้งหลายนั้น ไม่มีอะไรดีไปกว่า หรือมากกว่า ไปกว่า ท่านทั้งหลาย จงตั้งจิตใจของตน ออกมาเสียจากอำนาจของวัฏฏนิยาม; นี่แหละเป็นความร่วมมืออย่างสูงสุด. โลกพ้นจากอำนาจของวัฏฏนิยามแล้ว ก็จะไม่มีการวิฤติกรรมแล้วร้ายใด ๆ ในโลกเหลืออยู่ได้; ถ้าตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัฏฏนิยามแล้วก็เห็นแก่ตัว, เห็นแก่ตัวแล้วก็เปิดโอกาสให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ท่วมท้นไปหมดทั้งโลก. กิเลสไหลนองครองโลก แล้วก็มีความทุกข์เต็มโลก เพราะอำนาจของวัฏฏนิยาม ซึ่งมีลักษณะน่ารัก เหมือนกับว่า ลูกหนูตัวนั้นเห็นหน้าแมวมันน่ารัก; แต่ไปเห็นหน้าไก่หงอนแดงว่าน่าเกลียดน่ากลัว ไม่อยากเข้าใกล้. แม่หนูก็ต้องบอกว่า ลูกเอ๋ยอย่าโง่ไป ที่น่าเกลียดน่ากลัวนั้น หน้าไก่, เป็นไก่ไม่มีอันตรายอะไร, ที่น่ารักน่าพอใจนั้นแหละคือหน้าแมว, มันเป็นความตายของพวกแก แกอย่าไปหลงกับมัน.

นี่เราทั้งหลาย ก็จงเป็นลูกหนูที่ได้รับคำสั่งสอนครบถ้วนถูกต้อง แล้วก็ไม่ต้องไปหลงแมว ก็อวัตนุญมให้ตัวเองตาย. เรายังเป็นปุถุชนอยู่ไม่รู้อะไร มันก็เหมือนลูกหนูโง่ ๆ นั้นแหละ ; ต่อเมื่อได้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมะสูงขึ้น มันจึงจะพ้นจากความเป็นอย่างนั้น, มันจะได้เป็นหนูที่ฉลาด พ้นจากอำนาจของแมว, แล้วก็รู้จักเรียกว่าอะไรเป็นมิตร อะไรเป็นศัตรู. วัตถุประสงค์เป็นศัตรูเต็มตัว, ธรรมะเป็นมิตรเต็มตัว.

จงอยู่ฝ่ายข้างมิตร มีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตร ผู้ชี้ทางแห่งธรรมะ ให้เดินตามร่องรอยของธรรมะ, แล้วก็หลุดรอดออกมาได้ โดยหลักที่เรียกว่า *อริยอฏฐังคิกมรรค* หรือ *มัชฌิมาปฏิปทา* ทางออกของปัญหาทุกอย่างทุกประการ ตามที่ค้นพบในพระบาลี, *พระพุทธเจ้าได้ตรัสระบุนิยามอริยอฏฐังคิกมรรค, อริยอฏฐังคิกมรรค* นั้นแหละเป็นนิสรณะ คือ ทางออกมาเสียจากปัญหา หรือความทุกข์ทุกอย่างทุกประการ, ดำเนินตนอยู่ในอริยมรรคมีองค์แปดเหล่านี้แล้ว จะไม่มีความเลวร้ายหรือวิฤทธิการณ อันโศมาแผ้วพานได้.

ขอให้ท่านทั้งหลาย จงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้, แล้วก็ดำเนินตนไปอย่างถูกต้อง อย่างนี้ ก็จะเป็นการกล่าวได้ว่า ช่วยกันดึงโลกทั้งโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม. สิ่งนี้อาจมาต้องการจะพูดก็มิอย่างนี้ แล้วก็ได้พูดแล้ว เป็นเรื่องที่สามครบถ้วนทั้งสามข้อของปณิธาน. ขอความร่วมมือ จากท่านทั้งหลายทุกคน ๆ ได้ร่วมมือกันให้ปณิธานสามประการนี้สำเร็จประโยชน์; ความสมบูรณ์และความถูกต้องมันก็จะถึงที่สุด, หมกบังเหินโดยประการทั้งปวง. เราทุกคนก็จะสามารถเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริง ก็เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่ได้ตลอดไป.

....

การบรรยายนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว จะขอยุติการบรรยาย, แล้วก็ขอสรุปท้ายด้วยเรื่องส่วนตัวว่า ขอบพระคุณ ขอบคุณ ขอบใจท่านทั้งหลาย ที่ให้ของขวัญวันนี้ แก่ข้าพเจ้า, และขอตอบแทนด้วยการให้ของขวัญว่า จงช่วยร่วมมือกัน ทำให้ปณิธานสามประการนี้ ประสบความสำเร็จสมบูรณ์ แล้วผลก็จะเกิดขึ้นแก่ท่านทั้งหลายนั่นเอง; ไม่ใช่จะได้ดีอะไรที่อาตมาคนเดียว แต่จะได้แก่ทุกคน. ช่วย

กันทำปณิธานของข้าพเจ้าให้สมบูรณ์ แล้วผลทั้งหมดก็จะกลับ
 ไปได้แก่ท่านทั้งหลายทุกคน. ขอความร่วมมือถึงที่สุดใน
 ลักษณะอย่างนี้ ว่าทุกคน จงเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของ
 ตนๆ, ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ให้โลกไม่มีความขัด
 แย้ง, แล้วก็ออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยมด้วยกันจง
 ทุกๆ คนเถิด.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ใหญ่กว่าภูเขา

ทำอย่างไร	จึงจะใหญ่	กว่าภูเขา?
อ้อ! เพราะเรา	ฟาดฟัน	ตัวตึกมหา
มันเป็นเรื่อง	ของจิต	หรือปัญญา?
อ้อ! ต้องมา	ด้วยกัน	นั้นแน่นอน
เรื่องของจิต	นั้นมี	หน้าที่อะไร?
อ้อ! ใช้พลัง	หนักใหญ่	กว่าสิงขร
เรื่องปัญญา	มีหน้าที่	ที่ไหน? ตอน
มันตัดขอน	คมเฉียบ	เปรียบสายฟ้า
มันร่วมแรง	กันอย่างไร?	ไหนเล่า?
อ้อ! มันเข้า	เค้าของอาวุธ	ทั้งคมกล้า
ทั้งน้ำหนัก	ตัดฟัน	เหลือพรรณนา
ฆ่าตึกมหา	หมดพิษ	“จิตอนันต์” ๕

พุทธทาส อินทปัญโญ

ถูกเขาต่อว่า

“ศิษย์ของท่าน ไยเป็นพาล ถึงปานนี้”
ฉันตอบว่า “ดูให้ดี มันน่าขัน
ไม่เชื่อฟัง จะเรียกศิษย์ อย่างไรกัน
ไม่ทำตาม อาจารย์นั้น เรียกศิษย์ภา

ฉันเป็นทาส พุทธองค์ ปลงจิตมัน
เขาจะเป็น นายฉัน ไม่เห็นหรือ
เพราะต่อต้าน คัดค้าน การฝึกปรือ
ไม่นับถือ แม่พุทธะ พระศาสนา

ไม่ควรมา ต่อมา เอากะฉัน
ว่าศิษย์ท่าน อันธพาล ไม่เหมาะท่า
เขามิใช่ ศิษย์อะไร ที่ไหนมา
นอกจากว่า มาต่อ หาชื่อเอง” ๙

พุทธทาส อินทปัญโญ

จงรู้จักตัวเอง

“จงรู้จัก	ตัวเอง”	คำนี้หมายถึง
มีดีร้าย	อยู่เท่าไร	แรงไขชาน
ข้างฝ่ายดี	มีไว้	ในดวงมาน
ข้างฝ่ายชั่ว	รีบประหาร	ให้หมดไป
จงรู้จัก	ตัวเอง	คำนี้หมายถึง
ว่าในกาย	มีกิเลส	เป็นเหตุใหญ่
จึงสาระแน	แต่จะทำ	บาปกรรมไกล
ต้องควบคุม	มันไว้	ให้รักบุญ
จงรู้จัก	ตัวเอง	คำนี้หมายถึง
สังขารไซร์	ตนตัว	มัวแต่หมუნ
ไปตามเหตุ	ปัจจัย	ที่ใส รุน
พันบาปบุญ	ชั่วดี	มีนิพพาน ๙

พุทธทาส อินทปัญโญ

บันทึกการจัดพิมพ์

หนังสือชุดลอยปทุมนี้ ได้รวบรวมธรรมบรรยายชุดลอยปทุมของท่านเจ้าคุณหลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ที่ได้บรรยายไว้ในกาลสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ อันเป็นธรรมบรรยายที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน และเพื่อเป็นการสืบทอดพระธรรมคำสอนให้ถูกต้อง สมบูรณ์บริบูรณ์

หนังสือ ชุด “ลอยปทุม” มีจำนวน ๓๐ เล่ม พิมพ์ควบบริบูรณ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๕๕

๑. เรื่อง ชีวิตเยือกเย็น	๒. เรื่อง เห็นธรรมชาติ
๓. เรื่อง พระธรรมคติ	๔. เรื่อง พบชีวิตจริง
๕. เรื่อง ธรรมโอสถ	๖. เรื่อง ธรรมะคู่ชีวิต
๗. เรื่อง เช่นนั้นเอง	๘. เรื่อง ความหลุดพ้น
๙. เรื่อง พรพระธรรม	๑๐. เรื่อง ศิลปแห่งชีวิต
๑๑. เรื่อง พระพุทธศาสนา	๑๒. เรื่อง บำเพ็ญบารมี
๑๓. เรื่อง ธรรมานุภาพ	๑๔. เรื่อง ฟ้าสายทางธรรม
๑๕. เรื่อง หัวใจของธรรมะ	๑๖. เรื่อง ธรรมลัจจะ
๑๗. เรื่อง ธรรมะ ๒๔ เหลี่ยม	๑๘. เรื่อง ปณิธาน ๓ ประการ
๑๙. เรื่อง วิปัสสนาลัดสั้น	๒๐. เรื่อง ปฏิจจสมุปบาท

ฯลฯ

ธรรมสภาได้รวบรวมหนังสือและสื่อธรรมะ ไว้บริการท่านสาธุชน จากสำนักพิมพ์และสำนักปฏิบัติธรรมทั่วประเทศ ท่านที่สนใจเลือกชมได้ที่

ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

เลขที่ ๒-๖ ถนนบรมราชชนนี เขตทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐ โทร. ๘๘๘๗๙๕๐
ริมถนนบรมราชชนนี กิโลเมตรที่ ๑๖ ก่อนถึงพุทธมณฑลสถาน เพียง ๒ กิโลเมตร

• สถาบันหนังสือธรรม กราบเรียนเชิญท่านสาธุชนร่วมฟังพระธรรมเทศนา จากพระ
สุปฏิปันโน ในโครงการ พบพระ พบธรรม ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๙.๐๐-๑๐.๓๐ นาฬิกา
ณ ห้องประชุมสถาบันหนังสือธรรม บริเวณชั้น ๒ อาคารศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา

ความแก่

ความแก่ ขบ่สม ย่อมหลัก ๆ เลขา
ตั้งคช มอด ข้ามฟ้าก ยี่๑ คล่อง, นห
ลือ๑ โต้ โฉ่ล่ำ คลาห คล่ำม
กีสึข แสขขุลัก ๆ เลแล ;

จักไม่ขยา ไร่ขุลัก ๆ เลขา
ตั้ง๑ ข้ามฟ้าก ไร่ขุลัก ก่อขตขแก่
ก่อขตขดี ขุขทว สดวกแก่
ตร๑๑ ไร่แก ต่อเพ่ง๑ ไร่ขุลัก๑

คุณธรรม อธิปัตติวิ.

974-453-312-9

9 789744 533128

ธรรมสังการะบูชาพระคุณแห่งองค์บรรยาย ในวาระมงคลกาล ๑๐๐ ปีพุทธทาส
ท่านที่สนใจปรารถนามีไว้ศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...ธรรมสภา
โทรศัพท์ / โทรสาร : (๐๒) ๔๔๑๑๕๓๕, ๘๘๘๗๙๔๐, ๔๔๑๑๙๑๗, ๔๔๑๑๕๘๘

ราคา ๑๐๐ บาท